زنجیرەی ڕێنماییەکانی ڕێگای ڕاست

(٤)

چۆنێتی

ڕۆژووی پێغەمبەر (ﷺ)

لە ڕەمەزان دا

نووسینی

سليم الـهلالـي و علي حسن علي عبد الـحميد

وەرگێڕانی

م : عدنان بارام

چاپی دووەم

www.ba8.org

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەکی وەرگێڕ :

إن الحَمد للهِ نحمده ونستعِينه ونستغفِره ونعوذُ باللهِ مِن شرورِ أنفُسِنا ومِن سيئاتِ أعمالِنا من يهدِهِ اللهُ فَلا مضِل لَه ومن يضلِلْ فَلا هادِي لَه ...

وأشهد أنْ لا إله إلاّ اللهُ وحده لا شريك لَه ...

وأشهد أن محمداً عبده ورسولُه ...

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلاَ تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴾ [آل عمران : ١٠٢].

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُواْ رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَثِيرًا وَنِسَاء وَاتَّقُواْ اللّهَ الَّذِي تَسَاءلُونَ بِهِ وَالأَرْحَامَ إِنَّ اللّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴾ [النساء : ١].

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَن يُطِعْ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴾ [الأحزاب : ٧٠ ـ ٧١].

أما بعد : فإن أصدق الحَدِيثِ كِتاب اللهِ وخير الهَدي هدي محمدٍ ﷺ وشر الأمورِ محدثَاتها وكُل محدثَةٍ بدعةٌ وكُل بدعةٍ ضلالَةٌ وكُل ضلالَةٍ في النارِ .

ئەم ووتارەی سەروە ناسراوە بە (**خطبة الحاجة**)[1] پێغەمبەری خوا ﷺ لە سەرەتای هەموو ووتار و ئامۆژگاری و دەرسەکانیدا دەیخوێندەوە ، و هاوەڵە بەڕێزەکانیشی فێر دەکرد ـ هەروەك چۆن سورەتێك لە سورەتەکانی قورئانی

---

[1] هذه الخطبة تسمى : خطبة الحاجة ، وهي التي كان رسول الله ﷺ يفتتح بها جميع خطبه ، ومحاظراته ، ودروسه ، ويعلمها أصحابه ﷺ ، وقد جمع جميع رواياتها ، وألفاظها العلامة الشيخ محمد ناصر الدين الألباني ـ رحمه الله ـ في رسالة صغيرة في حجمها ، كبيرة في فائدتها ، بعنوان : (**خطبة الحاجة**) ، فمن أراد الاستزادة فليرجع إليها .

فێربکردایەن ـ کە ئەم ووتارە لە هەموو بوارێکدا بخوێننەوە ، ئـەم بایـەخ دانـەش لە پێغەمبەری خواوە ﷺ ، بەڵگەیە لە سەر گرنگی ، و گەورەی ئەم وتارە .

بۆیە ئەگەر ورد بینەوە لە ناوەڕۆکی ئەم ووتارە ، دەبینین هەموو بنەماکانی بیروباروەڕی ئاینی ئیسلامی تێیدا کۆبوەتەوە ، بەڵام ئەوەی کە دەمەوێت لێرەدا تیشکی بخەمەسەر ، بڕگەی کۆتای ووتەکەیە ، کـە پێغەمبـەری خـوا ﷺ تیایـدا فەرموویەتی : ((فَإِن أَصدق الحَدِيثِ كِتاب اللهِ وخير الهَدي هدي محمدٍ ﷺ وشـر الأمور محدثَاتها وكُل محدثَةٍ بِدعةٌ وكُل بِدعةٍ ضلالةٌ وكُل ضلالَةٍ فِي النار)) .

واتە : چاکترین گوفتار و کەلام ، گوفتار و کـەلامی خوایـە ، وە باشـترین ڕێچـکە و ڕێبـاز و ئاکـارێکیش ، ڕێچـکە و ڕێبـاز و ئاکارەکـانی **محمـدە** ﷺ وە خـراپترین داهێنـراویش ئـەو داهێنراوانـەن کەخراونەتـە سـەر ئـایین ، و هـەموو داهێنـراوێکیش لـە ئایینـدا بیدعەیـە ، و هـەموو بیدعەیـەکیش گومڕاییـە ، وە هـەموو گومڕاییـەکیش لەگـەڵ خاوەنەکەیـدا لـە ئـاگری دۆزەخدایـە خـوای پەروەردگار پەنامان دات .

لـە مـەوە ئـەوە تێدەگـەین کـە بانگەشـە کـردن بـۆ قورئـانی پـیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەری نازدارمان ﷺ ، و ئاگادار کردنـەوە و وریـا کردنـەوەی موسڵمانان لە بیدعە و داهێنراوەکان لە ئاییندا ، ئـەرکی سەرشـانی هـەموو ئـەو کەسانەیە کەدەڵێن : ((أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمداً رسول الله)) ، چونکە بڕگەی یەکەمی ئەم ووتەیە کە : ((لا إلـه إلا الله))ە ئەوە لە سەر موسڵمان پێویست دەکات کە تەنها ﷲ ی مەبەست بێت لـە هـەموو پەرسـتش و گوفتارو کردارەکانیدا ، و هـیچ هاوبـەش و هاوەڵێـك بـۆ ﷲ ئـەنجام نـەدات ، و تەنها چاوەڕوانی پاداشتی ﷲ بێت ، وە بڕگەی دووەم کە ((محمد رسول الله))یە ئەوەیان لە سەر پێویست دەکات کە : شوێنکەوتەو گوێڕایەڵی هـیچ کەسـێك

نەبن جگە لە ڕەسولّ الله نەبێت ، لە گەڵ بەڕاست زانین ، و گوێڕایەڵی کردن لە هەموو فەرمانەکانی ﷺ ، لە گەڵ دوور کەوتنەوە لە هەموو ئەو گوفتار و کردار و شتانەی کە قەدەغە و سەرزەنشت کراوون لە ئاییندا ، و نەکردنی هیچ جۆرە عیبادەت ، و پەرستنێکیش بۆ خوای پەروەردگار تەنها بە شەریعەت و سوننەتەکانی ئەو پێغەمبەرە خۆشەویستە نەبێت ﷺ .

ئەمەش پێویستی بە ئەنجام دانی دوو ئەرکی زۆر گرنگ و گەورەیە :

یەکەم : پاڵاوتن (**التصفية**) .

دووەم : پەروەردە (**التربية**) .

واتە : پاڵاوتن و لابردنی هەموو پۆخڵەوات خڵتەکانی شیرك و کوفر و بیدعە و تاوان و فەرموودە (**ضعیف**) بێ بنەوا ، و پوچەڵەکان ، ئەو بۆچوونانەی کە بە هۆیانەوە هاتۆتە کایەوە لەناو دڵ و مێشك و گوفتارو کرداری خەڵك و ئەو نووسراوانەی کە دەکەونە بەر دەستی موسڵمانان .

پاشان پەروەردەکردنی موسڵمانان لە سەر ئەو ئایینە پاڵاوتە کراوە ، بە تایبەت بە ڕێنمایەکانی قورئانی پیرۆزو سوننەتە صەحیحەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ ، بۆ ئەنجام دانی ئەم دوو ئەرکە زۆر گرنگ و گەورەیە ، وەك خوای پایە بەرز دەفەرموویت : ﴿ هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴾ [الـجمعة : ٢].

واتە : خوای پەروەردگار بۆ کۆمەڵگای نەخوێندەواران ـ واتە : زۆرینە نەخوێندەوار ـ پێغەمبەرێکی ڕەوانە کردووە ، بۆ ئەوەی قورئانیان بە سەردا

بخوێنێ و پاکیان بکاتەوە و قورئان و سوننەتیشیان فێربکات ، هەرچەندە لەپێشدا لە گومڕایەکی ئاشکرادا بوون .

خوای پەروەردگار سەبارەت بە بانگەشەو بانگەواز کردن بۆ ئایین فەرموویەتی : ﴿ وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾ [فصلت : ٣٣] ، واتە : ووتە و گوفتاری کێ باشتر و ڕاوا ترە ، و درووسترە لە ووتەی کەسێك کە بانگەشە کار بێت بۆ لای خوای پەروەردگار و کرداری چاکەیش ئەنجام بدات و بڵێت من لە موسوڵمانانم .

جا ئەگەر بانگەشە بۆ ئایین پیرۆزترین ووتە و گۆفتار بێت و کرداری پێغەمبەرانی خواش بێت ئەبێ ئەوەمان لە یاد نەچێ ئەم بانگەشەیە ئەبێت لەسەر بنەوای زانست و چاورشۆشنی ئەنجام بدرێت ، بۆیە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ قُلْ هَٰذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾ [یوسف : ١٠٨] ، واتە : ئەی پێغەمبەر ﷺ بە ئومەتەکەت ڕابگەیەنە و بڵێ : ئەمەیە ڕێگەو ڕێبازی من (**ڕێگای ڕاست / الصراط المستقيم**) ، وە بانگەشە دەکەم بۆ لای خوای پەروەردگار لەسەر چاوڕۆشنی ، من و ئەوانەش کە شوێنکەوتەی منن ، وە پاکی و بێگەردی بۆ خوا ، و منیش لە موشریك و هاوبەش بڕیاردەران نیم .

لەم ڕوانگەیە و بۆ زیاتر ئاشناکردنی موسڵمانان بە (**چۆنیەتی ڕۆژووی پێغەمبەری خوا ﷺ لە ڕەمەزان دا**) و ناساندنی خەڵکی بە هەندێك ووتەو کرداری بیدعە و داهێنراو لەم پەرستەشدا (**ڕۆژوو گرتن**) ، و زیاتر دەولەمەند کردنی کتێبخانەی کوردی بەو کتێبانە کە (**ڕێگای ڕاست**) بە خەڵك دەناسێنن و زیاتر سود بە موسڵمانان دەگەیەنن ، هەستاین بە وەرگێڕانی ئەم کتێبە بەنرخە (**صفة صوم النبي ﷺ في رمضان**) ، بۆ سەر زمانی کوردی ڕەسەن ، داواکارین لە

پەروەردگاری مهربانمان لە تەرازووی چاکەکاری نووسەران و وەرگێڕو پێ دا چووان و ئەوانەشدا بێت کە ڕۆڵیان هەبووە لە بڵاو کردنەوەیدا ، خواش پاداشتی چاکەکاران ون ناکات .

وَآخِرُ دَعْوَانا أنِ الْحَمْدُ لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

وصلى الله تعالى وسلم على محمد وعلى آله وصحبه أجمعين .

وەرگێڕ :

٢٥ / شەعبان / ١٤٢٤ هـ

کەلار

پێشەکی نوسەران :

إن الحَمد للهِ نحمده ونستعِينه ونستغِفره ونعوذُ باللهِ مِن شـ رورِ أنفُسِـ نا ومِن سيئاتِ أعمالِنا من يهدِهِ اللهُ فَلا مضِل لَه ومن يضلِلْ فَلا هادِي لَه .
وأشهد أنْ لا إِلَه إِلاّ اللهُ وحده لا شرِيك لَه ، وأشهد أن محمداً عبده ورسولُه.
أما بعد :

برای خوێنەر : خوای پەروەردگار لەگەڵ یەکدا کۆمان کاتەوە لەسەر خۆشەویستی خۆی و شوێنکەوتنی پێغەمبەرەکەی ﷺ لەم پەرتوکەدا بۆمان دەردەکەوێت ڕۆژوو چ پلە و پایەیەکی لە ئیسلامدا هەیە و ، چ ئەجر و پاداشتێك بۆ ئەو کەسانە دەبێ کە بە ڕۆژوو دەبن تەنها لەبەر ڕەزامەندی خوای پەروەردگار ، زیاد و کەمی ئەو پاداشتەش بەپێی دوور و نزیکی ڕۆژوەکەت دەبێ لە سونەتەکانی پێغەمبەر ﷺ هەروەکو سەروەری کوڕانی ئادەم محمد ﷺ فەرمووتی : **" رب صائمٍ ليس له من صيامِهِ إلا الجـوع و العطش "** [٢] واتە : ڕەنگە ڕۆژوانی واهەبێ جگە لە برسێتی و تینوێتی هیچی تری بۆ نەمێنێتەوە لە ڕۆژووەکەی .

بۆیە وا پێویست دەکات چۆنیەتی ڕۆژووی پێغەمبەر ﷺ بزانین [٣] ، لەگەڵ هەموو ئەو ئاداب و زیکرانەی کە تێیدایە ... پاشان گۆڕینی ئەو زانینە بۆ کردەوە لەکاتی بە ڕۆژوو بونماندا .

---

[٢] رواه ابن ماجه : (١ / ٥٣٩) ، والـدارمی : (٢ / ٢١١) ، وأحمـد : (٢ / ٤٤١ ، ٣٧٣) ، والبيهقی : (٤ / ٢٧٠) من طريق سعد المقبری عن ابی هريرة ، وسنده صحيح .

[٣] لە ناخ و ڕواڵەتیشدا ، چونکە ئەوەی دەردەکەوێت لەسەر ئەندامەکان نیشانەو بەڵگەن لەسەر ئەوەی کە لە دڵ دایە .

جا بەباشمان زانی لەبەر ئەوەی زانینـی ئـەو شـتانە بـە شـێوەیەکی تەواو کارێکی ئاسان نیە لەسەر زۆربەی خـەڵك ، پـەڕتوکێك دابنـێن ئـەوەی کە لە تواناماندا بێت و تایبەت بـیٚ بـە چـۆنیەتی ڕۆژووی پێغەمبـەر ﷺ لـە ڕەمەزاندا کۆبکەینـەوە . بـۆ بـە هرەمەنـدبوونی هـەموو ئـەو موسـوڵمانان و بڕوادارانــەی کــە ووتــەو کردەوەیــان پــێش ووتــەی خــوای پــەروەردگار و پێغەمبەرەکەی ﷺ ناخەن .

ئەمە و پاش تێڕوانین بۆ ئـەو ئایـەت و فـەرموودە (**صحيح**) ـانەی کە دەربارەی ڕۆژوو هاتوون ، بۆمان دەرکەوت کە ڕۆژوو دوو جۆرە :

١ـ ڕۆژووی فەرز .

٢ـ ڕۆژووی سوننەت .

پاشان دوای پشت بەستن بە خوای پەروەردگار و داوای یارمـەتی لیٚ کردنی ڕامان کەوتە سەر ئەوەی نوسینەکەمان لەسـەر ڕۆژووی فـەرز بێـت ، چونکە موسوڵمان لە خوای پەروەردگارنزیك نابێتەوە بە شـتێك باشـتر بێـت لەو شتانەی کە لە سەری فەرز کراون ، هـەروەکو لـەو فـەرموودەدا هـاتووە کە باسی ئەولیا و دۆستانی خوای پەروەردگار دەکات و ئیمـامی (**البخـاري**) یش لە (**صحيح**) ە کەیدا دەیگێڕێتەوە [٤].

---

[٤] مەبەستی نوسەران لە فەرموودەی ئیمامی (**البخاري**) ئەو فەرمودەیەیە کە (**أبـو هريـرة**) لە پێغەمبەری خواوە ﷺ دەیگێرتەوە کە فەرموویـەتی : **" إن الله تعالى قال : من عـادى لي وليا فقد آذنته بالحرب ، وما تقرب إلي عبدي بشيء أحب الي مما افترضته عليه ، ... " الحد يث ، أخرجه البخاري رقم : (٦٥٠٢)** ـ وەرگێڕ ـ .

خوێنەری بەڕێز : ئەوەش بزانە هەڵگوازینی بیرۆچـکەی ڕێکخسـتنی پەرتۆکەکەو بەشەکانی بـە پێـی ئـەو قۆناغانەیـە کـە ڕۆژووی پێدا تێپـەری بـووە ، پاشـان لـە بـەدوای یەکـدا هـاتنی کـردەوەو ڕووداوەکـانی ئـەم پەرستشەیە .

خوێنەری بەڕێز : ئەوەی بەرچاوانت دەکەوێت ئەگـەر چـاکەکاری و ڕاست بوو ، ئەوە لەخوای پەروەردگارەوەیـە ، بـەڵام ئەگـەر هەڵەشـت بـەر چـاوان کـەوت ئـەوا لـە ئێمـەو شـەیتانەوەیە ، ئێمـەش لـە ژیـان و پـاش مردنیشمان لێی بێ بەرین ، و داواکاریشین لـە خـوای پـەروەردگار یارمـەتی دەرو ڕێنیشاندەریشمان بێـت لەووتـەو کرداریشـدا ، هـەر ئەویشـە بیسـەری ڕەها ، و تەنها وەڵامدەری بەندەکانیەتی .

فێرخوازانی زانستی شەرعی

سلیم هیلالی و علی حسن علی عبد الحمید

٢٥ ی ڕەمەزانی خێر و چاکە ١٤٠٣ هـ

چاكەكانی ڕۆژوو :

چەندەها ئایەتی ڕون و ئاشكرای قورئانی پیرۆز هاتوون ، هانی ڕۆژوو گرتن دەدەن وەكو هۆكارێك بۆ نزیك بوونەوە لە خوای باڵادەست و بەتوانا ، لەگەڵ ئاماژەكردن بۆ چاكەكانی ئەم پەرستنە ، وەكو : ﴿ إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾ [الأحزاب : ٣٥].

واتە : خوای پەروەردگار ... ، وە بۆ ڕۆژووانی پیاوان و ئافرەتان ... لێخۆشبوون و پاداشتێكی گەورەی بۆ ئامادە كردون .

یان فەرموویەتی : ﴿ وَأَن تَصُومُواْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ [البقرة : ١٨٤] ، واتە : بێگومان ڕۆژوو گرتن چاكترە بۆتان ئەگەر بەو كارە بزانن .

هەروەها پێغەمبەرﷺ لە فەرموودەكانیدا ئەوەی بۆ ڕون كردووینەتەوە كە : ڕۆژوو قەڵایە بەرامبەر ئارەزووەكان ، پارێزەریشە لە ئاگری دۆزەخ ، و خوای گەورەش دەرگایەكی لە دەرگاكانی بەهەشتی تایبەت كردووە بە ڕۆژوانانەوە ، و ڕۆژوو گرتن نەفس دەگرێتەوە لە تاوان و ئەوانەی ئارەزووی دەكات ، تا ئەبێتە دەروونێكی ئارام و خۆگر ، هەروەها ئەو پاداشتە زۆر چاكانەی كە سەبارەت بە ڕۆژووانان هاتووە ، لە فەرموودە(**صحيح**) ە كاندا بە ئاشكراترین شێوە ئاماژەی بۆ كراوە .

١- ڕۆژوو پارێزەرە :

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمان دەكات بەو كەسانەی كە ئارەزووی ژن هێنانیان لا بەهێزە و توانای ژن هێنانیان نییە ، فەرمانیان پێ دەكات بە ڕۆژوو گرتن و كردوویەتی بە سەر كوت كەری ئەو ئارەزووانە ، چونكە توانای ئەندامەكان كۆت دەكات لە ناردنیان و ئەندامەكان ئارام دەكات و هەموو هێزێك جڵەو دەكات لەسەر كەشی . ئەوەش سەلمێنراوە كە ڕۆژوو كاریگەریەكی سەر سووڕ هێنەری هەیە بۆ پاراستنی ئەندامەكانی لەش و هێزە دەرونیەكان .

لەبەر هەموو ئەمانە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : " **يا مشعر الشباب من استطاع منكم الباءَةَ** [٥] **فَلْيتزوج ، فإنه أغض للبصر ، وأحصن للفرج ومن لم يستطع ، فَعليه بالصوم ، فإنه له وِجاء** " [٦].

واتە : ئەی كۆمەڵی لاوان هەر یەكێك لە ئێوە توانای ژن هێنانی هەبوو با ژن بهێنێت ، چونكە زیاتر چاو دەپارێزێت لە بینینی ناڕەوا ، و پارێزەریشە لە كەوتنە داوێن پیسیەوە ، ئەوەش توانای ژن هێنانی نەبوو ، با پەنا بەرێتە بەر ڕۆژوو گرتن ، چونكە سەركوت كەرەوەی ئارەزووەكانە .

ئەی موسڵمانی بەڕێز :

پێغەمبەری خوا ﷺ ئەوەشی ئاشكرا كردوە كە : " **حفتِ الجنةُ بالمكاره ، وحفتِ النار بالشهوات** " .

---

[٥] **الباءة :** بریتیە لە هەموو جۆەر توانایەك بۆ ژن هێنان .

[٦] أخرجه البخاري : (٤ / ١٠٦) رقم : (١٩٠٥) ومسلم رقم : (١٤٠٠) عن ابن مسعود .

واتە : بەهەشت پەرژین کراوە بەو کردەوانی کە ئارەزووت لێی نییە ، کەچی دۆزەخ پەرژین کراوە بە ئارەزووەکان ، جا ئەگەر بۆت ئاشکرابوو کە ڕۆژوو ئارەزووەکان سەرکوت دەکات و توندیەکانی دەشکێنێ ، هەر ئارەزووەکانیشە نزیکت دەکاتەوە لە ئاگری دۆزەخ ، ڕۆژووش ڕێگرە لەوەی کە ڕۆژوان بڕواتە ئاگری دۆزەخ ، بۆیە لە فەرموودەکان بە ڕاشکاوی دەبینین ئاماژە بەوە دەکرێت کە ڕۆژوو قەڵاو پارێزەرە لە ئاگری دۆزەخ موسوڵمان خۆی پێ ئەپارێزێت لەو ئاگرە .

پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێت : **" ما مِن عبدٍ يصوم يوماً في سبيل اللهِ إلا باعد اللهُ بذلك وجهه عن النارِ سبعين خريفاً "** [٧].

واتە : هەر بەندەیەك لە بەندەکانی خوا ڕۆژێك بە ڕۆژوو بێت لە پێناوی خوای پەروەردگار ، ئیللا بە هۆیەوە خوای پەروەردگار ڕوومەتی لە ئاگری دۆزەخ (٧٠) حەفتا پایز (واتە : ساڵ) دوور دەخاتەوە .

یان دەفەرمووێت : **" الصيام جنةٌ يستجن بها العبد مِن النار "** [٨] ، واتە : ڕۆژوو پارێزەرە بەندەی موسوڵمان خۆی پێ دەپارێزێت لە ئاگری دۆزەخ .

وە دەفەرمووێت : **" من صام يوماً في سبيل اللهِ ، جعلَ اللهُ بينه وبين النارِ خندقاً كما بين السماءِ والأرض "** [٩].

---

[٧] أخرجه البخاري : (٦ / ٣٥) رقم : (٢٨٤٠) ومسلم رقم : (١١٥٣) عن أبي سعيد الخدري ، واللفظ لمسلم ، وقوله : "**سبعين خريفاً**" : ، أي : مسيرة سبعين عاما . قاله الحافظ في (الفتح) : (٦ / ٤٨) .

[٨] أخرجه أحمد : (٢٩٦/٣) عن جابر ، وأحمد: (٢٢/٤) عن عثمان بن أبي العاص ، وهو حديث صحيح.

[٩] أخرجه الترمذي : (١٦٢٤) من حديث أبي أمامة ، وفي سنده لين ، الواليد بن جميل : صدوق يخطىء لكنه توبع ، فأخرجه الطبراني في (الكبير) : (٨ / ٢٦٠ ، ٢٧٤ ، ٢٨٠) من طريقين عن القاسم عن أبي

واتە : هەر کەسێك ڕۆژێك بە ڕۆژوو بێت لە پێناوی خوادا ، خوای پەروەردگار بەو کارەی دۆڵێك لە نێوان ئەو و ئاگردا درووست دەکات ، دووری نێوانیان وەکو دووری نێوان ئاسمان و زەوی دەبێت .

هەندێ لە زانایان بۆچونیان وایە ئەم فەرموودانە کە باس کران دەربارەی چاکەی ڕۆژوو ، تایبەتن بە کاتی جیهاد و تێکۆشان لە پێناوی خوادا ، بەڵام ئەوەی ئاشکرایە ڕۆژوو ئەگەر تەنها لە پێناوی خوادا بێت و بەپێی ئەو ڕونکردنەوانە بێت کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی ئەوا لە پێناوی خوادایە با لەو کاتەشدا نەبێت .

٢- ڕۆژوو ڕۆژووان دەخاتە بەهەشتەوە :

ئەی بەندەی گوێ ڕایەڵ خوای پەروەردگار کۆمەکیت کات بۆ گوێڕایەڵی کردنی و پشتوانیشت بێت بە ڕەحمەتی خۆی : پاش ئەوەی کە زانیت ڕۆژوو ڕۆژوان دوور دەخاتەوە لە ئاگری دۆزەخ ، ئەوەش بزانە کە هەر ئەویشە لە خۆشیەکانی بەهەشت نزیکت دەکاتەوە ، لە (**أبو أمامة**) وە دەگێڕنەوە ﵁ کە فەرموویەتی : ووتم ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ کردەوەیەکم پیشاندە بە هۆیەوە بڕۆمە بەهەشتەوە ، ئەویش فەرمووی : " **عليك بالصوم ، لا مِثْلَ له** " [١٠].

واتە : بەڕۆژوو بە ، ڕۆژووش هاوشێوەی نی‌یە .

أمامة ، وفي الباب عن أبي الدرداء : أخرجه الطبراني في (الصغير) : (١ / ٢٧٣) وفيه ضعف . والحديث صحيح .

[١٠] أخرجه النسائي : (٤ / ١٦٥) ، وابن حبان : (ص : ٢٣٢ – موارد) ، والحاكم : (١ / ٤٢١) ، وسنده صحيح .

٣ ـ پاداشتی ڕۆژووانان پاداشتێکی دیاری نەکراوە (١١) :

٤ ـ ڕۆژووان دوو خۆشی بۆ هەیە (١١) :

٥ ـ بۆنی دەمی ڕۆژووان لەلای خوا لە بۆنی میسك خۆشترە (١١) :

لە (**أبو هريرة**) وە ﷺ دەگێڕنەوە کە فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی :

" قالَ اللهُ : كُل عمل ابن آدم لَه إلا الصيام (١٢) ، فَإنه لي و أنا أجزي بِهِ ، والصيام جنةٌ ، وإذا كانَ يوم صومِ أحدِكُم ، فَلا يرفَثُ ، ولا يصخب ، فإنْ سابه أحد أو قاتلَه فَلْيقُل : إني امرؤ صائم (١٣) ، والذي نفْس محمدٍ بِيدِهِ

---

(١١) بەڵگەی هەموو ئەو بڕگانەی کە ئەستێرەیان لە پاشدا دانراوە (واتە : خاڵی : ٣ + ٤ + ٥) ئەو فەرموودەیەیە کە دوای خاڵەکان دێت .

(١٢) واتە پاداشتی دیاری کراوی هەیە جگە لە ڕۆژوو نەبێت پاداشتەکەی دیاری نەکراوە .

(١٣) ئەو کارەش بە ووتەیەکی بیستراو دەبیت بۆ ئەوەی جوێندەر و شەڕگێڕ واز لە کارەکەیان بیهێنن ، یان ووتراوە : ئەم ووتەیە لە دەرونی خۆیدا ئەبێت بۆ ئەوەی ڕۆژووان دوور بخاتەوە لە جوێن و شەڕ کردن . ووتەی یەکەم ووتەی پەسەند و هەڵبژاردەیە و لە ووتەی دووەم ڕون ترە ، چونکە ووشەی (ووتە) ئەگەر پەتی (**مطلق**) بێ : ووتەی زمان نەبێ هیچی تر ناگرێتەوە . بەڵام ئەوەی لە دەروندایە تایبەت کراوە ، پێغەمبەری خوا ﷺ لە فەرموودەیەکدا کە (**أبو هريرة**) لێ وە دەگێڕێتەوە دەفەرمووێت : " **إن الله تجاوز لامتي ما حدثت به أنفسها ما لم تتكلم به ، أو تعمل به** " (**متفق عليه**) ، واتە : خوای پەروەردگار قەڵەمی تاوانی لەسەر ئومەتەکەم هەڵگرتووە لەو شتانەی کە لەدەرونی خۆیاندا دەیلێنەوە ، ئەگەر بە ووتە نەیڵێن (واتە : بە زمان دەری نەبڕن) ، و کردەوەی پێ نەکەن . بەمەش ئەوە ئاشکرا دەبێت کە ووتەی پەتی (**الكلام المطلق**) تەنها بە ووتەی بیستراو دەوترێت کە لە شێوەی دەنگ و پیتدا بوتریت خوای پایە بەرزیش زاناترە .

لخُلُوف فَم الصائِم أطْيب عِند اللهِ مِن رِيح المِسكِ [١٤] **، لِلصـائِم فرحتـان يفْرحهما : إذا أفطَر فَرِح ، وإذا لَقِي ربه فَرِح بِصومِهِ** " [١٥].

واتە : خوای پەروەردگار فەرموویەتی : هەموو کردەوەی ئادەمیزاد بۆ خۆیەتی تەنها ڕۆژوو نەبێ بۆ منە (واتـە : هـەمووی پاداشـتێکی دیـاری کراوی هەیە ڕۆژوو نەبێ پاداشتی دیاری نـەکراوە) ، ڕۆژووش پـارێزەرە لـە ئاگری دۆزەخ ، هەر یەکێ لە ئێوە بە ڕۆژوو بوو بـاواز لـە ووتـەی پـڕو پـوچ بێنێ و هاوار نەکات ، وە ئەگەر کەسێك جـوێنی بـە یـەکێك لـە ئێـوەدا یـان شەڕی پێ گێڕا با بڵێ : من بەڕۆژووم ، سوێند بیت بەو زاتەی کە نەفسـی (**محمـد**) ی بەدەسـتە : بـۆنی دەمـی ڕۆژووان لای خـوا خۆشـترە لـە بـۆنی میسـك ، ڕۆژووان دوو خۆشـی هەیـە و دەسـتی دەکـەوێت : ئەگـەر ڕۆژوو بشکێنێ پـێ خۆشـحاڵ دەبێـت ، وە ئەگـەر چـاوی بـە خـوای خـۆی کـەوت خۆشحاڵە بەڕۆژوو گرتنەکەی .

لە ڕیوایەتی ئیمامی (**البخاري**) دا " **يترك طَعامه وشرابه وشـهوته مِن أجلي ، الصيام لي وأنا أجزي بِهِ ، والحَسنةُ بِعشر أمثَالِها** " .

واتە : ڕۆژووان واز لـە خـواردن و خواردنـەوە و ئارەزووەکـانی دێنـێ ، ڕۆژوو گرتن بۆ منەو تەنها منیش پاداشـتی دەدەمـەوە ، ڕۆژوو پاداشـتێکی دیـاری نـەکراوم بـۆ دانـراوە ، چـاکەش بـە دە ئەوەنـدەی خـۆی پاداشـت دەدرێتەوە .

---

[١٤] پێویستە بگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە زانای پێشەوا (**ابن القيم الجوزية**) نوسـیەتی لـەم بارەیـەوە لە کتێبی (**الوابل الصيب من الكلم الطيب**) : (٣٢ – ٣٨) .

[١٥] أخرجه البخاري : (٤ / ٨٨) رقم : (١٩٠٤) ، ومسلم رقم : (١١٥١) واللفظ للبخاري .

بەڵام لە ڕیوایەتی ئیمامی (**مسلم**) دا بەم شێوەیە هاتووە : " **كُل عمل ابن آدم يضاعف ، الحَسنةُ بعشر أمثالِها ، إلى سبع مِئة ضعف ، قالَ اللهُ تعالى : إلا الصوم ، فإنه لي وأنا أجزي بِهِ ، يدع شهوته وطَعامه مِن أجلي ، وللصائِم فَرحتان : فَرحةٌ عِند فِطْرِهِ ، وفَرحةٌ عِند لِقاءِ ربهِ ، ولَخلُوف فَم الصائِم عِند اللهِ أطْيب مِن ريح المِسك** " .

واتە : هەموو کردەوەیەکی ڕۆڵەکانی ئادەم پاداشتەکەی چەندە جاری خۆی زیاد دەکرێت ، چاکەیەك بە دە جار ئەوەندەی خۆی تاوەکو (٧٠٠) حەوسەد جاری خۆی ، خوای پەروەردگار فەرموویەتی : ... هتد

٦ ـ ڕۆژوو و قورئان شەفاعەت دەکەن بۆ خاوەنەکەیان :

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : " **الصيام والقُرآنُ يشفَعان لِلعبد يوم القيامةِ ، يقولُ الصيام : أي رب منعته الطعام والشهوةَ فَشفِعني فيهِ ، ويقولُ القرآنُ : منعته النوم بالليل ، فَشفعني فيهِ ، قالَ : فَيشفعان** " [١٦] .

---

[١٦] أخرجه أحمد : (٦٦٢٦) ، والحاكم : (١ / ٥٥٤) ، وأبو نعيم : (٨ / ١٦١) من طرق عن حيي بن عبدالله ، عن عبد الرحمن الحُبلى ، عن عبد الله بن عمرو ، وسنده حسن ، وقال الهيثمي في (**مجمع الزوائد**) : (٣ / ١٨١) بعد أن زاد نسبته للطبراني في (**الكبير**) : (**ورجال الصحيح**) .

سودێك : لەم فەرموودەیەو هاوشێوەکانی ـ کە تیایدا باس لە کردەوکان دەکات لەسەر شێوەی بینراو و بەرجەستەدا ـ وەردەگیرێت ئەوەیە : کە پێویستە بڕوایەکی تەواومان هەبێت بەم فەرموودانە ، بەبێ گۆڕین (**تحريف**) و لێکدانەوەی هەڵە (**تأويل**) بۆیان ، ئەم کارەیش ڕێگاو ڕێبازی پیاو چاکانی پێشینە (**طريقة السلف الصالح**) ، بێگومان ئەم ڕێگایەش سەلامەت ترین و زانستی ترین و پتەوترین ڕێگەیە (**أسلم وأعلم وأحكم**) ، جگە لەوەیش کە یەکێکە لە مەرجەکانی ئیمان خوای پایەبەرز دەفەرمووێت : ﴿ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴾ [سورة البقرة : ٣] .

واتە : ڕۆژوو و قورئانی پیرۆز شەفاعەت دەکەن بۆ خاوەنەکانیان لە ڕۆژی دواییدا ، ڕۆژوو دەڵێت : پەروەردگارم خواردن و ئارەزووەکانم لێ قەدەغە کردبوو لە دونیادا ، خوایە لەبەر من لێی خۆشبە ، قورئانیش دەڵێ : منیش شەوان خەوم لێ قەدەغە کردبوو ، جا خوایە لەبەر من لێی خۆشبە ، پاشان فەرمووی : خوای پەروەردگار لەبەر ئەوان لێی خۆش دەبێت ، واتە : هەردوو دەبن بەشەفاعەتکار بۆی .

٧ ـ ڕۆژوو کەفارەتی هەندێ تاوانە :

لەو تایبەت مەندیانەی کە ڕۆژوو لە پەرستنەکانی تر جیا دەکاتەوە ، ئەوەیە کە خوای پەروەردگار کردوویەتی بە کەفارەت بۆ ئەو کەسانەی کە سەر ناتاشن لەکاتی حەج کردنیاندا بەهۆی نەخۆشیەك ، یان یان ئازارێك کە لەسەریاندا هەیە ، وە بۆ ئەو کەسانەی کە توانای قوربانیان نیە ، وە بۆ ئەو کەسانەی کە بەهەڵە خاوەن پەیمانێك دەکوژن (**المعاهد**) ، وە بۆ بەجێهێنانی سوێند ، وە بۆ کوشتنی نێچیر لە کاتی ئیحرام کردندا (**قتل الصيد في الإحرام**) ، یان ئازارێك لەسەریان دا هەیە ، و بۆ ئەو کەسانەی کە توانای قوربانیان نیە ، وە ئەو کەسانەی کە (**ظهار**) دەکەن . واتە : بەخێزانەکەی بڵێت : تۆ وەکو دایکم وایت ، **بەڵگەش لەسەر هەموو ئەو کردەوانەی ئەمانەن :**

﴿ بەڵگە لەسەر ڕۆژوو گرتنی کەسێك سەرتاشین و قوربانی لە توانایدا نەبێت ❁ ﴾ :

خوای بڵند و پایە بەرز فەرموویەتی : ﴿ وَأَتِمُّواْ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلاَ تَحْلِقُواْ رُؤُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضاً أَوْ بِهِ أَذًى مِّن رَّأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنتُمْ فَمَن تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَن لَّمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُواْ اللّهَ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴾ [البقرة : ١٩٦].

﴿ بەڵگە لەسەر ڕۆژوو گرتنی کەسێك کە بە هەڵە پەیمان پێدراوێك بکوژێت ❁ ﴾ :

خوای پایە بەرز فەرموویەتی : ﴿ وَإِن كَانَ مِن قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِّيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةً فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ اللّهِ وَكَانَ اللّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴾ [النساء : ٩٢].

﴿ بەڵگە لەسەر ڕۆژوو گرتنی کەسێك سوێندەکەی بەجێ نەهێنێت ❁ ﴾ :

خوای بیسەر و زانا دەفەرمووێت : ﴿ لاَ يُؤَاخِذُكُمُ اللّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا عَقَّدتُّمُ الأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلاَثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُواْ أَيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾ [المائدة : ٨٩].

❁ تێبینی : ئەو ووتانەی کە لە نێوان دوو کەوانەی بەم شێوەیە ﴿ ﴾ دا دانراون و بە (❁) نیشانە کراون بۆ زیاتر ڕونکردنەوە لە لایەن وەرگێڕەوە زیاد کراون .

﴿ بەڵگە لەسەر ڕۆژوو گرتنی کەسێك لە ئیحرام دا ڕاو بکات ۞ ﴾ :

خوای بە توانا و دانا دەفەرمووێت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَقْتُلُواْ الصَّيْدَ وَأَنتُمْ حُرُمٌ وَمَن قَتَلَهُ مِنكُم مُّتَعَمِّدًا فَجَزَاء مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَو عَدْلُ ذَلِكَ صِيَامًا لِّيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ عَفَا اللّهُ عَمَّا سَلَف وَمَنْ عَادَ فَيَنتَقِمُ اللّهُ مِنْهُ وَاللّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴾ [الـمائدة : ٩٥].

﴿ بەڵگە لەسەر ڕۆژوو گرتنی کەسێك کرداری (ظهار) ـ ئەنجام دەدات ـ واتە بە خێزانەکەی بڵێت تۆ وەکو دایکم وایت یان هەر ووتەیەکی هاوشێوەی ئەم ووتەیە ـ ۞ ﴾ :

خوای جوانکار و بەتوانا دەفەرمووێت : ﴿ وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِن نِّسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَاسَّا ذَلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِن قَبْلِ أَن يَتَمَاسَّا فَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ [الـمجادلة : ٣ ـ ٤].

هەروەها هاوبەشیش دەبێت لەگەڵ نوێژ و زەکاتدا بۆ کەفارەتی تاوانی ئەو فیتنانەی توشی پیاوان دەبن لە بواری دارای و کەس وکار و دراوسێ کانیەوە .

لە (**حنيفة**)ی کوڕی (**اليمان**) ەوە ﵁ دەگێڕنەوە کە فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : **" فِتنةُ الرجل في أهلِهِ ومالِهِ وجارِهِ ، تكفرها الصلاةُ والصيام والصدقةُ "** [(١٧)].

---

(١٧) أخرجه البخاري : (٢ / ٧) رقم : (١٨٩٥) و (٦٥٨٦) ومسلم رقم : (١٤٤) .

واتە : تاقیکردنەوەی پیاو لە خێزان و ماڵ و دراوسێکانیدا ، نوێژ و ڕۆژوو و خێر و صەدەقە دەسڕێتەوە .

٨ ـ دەگاری (الرَّيان) تەنها بۆ ڕۆژووانانە :

لە (**سهل**)ی کوڕی (**سعد**)ەوە رضي الله عنه دەگێڕنەوە فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : **"إن في الجَنةِ باباً يقالُ له الريان يدخلُ منه الصائمونَ يوم القيامةِ، لا يدخلُ منه أحد غيرهم ، فإذا دخلُوا أُغْلِق ، فَلم يدخلْ منه أحد ، فإذا دخلَ آخرهم أُغْلِق ، ومن دخلَ شرب ومن شرب لم يظمأ أبداً "[١٨].**

واتە : بەیەکێك لە دەرگاکانی بەهەشت دەوترێت (**الرَّيان**) ، تەنها ڕۆژووانی لێوە دەچێتە ژوورەوە لە ڕۆژی دوایدا ، هیچ کەسێك جگە لە ڕۆژووانان لەم دەرگایەوە ناچێتە ژوورەوە ، ئەم دەرگایە دوای چوونە ژوورەوەی ڕۆژووانان دادەخرێت ، ئیتر کەسی لێوە ناچێتە ژوورەوە ، یان : ئەگەر دوا کەسی ڕۆژووانان چووە بەهەشتەوە ئەوا ئەم دەرگایە دادەخرێت ، ئەو کەسەیش لەم دەرگایە بڕواتە ژوورەوە ئاوێك دەخواتەوە ، ئەوەش ئەو ئاوە بخواتەوە هەرگیز تینوی نابێت .

قال الـحافظ ابن حجر : (الـمراد بالفتنة : ما يعرض للإنسان مع من ذُكر من البشر ، أو الإلتهاء بـهم ، أو أنْ يأتـي لأجلهم بـما لا يـحل له ، أو يـخل بـما يـجب عليه) فتح الباري : (٦ / ٧٣٩ ـ ٧٤٠) .

واتە : مەبەست بە (فتنة) ئەوەیە کە دێتە ڕێی مرۆڤ لە لایەن ئەو مرۆڤانەوە کە لە گەڵیدا باسکراوە ، یان سەرقاڵ و خەریك بوون پێیانەوە ، یان لە پێناویاندا شتانێك ئەنجام بدات کە حەڵاڵ نییە بۆی ، یان لە پێناویاندا کەمتەرخەمی بکات لەوەی کە واجب و پێویستە لە سەری .

[١٨] أخرجه البخاري : (٤ / ٩٥) رقم : (١٨٩٦) ومسلم رقم : (١١٥٢) ، والزيادة الاخيرة لابـن خزيمة في (صحيحة) رقم : (١٩٠٣) .

چاکەکانی مانگی ڕەمەزان :

ڕەمەزان مانگی خێرو بەرەکەتە ، خوای پەروەردگار چەندین چاکەو فەزڵی ئاشکرای پێ بەخشیوە ، ئەوەش ئەم شێوانەی خوارەوەیە :

١ ـ مانگی قورئانی پیرۆزە :

خوای بەتوانا و پایەبەرز قورئانە پیرۆزەکەی ناردۆتە خوارە وە بۆ ڕێنیشاندانی خەڵکی ، وە بۆ ئەوەی شیفاش بێت بۆ بڕواداران و ڕێنیشاندەریش بێت بۆ ڕاسترین کار و ڕونکردنەوەش بێت بۆ ڕاسترین کار و ڕونکردنەوەش بێت بۆ ڕێگای سەرفرازی ، ئەم ناردنەش لە شەوی قەدر (**ليلة القدر**) دا بوو ، لە مانگی ڕەمەزانی خێر و بەرەکەت ، خوای خاوەن عەرشی گەورە و پیرۆز دەفەرمووێ : ﴿ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيَ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ﴾ [البقـرة : ١٨٥].

واتە : مانگی ڕەمەزان ئەو مانگەیە کە قورئانی پیرۆزی تێدا هێنراوەتە خوارەوە ، بۆ ئەوەی ببێتە ڕێنیشاندەری خەڵکی ، و چەندەها ڕونکردنەوەی تێدایە بۆ ڕێنیشاندان ، و جیاکردنەوەی ڕەوایی و ناڕەوایی لە یەکتر ، جا ئەگەر هەریەکێك لە ئێوە ، ئەم مانگەی بەسەردا هات ، با بە ڕۆژوو بێت .

ئەوەش بزانە برای خۆم خوای پەروەردگار بەرەکەتی خۆیت بەسەردا بڕێژێت ، وەسف کردنی مانگی ڕەمەزانی پیرۆز (بەوەی کە قورئانی تێدا هێنراوەتە خوارەوە) لە ڕستەی یەکەمدا و دەست پێ کردنی ڕستەی دوای ئەو بە پیتی (فـ) واتای هۆکار و سەبەب دەگەیەنێت:﴿فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ

فَلْيَصُمْهُ ﴾ ئەم ئایەتە ئەوە دەگەیەنێت بەڕێگەی ئاماژە کردن بۆ هۆکارەکە کە هۆی هەڵبژاردنی مانگی ڕەمەزانی پیرۆز بۆ ئەوەی کە موسوڵمانان تیایدا بە ڕۆژوو بن ئەوەیە کە قورئانی پیرۆزی تێدا هێنراوەتە خوارەوە .

٢ ـ کۆت کردنی شەیتانەکان و داخستنی دەرگاکانی دۆزەخ و کردنەوەی دەرگاکانی بەهەشت لەم مانگەدا :

لەم مانگە موبارەکەدا خراپە کەم دەبێتەوە لەسەر زەویدا : شەیتانەکان و (**مارد**) ە یاخی بووەکانی جنۆکە زنجیر و توند دەکرێن بە زنجیر و کۆت و پاوەند ، بەوەش توانای زیانیان نییە بە بەندەکانی خوا بەو شێوەیەی چۆن لەپێشدا زیانیان پێ دەگەیاندن ، ئەوەش بەهۆی خەریك بوونی موسوڵمانان بەڕۆژووەوە ، ئەو ڕۆژووەی کە هۆی سەرکوت کردنی ئارەزووەکانە ، وە بەهۆی خوێندنەوەی قورئانی پیرۆز و هەموو چەشنە پەرستنەکانی تر کە هۆی پەروەردە و پاك بوونەوەی دەرونن ، خوای پایە بەرز دەفەرموێت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾ [البقرة : ١٨٣].

واتە : ڕۆژووتان لەسەر فەرز کراوە هەروەکو چۆن لەسەر ئوممەتانی پێش ئێوە فەرز کراوە بۆ ئەوەی لە خوا بترسن و خۆتان بپارێزن لە سزای خوا .

بۆیە دەرگاکانی دۆزەخ دادەخرێن و دەرگاکانی بەهەشتیش دەکرێنەوە ، چونکە لەم مانگەدا کاری چاکەو ووشەی شیرین زۆر دەبێت .

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت : " **إذَا جاءَ رمضان فُتِح أبواب الجَنة**[١٩]

---

[١٩] في رواية لـ مسلم : " فتحت أبواب الرحمة " .

، وغُلِقَت أبواب النيران ، وصفِدتِ الشيطان " [٢٠].

واته : که مانگی ڕەمەزان بەسەردا دێت دەرگاکانی بەهەشت دەکرێنەوە ، و دەرگاکانی دۆزەخیش دادەخرێن ، و شەیتانەکان زنجیر دەکرێن .

هەموو ئەوانەش لە شەوی یەکەمی ئەم مانگە پیرۆزە دەبێت ، چونکە پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێت : **" إذَا كانَ أولُ لَيلَةٍ مِن شهرِ رمضان ، صفدتِ الشيطان ومردةُ الجن ، وغُلِقَت أبواب النارِ فَلَم يفْتح مِنها باب ، وفُتِحت أبواب الجَنةِ فَلَم يغلَق مِنها باب ، وينادي منادٍ يا باغِي الخَير أَقْبِلْ ويا باغِي الشر أقْصِر ، ولِلهِ عتقاءٌ مِن النارِ و ذلِك كُل لَيلَة "** [٢١].

واته : که ڕۆژی یەکەم بەسەردا دێت لە مانگی ڕەمەزانی پیرۆز ، شەیتانەکان و یاخی بوو (**مَرَدَة**) ە کانی جنۆکە زنجیر دەکرێن و دەرگاکانی دۆزەخ دادەخرێن و هیچ دەرگایەکی ناکرێتەوە ، وە دەرگاکانی بەهەشتیش دەکرێنەوە و هیچ دەرگایەکیان داناخرێت ، وە بانگەوازکارێك بانگ دەکات : ئەی ئەو کەسەی چاکەت دەوێت چاکە بکە ، وە ئەی ئەو کەسەی خراپەت دەوێت واز بێهنە ، خوای پەروەردگاریش هەموو شەوێك لەشەوەکانی ئەم مانگە پیرۆزە چەندەها کەس ڕزگار دەکات لە ئاگری دۆزەخ .

٣ - بوونی شەوی قەدر (ليلة القدر) تيايدا:

---

[٢٠] أخرجه البخاري : (٩٧/٤) رقم : (١٨٩٨) و (١٨٩٩) و (٣٢٧٧) ، ومسلم رقم : (١٠٧٩) .

[٢١] أخرجه الترمذي رقم : (٦٨٢) ، و ابن خزيمة : (٣ / ١٨٨) من طريق أبى بكر بن عياش عن الاعمش عن أبي هريرة ، و هذا إسناد حسن .

ئەی بەندەی بڕوادار ئەوت زانی کە پەروەردگار مانگی ڕەمەزانی هەڵبـژاردوە ، لەبەر ئەوەی لـەم مانگـەدا قورئـانی پـیرۆزی ناردوەتـە خـوارەوە ، دەتوانرێـت ئەوە بەکار بهێنرێت لە **"قیاس"**دا بەچەندین ڕێگەیەکی جۆراو جۆر ، **لەوانە :**

أ / پیرۆزترین ڕۆژ لای خوای پەروەردگار لەم مانگەدایە کە قورئـانی تێدا نێرراوەتە خوارەوە ، بۆیە پێویستە تایبەتمەندیش بدرێت بـەزیادکردنی کردەوەی چاك .

باشترین بەڵگەش بەدوا گـــەڕانی شـەوی قـەدر (**لیلـة القـدر**) ە و تایبەتمەنـدێتی پێـدان بـە کـردەوەی زیـاتر لـە لایـەن پێغەمبـەرﷺ و هاوەڵەکانی ـ خوای پـەروەردگار لـە هـەموویان ڕازی بێـت ـ باسـی ئەمـەش لەبەشەکانی تری ئەم کتێبەدا لە باسی (**لیلة القدر**) دا باس دەکرێت .

ب / موسوڵمانان هەر نیعمـەتێکیان دەسـت کـەوتبێت ، وا پێویسـت دەکات کردەوەی زۆر بکـەن بـۆ شـوکرانە بێـژی ئـەو نیعمەتـەی کـە پێیـان بەخشـراوە ، بەڵگـەش ئـەم ووتەیـە ئەوەیـە کـە خـوای پـەروەردگار دوای بەسەربردنی مانگی ڕەمەزان فەرموویـەتی : ﴿ وَلِتُكْمِلُواْ الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُواْ اللّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾ [البقرة : ١٨٥].

واتە : بۆ ئەوەی ڕۆژەکانی ڕەمەزان تەواو بکەن و خوای خۆتـان بـە گەورە بزانن لەبەر ئەو ڕێنیشاندانەی کـە کردوونـی وە بـۆ ئـەوەی شـوکرانە بژێری نیعمەتەکانی خوا بکەن .

وە خوای پایە بەرز دوای کۆتـای هـاتنی نیعمـەتی حـەج دەفـەرمووێت : ﴿فَإِذَا قَضَيْتُم مَّنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُواْ اللّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا﴾ [البقرة : ٢٠٠].

واتە : ئەگەر هەموو کردەوەکانی حەجتان تەواو کرد زیکری خوا بکەن و خواتان لە یاد بێت چۆن باوکانتان لەیادە یان لەوەش زیاتر .

واجب بوونی ڕۆژووی ڕەمەزان

١ / قۆناغی یەکەمی ڕۆژووگرتن : ﴿ فَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ ﴾ :

لەبەر ئەو هەموو چاکانەی ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان کە لە پێشدا باسکران خوای پەروەردگار ڕۆژووی مانگی ڕەمەزانی لەسەر مەسەڵمانان پێویست کردوە ، بەڵام لەبەر ئەوەی بڕینەوەی مرۆڤ لە ئارەزووەکانی و ئەو شتانەی کە خوی پێوە گرتوون شتێکی زۆر قورس و گران بوو ، فەرز بوونەکەی بۆ ساڵی دووەمی کۆچی دواخرا ، پاشان کە دڵەکان لەسەر یەکخوا پەرستی و بەگەورە زانینی دروشمەکانی خوا جێگیر بوون ، گوێزرانەوە بۆ سەر ئەو کارەو دەست پێکردنەکەشی بە هەڵبژاردن و ویستی موسڵمانان بوو ، لەگەڵ هاندانی موسڵمانان بۆ ڕۆژووگرتنی - واتە : موسوڵمانان سەربەست (**مُخَيَّر**) بوون لە گرتن و نەگرتنی ڕۆژوو - چونکە لەسەرەتادا کارێکی قورس بوو لەسەر هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ بۆیە هەر کەسێك بیویستایە بە ڕۆژوو نەبێت قەرەبووی دەکردەوە - واتە : فدیەی دەدا - خوای میهرەبان دەفەرمووێ : ﴿ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ وَأَن تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴾ [البقرة : ١٨٤] .

واتە : ئەو کەسانەی کە توانای دانی فیدیەیان هەیە با فیدیە بدەن ، فیدیەشی ژەمێك خواردن پێ دانی هەژارێکە، ئەوەی زیاتری پێ بکرێت ئەوا خێرتر و چاکترە بۆی ، بەڵام گەر بە ڕۆژوو بن چاکترە بۆتان ئەگەر بزانن .

٢ / قۆناغی دووەمی ڕۆژووگرتنی ﴿ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ﴾ :

پاش ئایەتی قۆناغی یەکەم ئایەتی پاش خۆی هاتە خوارەوە و حوکمی ئایەتی یەکمی (**نەسخ**) کردەوە ، دوو لە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ کە (**عبد الله**) کوڕی (**عمر**) و (**سلمة**) کوڕی (**الأكوع**) ن ، ئەم هەواڵەمان پێدەگەیەنن و دەفەرموون : [٢٢] " نەسخ کراوەتەوە بە ئایەتی : ﴿ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيَ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلاَ يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُواْ الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُواْ اللّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ [البقرة : ١٨٥] .

ئەم ئایەتە پیرۆزە لە پێشدا تەفسیر کراوە ئەوەی نەبێ کە خوای پەروەردگار دەفەرموێت : ﴿ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ ... وَلاَ يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ ﴾ واتا کەشی ئەوەیە : ئەو کەسانەی کە نەخۆشن یان لەسەر سەفەر و گوزەردان ، دەتوانن بەڕۆژوو نەبن و پاشان بەژمارەی ئەو ڕۆژانە قەزای ڕۆژووەکەیان دەکەنەوە ، بەم کارەش خوای پەروەردگار کارەکەتان لەسەر سوك دەکاتەوە و نایەوێ کارتان لەسەر قورس بکات .

---

[٢٢] أخرجه من حديث ابن عمر : البخاري : (١٨٨/٤) ، وحديث سلمة : البخاري : (١٨١/٨) ، ومسلم رقم : (١١٤٥) .

وە لە " **ابن أبي ليلى**" وە دەگێڕنەوە کە فەرموویەتی : " **حدثنا أصحاب محمدٍ** ﷺ **نزلَ رمضان فَشق عليهم ، فَكانَ من أطعم كُل يوم مسكيناً ترك الصوم ممن يطيقُه ، ورخص لهم** في **ذَلك ، فَنسختها :** ﴿ وَأَن تَصُومُواْ خَيْرٌ لَّكُمْ ﴾ **، فَأمروا بالصوم** "[٢٣] .

واتە : هاوەڵانی محمد ﷺ دەیان فەرموو : کە ئایەتی ڕۆژوو گرتنی ڕەمەزان هاتە خوارەوە ئەو کارەیان لەسەر قورس بوو ، ئەوەیان نانی یەك ژەمی هەژارێکی بدابایە بەرامبەر نەگرتنی ڕۆژووەکەی بەڕۆژوو نەدەبوو ، لەوانەی کە توانایان هەبوو ، واتە بەرامبەر بوون و بەڕۆژوو نەبوونیان خرابوە دەستی خۆیان ، بەڵام ئایەتی : ﴿ وَأَن تَصُومُواْ خَيْرٌ لَّكُمْ ﴾ ئەم حوکمەی (**نەسخ**) کردەوە و فرمانی پێکردن بەڕۆژوو گرتن .

پاشان ڕۆژووی ڕەمەزان بوو بە پایەیەك لە پایەکانی ئیسلامی پیرۆز و بنەوایەك لە بنەواکانی ئایین ، بە بەڵگەی فەرموودەی پێغەمبەری نێردراو بەڕەحمەت و مهرەبانێتی ﷺ کە دەفەرمووێ : " **بني الإسلام على خمس : شهادة أنْ لا إله إلا الله ، وأن محمداً رسولُ الله ، وإقام الصلاة ، وإيتاء الزكاة ، وحج البيت ، وصوم رمضان** " [٢٤].

واتە : ئیسلام بنیات نراوە لەسەر پێنج پایە : شایەتی دان بەوەی کە هیچ خوایەك نییە لە بووندا شایستەی پەرستن بێ جگە لە ﷲ ، وە

---

[٢٣] علقه البخاري : (١٨١/٨ – فتح الباري) ، ووصله البيهقي في (سننه) : (٤ / ٢٠٠)، وسنده صحيح ، وأخرجه بنحوه ـ مطولا ـ أبو داود رقم : (٥٠٧) من طريق آخر ، وسنده حسن في الشواهد ، وأخرجه أبو نعيم في (المستخرج) ـ كما في (تغليق التعيق) : (١٨٥/٣) ـ من طريق ثالث بسند صحيح أيضا .
[٢٤] أخرجه البخاري : (١ / ٤٧) رقم : (٨) ، ومسلم رقم : (١٦) عن ابن عمر رضي الله عنه .

محمد یش ﷺ نێردراوی خوایە ، و تەنها هەر ئەوە شایستەی شوێنکەوتنە ، لە گەڵ کردن نوێژ ، و زەکات دان ، و حەج کردن ، و ڕۆژووگرتنی مانگی ڕەمەزانی پیرۆز .

هاندان بۆ گرتنی ڕۆژووی ڕەمەزان

١ ـ ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان هۆی لێخۆشبوونی گوناهەکانە :

خوای پەروەردگار بەدیاری کردنی چاکە و بەرزی پلەی ڕۆژوو : هانی موسوڵمانانی داوە بۆ گرتنی ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان ، لەو بارەیەوە هاتووە کە ئەگەر ڕۆژووان تاوانەکانی وەکو کەفی سەر دەریا وابێ ئەوا خوای پەروەردگار و پایە بەرز بەهۆی ئەم پەرستنە موبارەکەوە لێی خۆش دەبێت .

لە (**أبو هريرة**) وە ﷺ دەگێڕنەوە ئەویش لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە فەرموویەتی : **" من صام رمضان إيماناً ، واحتساباً ، غُفِر له ما تقدم مِن ذَنبِهِ "** [٢٥] .

[٢٥] أخرجه البخاري : (٤ / ٩٩) رقم : (١٩٠١) ، ومسلم رقم : (٧٥٩) .

واتە : هەرکەسێك ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان بگرێت ، بەمەرجێ بڕوای بەفەرزێتی ئەم کارە هەبێ و چاوەڕوانی پاداشتی ڕۆژی دوایی بێت ، ئەوا خوای میهرەبان لە هەموو ئەو گوناهانەی کە کردوویەتی خۆش دەبێت .

وەهەر لەوەوە ﷺ دەگێڕنەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : " **الصلوات الخَمس ، والجُمعةُ إلى الجُمعةِ ، ورمضان إلى رمضان ، مكفرات لما بينهن إذا اجتنبت الكبائر** " (٢٦).

واتە : پێنج فەرزەی نوێژ و نوێژی (**جومعە**) بۆ نوێژەکەی تر ، وە ڕۆژووی ڕەمەزان بۆ ڕەمەزانەکەی تر ، گوناهەکان دەسڕنەوە کە لە نێوانیاندا ئەنجام دەدرێت ، بەمەرجێ موسوڵمانان خۆی لەگوناهە گەورەکان (**الكبائر**) بپارێزێت .

وە هەر لە (**أبو هريرة**) وە ﷺ دەگێڕنەوە کە پێغەمبەر ﷺ ڕۆیشتە سەر مینبەر و فەرمووی : " **آمين ، آمين ، آمين**" ئەنجا پرسیاریان کرد ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ : تۆ کاتێ ڕۆیشتیتە سەر مینبەر فەرمووت : " آمین ، آمین ، آمین " ؟ فەرمووی : "**إن جبريل** - عليه السلام - **أتاني فقالَ : من**

واتای : " إيماناً واحتساباً " : واتە : بڕوا بوون بە فەرزێتی ڕۆژووەکە ، وە حەز بوون لە پاداشتەکەی و لە دەرونیشدا ڕازی بێت بەو کارە و ڕۆژوو گرتنی پێ ناخۆش نەبێت و بە قورسیشی نەزانێت ، لەم بارەیشەوە (أحمد شوقي) کە نازناوی : (أمير الشعراء) یە دەڵێت :

رمضان ولى هاتها يا ساقي — مشتاقة تسعى إلى مشتاق

ما كان أكثره علي إيلامها — وأقله في طاعة الخلاق

(٢٦) أخرجه مسلم رقم : (٢٣٣) .

أدرك شهر رمضان فلم يغفر له فدخلَ النار ، فأبعده اللهُ ، قُلْ : آمين ، فقُلت آمين ... " [٢٧].

واتە : لەو کاتەدا (**جبريل**) سەلامی خوای لێ بێت ، هاتە لام و فەرمووی : هەر کەسێك لە ئومەتەکەت مانگی ڕەمەزانی بەسەر داهات و خوا لێی خۆش نەبوو ، با بڕواتە دۆزەخەوە و خوا دووری کاتەوە لە ڕەحمەتی خۆی ، بڵێ : (**آمين**) ، دەفەرمووێت منیش ووتم : (**آمين**) ... هتد فەرموودەکە .

٢ ـ وەڵامدانەوەی پاڕانەوەکان و ڕزگار بوون لە ئاگری دۆزەخ لە ڕەمەزاندا :

پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێت **"إن لله في كل يومٍ عتقاء مِن النـار ، في شهر رمضان ، وإن لِكُل مسلمٍ دعوةٌ يدعو بِها فيستجاب له "** [٢٨].

واتە : خوای پەروەردگار لە هەموو ڕۆژ و شەوێکی مانگی ڕەمەزاندا چەندەها کەس ڕزگار دەکات لە ئاگر ، هەروەها بۆ هەموو موسوڵمانێکیش پاڕانەوەیەك هەیە تێیدا بپاڕێتەوە وەڵامیش دەدرێتەوە.

٣ ـ گرتنی ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان یەکێکە لە سیفەتی ڕاستگۆیان و شەهیدان :

---

[٢٧] أخرجه ابن خزيمة : (٣ / ١٩٢) ، و أحمد : (٢ / ٢٤٦ و ٢٥٤) ، و البيهقي : (٤ / ٢٠٤) من طُرق عن أبي هريرة ، وهو حديث صحيح ، وأصله في (صحيح مسلم) رقم : (١٩٧٨) . وفي الباب : عن غير واحد من الصحابة ، انظرها في (فضائل شهر رمضان) ص : (٢٥ – ٣٤) لابن شاهين .

[٢٨] أخرجه البزار رقم : (٣١٤٢) ، و أحمد : (٢ / ٢٥٤) من طريق الأعمش ، عن أبي صـالح عـن جـابر ، وأخرجه ابن ماجه رقم : (١٦٤٢) عنه مختصرا من طريق آخر ، وهو صحيح .

و (الدعوة المستجابة) واتە : ئەو دوعا و پاڕانەوەش کە وەڵام دەدرێتەوە ، ئەو دوعایەیە کە لە کاتی ڕۆژوو شکاندن و بەر بانگدا دەکرێت . وانظر (مصباح الزجاجة) رقم : (٦٠٤) للبوصيري .

لـــە (**عمـــر**) ی کـــوڕی (**مـــرة الجهـــني**) وە ﷺ دەگێڕنـــەوە فەرموویەتی : " پیاوێـك هاتـە خزمـەتی پێغەمبـەر ﷺ و فـەرمووی : ئـەی پێغەمبـەری خـوا ﷺ ئەگـەر شـایەتی ئـەوە بـدەم کـە هـیچ خوایـەك نـیـە شایستەی پەرستن بێت لە بووندا جگە لـە ﷲ نـەبێت ، و شـایەتی ئـەوەش بدەم کە تۆ پێغەمبەری خوایـت ، و پێـنج فـەرزیش نوێـژ ئـەنجام بـدەم ، و زەکاتیش بدەم ، لە گەڵ بە ڕۆژوو بونم لە مانگی ڕەمەزاندا و کردنی نوێـژی (**تەراویح**) ، لە چ کۆمەڵێك دەبم ؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی : " **مِن الصديقين والشهداء** " [٢٩] واتە : لە کۆمەڵی ڕاستگۆیان و شەهیدان دەبیت .

ترساندن لە بەڕۆژوو نەبوونی هەندێك لە ڕەمەزان بە ئەنقەست :

لە (**أبـو أمامـة البـاهلي**) ەوە ﷺ دەگێڕنـەوە فەرموویـەتی : بیسـتم پێغەمبەری خوا ﷺ دەیفـەرموو : " **بينما أنا نائِم أتـاني رجـلان فأخـذا بِضبعي**[٣٠] **فأتيا بي جبلاً وعراً فقالا : إصعد ، فقُلْت إني لا أطيقُه ، فقـالا : سنسهلُه لَك ، فَصعِدت ، حتى إذا كُنت في سوادِ الجبل إذا بِأصواتٍ شديدةٍ . قُلت : ما هذِهِ الأصوات ؟ قالوا : هذا عواءُ أهل النارِ ، ثُم انطلقا بي ، فإذا أنا بِقومٍ معلقين بِعراقِيبهم ، مشققةٌ أشداقُهم ، تسيلُ أشداقُهم دماً ، قالَ : قُلت : من هؤلاءِ ؟ قالَ : الذين يفْطِرونَ قَبلَ تحِلةِ صومِهم** [٣١] **....**" [٣٢] .

---

[٢٩] أخرجه ابن حبان رقم : (١٩ ـ زوائده) ، وسنده صحيح .

[٣٠] مەبەست لە (**ضبع**) قۆڵ یان شان یان باڵە .

[٣١] واتە : پێش کاتی ڕۆژوو شکاندن .

واتە : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : کاتێکیان خەوم لێ کەوتبوو ، دوو پیاو هاتنە لام و کردیان بە قوڵمدا ، تا بردمیان بۆ لای شاخێکی سەخت ، پاشان پێ یان ووتم : سەرکەوە ، ووتم : من توانای ئەوەم نیە ، ووتیان : بۆت ئاسان دەکەین ، منیش سەرکەوتم تا هەندێك ڕۆیشتینە سەرەوە لەو کاتەدا گوێم لە دەنگێکی توند بوو ، ووتم : ئەو دەنگە چییە ؟ ووتیان : هاوار و ناڵەی دۆزەخییەکانە ، بەرەو سەرەوە برام ، لە ڕێگادا چاوم کەوتە سەر کۆمەڵە کەسانێك بە پشتە پێیانەوە هەڵواسرابوون و لێوەکانیان شەقار شەقار کرابوو و خوێنی لێ دەهات ، دەفەرمووێ : پێم ووتن : ئەو کەسانە کێن ؟ ووتیان ئەوانەن کە بەربانگ دەکەن پێش ئەوەی کاتی ڕۆژوویان تەواو بێت . واتە : پێش ڕۆژ ئاوابوون ، ڕۆژوەکەیان دەشکێنن .... .

تێبینی : بەلام ئەو فەرموودەیەی کە دەگێڕنەوە . گوایە . پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی **" من أفْطَر يوماً مِن رمضان متعمداً ، لا يجزئُه صِيام الدهر وإنْ صامه "** .

ئەم فەرموودەیە فەرموودەیەکی (**ضعيف**)ـە و (**صحيح**) نییە ، پاشان بە درێژی قسەی لەسەر دەکەین - إن شاء الله - . واتاکەشی ئەوەیە ئەگەر کەسێك ڕۆژێك لە ڕەمەزان بە ڕۆژوو نەبێت ئەوا ئەگەر بە درێژای ساڵ بە ڕۆژوو بێت بۆی حیساب ناکری .

---

(٣٢) أخرجه النسائي في : (الكبرى) ـ كما في (تحفة الأشراف) : (٤ / ١٦٦) ، وابن حبان رقم (١٨٠٠ ـ زوائده) ، والحاكم : (١ / ٤٣٠) من طرق عن عبد الرحمن بن زيد بن جابر ، عن سليم بن عامر ، عنه ، وسنده صحيح .

حوکمەکانی رۆژوو گرتن :

ئەی موسوڵمان بەندەی خوا : بزانە . خوای پەروەردگار هەمووومان فێری زانست کات ـ ئەم پاداشتە زۆر گەورەیە و چاکە فراوانەی کە جگە لە خوا پەروەردگار و میهرەبان نەبێ کەس توانای ژماردنی نیە ، و هیچ کەسیش دەستی ناکەوێت جگە لەو کەسە نەبێت کە رۆژووی رەمەزانکەی بەپێی سوننەتەکان و رێنمایەکانی دوا پێغەمبەری پێغەمبەران بێ - علیهم الصلاة و سلام - لەو حوکمانەی کە پەیوەستن بەم فەرزە گەورەیە و بەم مانگە موبارەکەوە .

ئێمەش لێرەدا دەست دەکەینە روون کردنەوەی ، بە بێ ئەوەی لاسای (**واتە : تەقلید**) ی هیچ کەس بکەین لەم کارەماندا ، سەرچاوەشمان بۆ ئەم کارە بریتییە لە قورئانی پیرۆز و سوننەتە (**صحیح**) و (**حسن**)ـەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ بە تێگەیشتنی سەلەفی سالحی ئەم ئومەتە ، لە چوار

پێشەوایانمان و ئەوانەش پێش ئەوان بوون لە صەحابە و شوێنکەوتوانیان ، تەنها ئەمەش بەسە و پێویستت بەبەڵگەی تر نابێت . هەروەها باشترین مەزهەبی فیقهی و ڕاست ترین ئیجتهامان هەڵبژاردوو .

ئەو کارانەی کە پێش ڕەمەزان ئەنجام دەدرێن :

١ ـ ژماردنی ڕۆژەکانی مانگی شەعبان :

پێویستە لەسەر ئوممەتی ئیسلامی ڕۆژەکانی مانگی شەعبان بژمێرن ، بە مەبستی خۆ ئامادەکردن بۆ مانگی ڕەمەزان ، چونکە مانگ بیست و نۆ ڕۆژ دەبێت و سی ڕۆژیش دەبێت ، بە بینینی مانگ ئوممەتی ئیسلامی هەموو بە ڕۆژوو دەبن ، بەڵام ئەگەر هەور بوو بە ڕێگر لە پێش بینینی مانگ ، ئەوا ئەو کاتە سی ڕۆژەی مانگی شەعبان تەواو دەکەین ، چونکە خوای پەروەردگار و بەدیهێنەری ئاسمانەکان و زەویش مانگی کردووەتە هۆکارێك بۆ زانینی ژمارەی ڕۆژەکانی ساڵ ، مانگیش لە سی ڕۆژ زیاتر نابێت [٣٣] .

---

[٣٣] مەبەستی نووسەران مانگەکانی ساڵی کۆچیە .

لە (**أبو هريرة**) وە ﷛ دەگێڕنەوە فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : " **صوموا لِرؤيتِهِ ، وأفْطِروا لِرؤيتِهِ ، فَإِنْ غُـم علَـيكُم ، فَأَكْمِلُوا شعبانَ ثَلاثين** " (٣٤).

واتە : بەرۆژوو بن بە بینینی مانگی ڕەمـەزان ، و وازبێـنن لـە ڕۆژوو گرتن بە بینینی مانگی شەوال ، بەڵام ئەگەر هەور بەر مانگی لـیٚ گـرتن لـەو کاتەدا سی ڕۆژەی مانگی شەعبان بژمێرن و پاشان بە ڕۆژوو بن .

وە لــە (**عبـد الله**) ی کــوڕی (**عمـر**) ەوە ﷛ دەگێڕنــەوە فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویـەتی : " **لا تصوموا حتى تـروا الهِلالَ ، ولا تفْطِروا حتى تروه ، فَإِنْ غُم عليكُم فَاقْدِروا لَه** " (٣٥).

واتە : بە ڕۆژوو نەبن تامانگی ڕەمەزان دەبیـنن وازیـش مـەهێنن تـا مانگی شەوال نەبینن ، بەڵام ئەگەر هەور بەر مـانگی لـیٚ گـرتن لـەو کاتـەدا (**تەقدیری**) بۆ بکەن .

وە لــە (**عـدي**) ی کــوڕی (**حـاتم**) ەوە ﷛ دەگێڕنــەوە فەرموویەتی پێغەمبـەر ﷺ فەرموویـەتی : "**إِذَا جاءَ رمضان فَصوموا ثلاثين إِلا أنْ تروا الهِلالَ قَبلَ ذَلِك** " (٣٦).

---

(٣٤) أخرجه البخاري (٤ / ١٠٦) رقم (١٩٠٩) ، و مسلم رقم : (١٠٨١) .

(٣٥) أخرجه البخاري (٤ / ١٠٢) رقم (١٩٠٦) ، و مسلم رقم : (١٠٨٠) .

(٣٦) أخرجه الطحاوي في (مشكل الاثار) رقم : (٥٠١) ، وأحمد : (٤ / ٣٧٧) ، والطبراني في (الكبير) : (١٧ / ١٧١) ، وفي سنده : مجالد بن سعيد ، وهو ضعيف كما قال الهيثمي في (مجمـع الزوائـد) : (٣/ ١٤٦) ، ولكن للحديث شواهد عدة انظرها في (الإرواء) رقم : (٩٠١) لشيخنا الألباني ـ رحمه الله ـ .

واتە : ئەگەر مانگی ڕەمەزان بەسەردا هات ئەوا سی ڕۆژ بەڕۆژوو بن ، جگە لەو مانگەی کە تەواو بوونی سی ڕۆژ مانگی شەوال دەبینن .

٢ ـ هەر کەسێك ڕۆژی گومان (یوم الشك) بەڕۆژوو بی ئەوا سەر پێچی لە فەرمانی پێغەمبەر کردووە ﷺ :

نابێ هیچ موسوڵمانێك ڕۆژێك یان دوو ڕۆژ پێش مانگی ڕەمەزان بە ڕۆژوو بێت ، بە بیانووی ئەوەی نەوەکو ڕۆژێك یان زیاتر لە مانگی ڕەمەزانی لەدەست بچێت ، جگە لەو کەسانەی کە ڕۆژوو گرتنی سوننەتیان لەگەڵ ئەو ڕۆژە جووت دەبێت .

لە (**أبو هريرة**) وە ﷺ دەگێڕنەوە فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ : **" لا تقدموا رمضان بصوم يومٍ ولا يومين ، إلا رجلاً يصوم صوماً فليصمه "** [٣٧].

واتە : پێش ڕەمەزان مەکەون بە ڕۆژێك ڕۆژوو گرتن ، هەروەها بە دوو ڕۆژیش جگە لەو کەسە نەبێ کە ڕۆژووی سونەتی دەکەوێتە ئەو ڕۆژانە ئەوا با ڕۆژووەکەی بگرێت .

برای موسوڵمان ئەوەش بزانە ئەو کەسەی ڕۆژی گومان (**يوم الشك**) بە ڕۆژوو بێ ئەوا سەرپێچی لە فرمانی پێغەمبەری خوای کردووە ﷺ .

لە (**صلة**) ی کوڕی (**زفر**) ەوە ، ئەویش لە (**عمار**) ەوە ﷺ دەگێڕنەوە فەرموویەتی : **" من صام اليوم الذي يشك فيه ، فقد عصى أبا القاسم ﷺ "** [٣٨].

---

[٣٧] أخرجه البخاري رقم : (١٩١٤) و مسلم رقم : (٥٧٣ ـ مختصرة) .

واتە : هەر کەسێك بە ڕۆژوو بێت بە مەبەستی ڕەمەزان لەو ڕۆژەی کە گومانی لێ دەکرێت ، ئەوا سەرپێچی لە فەرمانی پێغەمبەر ﷺ کردووە .

٣- ئەگەر یەك کەس مانگی بینی ئەوا با بەڕۆژوو بن بۆ ڕەمەزان هەروەها وازیش لە ڕۆژوو بێنن بۆ تەواو بوونی:

مانگ بینین بە مانە جێگیر دەبێت : بە شایەتی دانی دوو موسوڵمانی خاوەن عەدالەت ، لەبەر ئەم فەرموودەیەی پێغەمبەری خوا ﷺ : **" صوموا لرؤيته ، وأفطروا لرؤيته ، وأنسكوا لها ، فإنْ غُم عليكم فأكملوا ثلاثين ، فإنْ شهد شاهدان فصوموا وأفطروا "** [٣٩].

برگەی کۆتایی فەرموودەکە ئەوە دەگەیەنێت : کە ئەگەر دوو موسوڵمان شایەتی بینینی مانگیان دا ئەوا بە ڕۆژوو بن لە یەکەم ڕۆژی ڕەمەزان و وازیش بێنن لە ڕۆژوو لە کۆتایی مانگی ڕەمەزان بە بینینی دوو موسوڵمان .

---

[٣٨] علقه البخاري: (١١٩/٤) ، ووصله أبو داود رقم : (٣٣٣٤) ، والترمذي رقم : (٦٨٦) ، وابن ماجه رقم : (٣٣٣٤) ، والنسائي رقم : (٢١٨٨) من عمر بن قيس الملائي ، عن أبي إسحاق عن صلة بن زفر ، عن عمار . وفي سنده أبو إسحاق ـ وهو السبيعي ـ وهو مدلس وقد عنعنه ، وكان قد اختلط . ولكن له طرقا وشواهد أوردها الحافظ ابن حجر في (تغليق التعليق) : (٣ / ١٤١ ـ ١٤٣) يحسن الحديث بها .

[٣٩] أخرجه النسائي : (٤ / ١٣٢) ، وأحمد : (٤ / ٣٢١) ، والدارقطني : (٢ / ١٦٧) من طريق حسين بن الحارث الجدلي عن عبد الرحمن بن زيد بن الخطاب عن أصحاب رسول الله ﷺ ، وسنده حسن ، واللفظ للنسائي ، وزاد أحمد : " **مسلمان** " ، والدارقطني : " **ذوا عدل** " .

بەڵام شاراوە نییە تەنها بڕوا پێکردنی شایەتی دوو موسوڵمان لە ڕووداوێکدا ئەو ناگەیەنێت کە شایەتی موسوڵمانێك لەسەر بینینی مانگی ڕەمەزان وەرناگیرێت ، بەڵکو ئەوەمان پێ گەیشتووە لە (**ابن عمر**) ەوە ﷺ کە فەرموویەتی : **" تراءى الناس الهلالَ ، فأخبرت النبي ﷺ أني رأيته ، فصام وأمر الناس بصيامه "** [٤٠].

واتە : خەڵکی هەوڵی بینینی مانگی ڕەمەزانیان دەدا ، منیش بە پێغەمبەرم ﷺ ڕاگەیاند کە من مانگم بینیوە ، پێغەمبەریش ﷺ بە بیستنی هەواڵەکە ڕۆژووی گرت و فەرمانی بە خەڵکی کرد بە ڕۆژوو بن .

نیەتی ڕۆژوو :

١ - نیەتی ڕۆژووی فەرز دەبێ لەشەودا بهێنیت پێش دەرکەوتنی فەجر :

گەر سەلمێنرا کە مانگی ڕەمەزان دەستی پێ کردووە ، بەبینینی مانگ بەچاو ، یان بەشایەتی دان ، یان بە تەواو کردنی سی ڕۆژی مانگی شەعبان ، ئەو کاتە پێویستە لە سەر هەموو موسوڵمانێك هەر لە شەوەوە (واتە: پێش دەرکەوتنی فەجر) نیەتی ڕۆژووی هەبێ ، لە بەر ئەم

---

[٤٠] أخرجه أبو داود رقم : (٢٣٤٢) ، و الدارمى : (٢ / ٤) ، وابن حبان رقم : (٨٧١) ، والحاكم : (١ / ٤٢٣) ، و البيهقي : (٤ / ٢١٢) من طريقين عن ابن وهب ، عن يحيي بن عبد الله بن سالم ، عن أبي بكر بن نافع ، عن أبيه ، عن ابن عمر . وسنده صحيح كما قال الحافظ ابن حجر في (التلخيص الحبير) : (١٨٧ ٢) .

فەرموودەیەی پێغەمبەر ﷺ کە دەفەرمووێ : **" من لم يجمع الصيام قبـل الفجر فلا صيام له "** [٤١].

واتە : ئەو کەسەی نیـەتی ڕۆژووی نـەبێت پـێش دەرکـەوتنی فـەجر ئەوا ڕۆژوەکەی بەتاڵە .

وە دەفـەرمووێ : **" من لم يبيت الصيام من الليل فلا صيام له "** [٤٢] ، بەهەمان واتا .

تێبینـی : نیـەتیش جێگـای دڵـە و ووتنـی بـە زمـان بیدعەیـە و گومڕاییە هەرچەندە هەندێك لە خەڵکی بەچاکیشی بزانن .

بوونی نیەت پێش دەرکەوتنی فەجر تایبەتـە بـەڕۆژووی فـەرزەوە ، چونکە پێغەمبەر ﷺ دەهاتە لای دایکە (**عائیشة**) ـ ڕەزای خوای لێبێت ـ لە ڕۆژانێك جگە لە ڕۆژانـی ڕەمـەزان و دەیفـەرموو : **" هلْ عِندكُم غَـذَاءٌ ؟ وإلا فإني صائِم "** [٤٣].

واتە : لە کاتی خواردنی بەیانیاندا پێغەمبەر ﷺ بە دایکە (**عائیشة**) ی دەفەرموو : خواردنتان لا هەیە ؟ ئەگەر نا ئەوا من بەڕۆژووم .

---

[٤١] أخرجه أبو داود رقم: (٢٤٥٤)،وابن خزيمة رقم: (١٩٣٣)، والبيهقي: (٢٠٢/٤) من طريق ابن وهب ، عن ابن لهيعة ويحيى بن أيوب عن عبدالله بن أبي بكر بن حزم، عن ابن شهاب، عن سالم بن عبدالله عن أبيه ، عن حفصة . وفي لفظ عند الطحاوي في (شرح معاني الأثار) : (٥٤/١) : **"يبيت"** من الطريـق نفسـه. وأخرجه النسائي: (٤ / ١٩٦)، والترمذي رقم : (٧٣٠) من طريق آخر عن يحيي به ، وسنده صحيح .

[٤٢] أخرجه النسائي : (٤ / ١٩٦) ، والبيهقي : (٤ / ٢٠٢) ، وابن حزم : (٦ / ١٦٢) من طريق عبـد الرزاق عن ابن جريج عن ابن شهاب به ، وسنده صحيح ، لولا عنعنة ابن جريح ، ولكنه صحيح بما قلبه .

[٤٣] أخرجه المسلم رقم : (١١٥٤) . [٤٤] انظرها وتخريجها في (تغليق التعليق) : (١٤٤/٣ ـ ١٤٧) .

هەروەها سەلمێنراوە لە کردەوەی هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ لە وانەش : (**أبي الدرداء**) و (**أبي طلحة**) و (**أبي هريرة**) و (**ابن عباس**) و (**حذيفة بن اليمان**) ، ڕەزای خوا لە هەموویان بێ ، و خوای پەروەردگار لە گەڵ یاندا لە ژێر ئاڵای سەروەری کوڕانی ئادەم کۆمانکاتەوە (٤٤).

ئەمە لە ڕۆژووی سوننەتدایە و بەڵگەشە لە سەر ئەوەی کە بوونی نیەت پێش دەرکەوتنی فەجر تەنها لە ڕۆژووی فەرزدایە نەك لە ڕۆژووی سوننەتدا خوای پایە بەرزیش زاناترە.

٢ ـ داواکاریەکان بەستراون بە بوونی تواناوە :

ئەگەر کەسێك ڕەمەزانی بەسەردا هات و بێ ئاگا بوو لەوەی کە ڕەمەزانە و خواردن و خواردنەوەی خوارد ، پاشان بۆی دەرکەوت کە ڕەمەزانە با واز لە خواردن و خواردنەوە بێنێت و ڕۆژووەکەی تەواو بکات ، وە ئەگەر کەسێك خواردن و خواردنەوەی نەخواردبێت بەڵام نەیزانی بوو کەوا ڕەمەزانە کە هەواڵی پێگەیشت ڕەمەزانە ئیتر خواردن و خواردنەوە نا خوات و ڕۆژووەکەی بەسەر دەبات لەم جۆرە کەسانەدا بوونی نیەت پێش دەرکەوتنی فەجر مەرج نیە ، چونکە نەیان توانیوە بزانن ڕۆژووە یان نە ، وە یەکێك لە بنچینەکانی ئاینی ئیسلامیش ئەوەیە کە داواکاریەکان بەستراون بە بوونی تواناوە .

لە (**عائیشة**) وە ـ ڕەزای خوای لێبێت ـ دەگێڕنەوە فەرموویەتی :
" كَانَ رسولُ اللهِ ﷺ أمر بصيامِ يومِ عاشوراء ، فَلَما فُرِض رمضان ، كَـانَ من شاءَ صام ومن شاءَ أفْطَر " [٤٥].

واتــە : پێغمبــەر ﷺ فــەرمانی گرتنــی ڕۆژووی (**عاشـورا**) ی پــێ کردبووین ، بەڵام کـە ڕۆژووی ڕەمـەزان فـەرز کـرا : ئـەو کاتـە هـەر کەسـێ بیویستایە (**عاشورا**) بە ڕۆژوو دەبوو یان بە ڕۆژوو نەدەبوو .

وە لە (**سلمة**) کوڕی (**الأكوع**) ەوە رضي الله عنه دەگێڕنەوە فەرموویـەتی : **" أمر النبي ﷺ رجلاً مِن أسلم أنْ أذنْ في الناس : أن من أكَلَ فَلْيصم بقيةَ يومِهِ ، ومن لم يكُن أكَلَ فَلْيصم ، فإن اليوم عاشوراء "** [٤٦].

واتە: پێغەمبەر ﷺ فەرمانی کرد بە پیاوێك لە هۆزی (**أسلم**) کـە بانگەواز بکات لە ناو خەڵکدا : هـەر کەسـێك خـواردنی نـەخواردووە بـا ئـەو بەشەی لە ڕۆژ کە ماوە بە ڕۆژوو بێ ، وە ئەوەش کە خواردنی نـەخواردووە با بەڕۆژوو بێت ، چونکە ئەوڕۆ ڕۆژی (**عاشورا**) یە .

ڕۆژوو گرتنی ڕۆژی (**عاشورا**) فەرز بوو ، پاشان (**نەسخ**) کرایەوە ، موسـوڵمانانیش فـەرمانیان پـێ کرابـوو لـەو ڕۆژەدا واز لـە خـواردن بێـنن ، کارەکەشیان بەو شێوەیە تەواو و بێ کەم و کوڕی بوو ، ڕەمەزانیش فـەرزە ، حوکمی فەرزیش ناگۆڕێت .

---

[٤٥] أخرجه البخاري : (٤ / ٢١٢) ، ومسلم رقم : (١١٢٥) .
[٤٦] أخرجه البخاري : (٤ / ٢١٦) ، ومسلم رقم : (١١٣٥) .

٣ ـ هەندێك لە زانایان بۆچوونی پێچەوانەیان لە گەڵ ئەم بۆچوونەدا هەیە و دەڵێن : (بەڵكو ئەبێ قەزای ڕۆژووەكەی بكاتەوە) :

وە دەڵێن : (**عاشورا فەرز نەبووە**) ، بەڵام ئەوە بزانە "برای باوەڕدار " كە هەموو بەڵگەكان ئەوە دەردەخەن كە ڕۆژووی (**عاشورا**) فەرز بووە ، چونكە فەرمانی پێكراوە ، هەر وەكو لە فەرموودەكەی (**عائیشة**) دا هاتووە ، پاشان فەرمانەكە زیاتر جێگیر دەبێت چونكە بانگەوازی گشتی بۆكراوە ، وە لەوەش زیاتر ئەوەیە فەرمان بەو كەسانە كراوە كە خواردنیان خواردووە ، واز لە خواردن بهێنن ، هەر وەكو لە فەرموودەكەی (**سلمة**) كوڕی (**الأكوع**) دا هاتووە ، كە لە پێش تر باسمان لێوە كرد .

وە لە (**محمد**)ی كوڕی (**صیفي الأنصاري**)ەوە ﵁ دەگێڕنەوە فەرموویەتی : **" خرج علينا رسولُ اللهِ ﷺ في يومِ عاشوراء ، فَقَالَ : أصمتم يومَكُم هذا ؟ قالَ بعضهم : نعم ، وقَالَ بعضهم: لا، قَال : فَأتموا بقيةَ يومِكُم هذا ، وأمرهم أنْ يؤذنوا أهلَ العروض ـ قُرى المَدِينةِ ـ أنْ يتموا بقيةَ يومِهم هذا "** [٤٧].

واتە : لە ڕۆژی (**عاشورا**) دا پێغەمبەر ﷺ هات بۆ لامان و پێی فەرمووین : ئەمڕۆ ڕۆژووتان گرتووە ؟ هەندێكیان فەرموویان : بەڵێ ، وە هەندێكی تریان فەرموویان : نەخێر ، پاشان فەرمووی : كەواتە ئەوەندەی كەماوە لە ڕۆژ بەڕۆژوو بن ، وە فەرمانیشی پێكردین كە خەڵكی (**العروض**) ـ واتە : دێكانی شاری مەدینە ـ ئاگادار بكەینەوە : ئەوەندەی لە ڕۆژ ماوە بە

---

[٤٧] أخرجه ابن خزيمة : (٣ / ٣٨٩) ، وأحمد : (٤ / ٣٨٨) ، والنسائي : (٤ / ١٩٢) ، وابن ماجه : (١ / ٥٥٢) ، و الطبراني في (الكبير) : (١٨ / ٢٣٨) من طريق الشعبي عنه ، وسنده صحيح .

ڕۆژوو بـن ، ئـەم لێکدانـەوەش (**التقـارب**) دەبڕینـەوە بـەو ووتەیـەی (**ابـن مسعود**) ﷺ کە دەفەرمووێت : **"لما فُرض رمضانُ ترك عاشوراءُ "** [٤٨] ، واتـە : کە ڕەمەزان فەرز بوو (**عـاشورا**) تەرك کرا . وە بە ووتەی (**عـائشة**) ـ ڕەزای خوای لێبێت ـ کە دەفەرمووێت :**"فلما فُرض رمضان ، فكانَ رمضانُ هو الفَريضةُ ، وترك عاشوراءُ "** [٤٩] ، واتە : کە ئایەتی فەرز بوونی ڕۆژووی ڕەمەزان هاتە خوارەوە ، ڕەمەزان بوو بە ڕۆژووی فەرز و (**عـاشورا**) تەرك کرا .

لە گەڵ ئەوەشدا ڕۆژوو گرتن لە ڕۆژی (**عـاشورا**) دا بەیـەك جـاری تـەرك نەکراوە ، بەڵکو یەك دەنگ بوونی زانایان ـ واتە : الإجماع ـ لەسـەر ئەوەیـە کە سوننەتە ، هەر وەکو : ئیمامی (**الحافظ ابن حجر**) لە کتێبی (**فتح البـاري شـرح صـحيح البخـاري**) دا : (٤ / ٢٤٦) لـە ئیمـامی (**ابـن عبـد الـبر**) ەوە دەگێڕێتەوە . ئەمـەش ئـەوە دەگەیـەنێت کـە ڕۆژوو گرتنەکـەی هـەر مـاوە بەڵام ئەوەی کە وازی لێهێنرا (**واجب ـ فەرز**) بوونەکەیەتی ، خواش زانا ترە.

کۆمەڵێکی تر دەڵێن : ئەگەر فەرزیش بوو بێت (**نەسخ**) بووەتـەوە و حوکمەکانی لەگەڵدا (**نەسخ**) بووەتەوە .

لە ڕاستیدا فەرموودەکانی (**عـاشورا**) بەڵگەن لەسەر هەندێ شت :

١ ـ واجب بوونی ڕۆژووی (عاشورا) .

٢ ـ ئەو کەسەی پێش دەرکەوتنی فەجر نیـەتی ڕۆژووی فـەرز نـەبێ بەنەزانینەوە ڕۆژوەکەی تەواوە و بەتاڵ نابێتەوە .

---

[٤٨] أخرجه مسلم رقم : (١١٢٧) .

[٤٩] أخرجه مسلم رقم : (١١٢٥) .

٣ ـ ئەو کەسەی خواردن دەخوا و شت دەخواتەوە پاشان دەزانێت ، ئەو بەشەی تری ڕۆژوەکە بە ڕۆژوو دەبێت و قەزای لەسەر نی‌یە .

خاڵی یەکەم لەم خاڵانە (**نەسخ**) بووەتەوە و بووەتە سوننەت ، هەر وەکو لە پێشدا باسمان لێوە کرد ، ئەمەش ئەوە پێویست ناکات بەهۆی (**نەسخ**) بوونی (**واجب**) ێتی حوکمەکانی تری (**نەسخ**) بکرێتەوە ، خواش زانا ترە .

بەڵگەی ئەم کۆمەڵەش ئەو فەرموودەیەیە کە ئیمامی (**أبو داود**) : (٢٤٤٧) و ئیمامی (**أحمد**) : (٥/٤٠٩) لە ڕێگەی (**قتادة**) لە (**عبد الرحمن**) ی کوڕی (**سلمة**) لە مامەیەوە دەگێڕنەوە : **" أن أسلم أتت النبي ﷺ فقالَ : صمتم يومكُم هذا ؟ قالُوا : لا ، قالَ : فأتموا بقِيةَ يومِكُم هذا واقضوا "** ، واتە : ئەو بەشەی ماوە لە ڕۆژەکەتان بە ڕۆژوو بن و پاشان قەزای بکەنەوە .

بەڵام ئەم فەرموودەیە (**ضعيف**) ە لە دوو هۆکار :

یەکەم : بەهۆی (**جهالة**)ی (**عبد الرحمن**)ی کوڕی (**سلمة**)ەوە ، ئیمامی (**الذهبي**) لە کتێبی (**الميزان**) دا : (٢/٥٦٧) دەفەرمووێ : (**لا يعرف**) . واتە : نە ناسراوە ، وە ئیمامی (**الحافظ**) لە کتێبی (**التهذيب**) دا : (٦/٢٣٩) فەرموویەتی : (**حاله مجهول**) ، وە ئیمامی (**ابن ابي حاتم**) لە کتێبی (**الجرح و التعديل**) دا : (٥ / ٢٨٨) ناوی هێناوەو هیچ (**جرح**) و (**تعديل**) ێکی لەسەر باس نەکردووە .

دووەم : (**عنعن**) ە کردنی لە لایەن (**قتادة**) ی (**مدلس**) ەوە .

کاتی ڕۆژوو :

لە پێشدا هـاوەڵانی پێغەمبـەرمان **محمـد** ﷺ ئەگـەر یـەکێکیان بـە ڕۆژوو ببوایەن و کاتی ڕۆژوو شکاندنیان بهاتبایـە خـواردن و خواردنـەوەیان دەخوارد و لە گەڵ خێزانەکانیانـدا جـووت دەبـوون پـێش ئـەوەی بخـەون ، بەڵام ئەگەر هەر یەکێکیان خەوی لێ بکەوتبایە پێش نان خـواردنی ئێـواران هیچ لەوانـەی بـۆ حـەڵاڵ نـەبوو ئـەنجامی بـدات لـە خـواردن و خواردنـەوەو جووت بوون لەگەڵ خێزانەکانیان تا ڕۆژەکەی تر ، پاشان خوای بـە توانـا و بەخشندە ڕەحمەتی خۆی بەسەردا ڕشتن .

بـەوەی کـە مۆڵـەتی ئـەوەی دان ئـەو کارانـە ئـەنجام بـدەن تـا پـێش دەرکەوتنی فەجر ، ئەوانیش ئەو شتەیان پێ خـۆش بـوو ، ڕوون کـەرەوەی ئەم ڕووداوە ئەم فەرموودەیەیـە : لـە (**الـبراء**) ی کـوڕی (**عـازب**) ەوە رضي الله عنه دەگێڕنەوە فەرموویـەتی : " **كانَ أصحاب النبي ﷺ إذَا كانَ الرجلُ صـائماً ، فَحضرالإفطار ، فَقَالَ قَبلَ أنْ يفْطِر ، لم يأكُلْ ليلته ولا يومه حتى يمسي ، وإن قيس بن صيرمةِ الأنصاري كَانَ صائِماً ، فَلما حضر الإفْطار أتى امرأته فَقَالَ لها : أعِندك طَعام ؟ قَالت : لا ، ولكِن أنطَلِق فَأطلُب لَك ، وكَانَ يومه يعمل ، فَغلَبته عينـاه ، فَجاءَت امرأته ، فَلما رأته قَالت : خيبةً لَك** [٥٠] **، فَلما انتصف النهار غُشِي عليه ، فَذُكِر ذَلك لِلنبي ﷺ ، فَنزلَت هذِهِ الآيـة :** ﴿ أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَآئِكُمْ ﴾ **، فَفَرحوا بِذَلك فَرحاً شدِيداً ، ونزلَت** : ﴿وَكُلُواْ وَاشْرَبُواْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ﴾ [٥١].

---

[٥٠] ئەم ووشەیە کاتێك ئەوترێت : کەسێك بە دەواکاری یان بە مەرامی خۆی نەگات .

[٥١] أخرجه البخاري : (٤ / ٩١١) رقم : (١٩١٥) .

واتە : هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ ئەگەر یەکێکیان بە ڕۆژوو ببوایە و کاتی شکاندنی بهاتایە و ئەو کاتە بڕۆشتبایە بێ ئەوەی نان بخوات ئەوا ئەو شەوە و ڕۆژیش تا ئێوارە بەسەر دەهات هیچی نە دەخوارد . جارێکیان کە (**قیس**) ی کوڕی (**صیرمة**) ەی ئەنصاری بە ڕۆژوو دەبێت و کە کاتی ڕۆژوو شکاندن دێت ، دێتە لای خێزانەکەی و پێی دەفەرمووێ : هیچ خواردنێکت لا هەیە ؟ ئەویش فەرمووی : نەخێر ، بەڵام ئەڕۆم بۆت داوا دەکەم ، کە چی (**قەیس**) لەبەر هیلاك بوونی لە کاری ڕۆژانەی خەوی لێ کەوت ، کەخێزانەکەی گەڕایەوە و بینی خەوی لێ کەوتووە فەرمووی : بە ئاواتی خۆت نەگەیشتی ، بەو هۆیەوە لە کاتی نیوەڕۆدا بورایەوە ، ئەوە لە لای پێغەمبەر ﷺ باس کرا لە ئەنجامدا ئەم ئایەتە دابەزی : ﴿ أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَآئِكُمْ ﴾ واتە : بۆتان هەیەو ڕەوایە لەمەو دوا لە شەوانی ڕۆژوو گرتندا (تا کاتی دەرکەوتنی فەجر) لەگەڵ خێزانەکانتان جووت بن . هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ بەم شتە زۆر خۆشحاڵ بوون ، پاشان ئەم ئایەتە دابەزی : ﴿ وَكُلُواْ وَاشْرَبُواْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ﴾ ، واتە : بخۆن و بخۆنەوە تا سپیایی ڕۆژتان بۆ لە تاریکی شەو ڕوون دەبێتەوە . ئەم سۆزە خواوەندیەی کە خوای بەسۆز و خاوەن میهرەبانی ڕشتوویەتی بەسەر بەندە بێ فیز و گوێڕایەڵەکانیدا ، ئەو بەندانەی کە فەرموویان : ﴿ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴾ کاتی ڕۆژووی ڕۆژووان دیاری دەکات : دەست پێ کردن و کۆتای هاتنی ، ئەوەش لە دەرکەوتنی فەجرەوە تا پشت هەڵکردنی ڕۆژ و سەر هەڵدان و دەست پێ کردنی شەو ، وە بە نەمانی بازنەی خۆر لە ئاسۆدا .

١- واتای (الخيط الابيض) و (الخيط الاسود) :

کاتێ ئەو ئایەتە دابەزی کە لە پێشدا باسمان لێ وە کرد ، هەندێك لە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ دوو پەتی ❁ ڕەش و سپی یان دەهێنا و دەیانخستە ژێر سەرینەکانیانەوە و سەیریان دەکرد بۆ ئەوەی بزانن لە یەکتر یان جیا دەکەنەوە ؟ یان دەیانخستە قاچیان و دەستیان دەکردە خواردن و خواردنەوە تا ئەو کاتەی بینینیان ئاشکرا دەبوو ، وە لە یەکتر جیا دەکرانەوە .

لە (**عدي**) کوڕی (**حاتم**) ەوە رضي الله عنه دەگێڕنەوە فەرموویەتی : " **لما نزلت :** ﴿ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ﴾ **عمدت إلى عِقَالٍ أسود وإلى عِقَالٍ أبيض فجعلتهما تحت وسادتي ، فجعلت أنظر في الليل فلا يتبين لي ، فغدوت على رسول الله ﷺ فذكرت له ذلك ، فقال : إنما ذلك سواد الليل وبياض النهار** " (٥٢) .

واتە : کە ئایەتی : ﴿ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ﴾ دابەزێنرا دوو پەتی ڕەش و سپیم هێناو لە ژێر سەرینەکەمدا دامنان ، پاشان سەیری ئەو دوو پەتەم دەکرد و بۆم ڕوون دەبوو بەشێوەیەك لە یەکیان جیا بکەمەوە ، پاشان ڕۆیشتمە لای پێغەمبەری خوا ﷺ و ئەو باسەم بۆی کرد ، ئەویش فەرمووی : " مەبەستی ئایەتەکە بریتی‌یە لە تاریکی شەو و ڕوناکی ڕۆژ " .

❁ ووشەی (پەت) لە هەندێ ناوچەی کوردستان دا پێی دەوترێت : (بەن) . وەرگێڕ .

(٥٢) أخرجه البخاري : (٤ / ١١٣) رقم : (١٩١٦) و مسلم رقم : (١٠٩٠) .

وە لە (**سهل**)ی کوڕی (**سعد**) ەوە رضي الله عنه دەگێڕنەوە فەرموویەتی : " **لما نزلت هذه الآية :** ﴿وَكُلُواْ وَاشْرَبُواْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ﴾ **قَالَ : فَكَانَ الرجلُ إِذَا أَرَاد الصوم ربطَ أحدهم في رجلِهِ الخَيطَ الأبيض ، والخَيطَ الأسود ، فَلا يزالُ يأكُلُ ويشرب حتى يتبين له رؤيتهما ، فَأَنزلَ اللهُ بعد ذَلك :** ﴿مِنَ الْفَجْرِ﴾ **فَعلِموا إنما يعني بذَلك الليل والنهار"**[٥٣].

واتە : کاتێ ئەم ئایەتە دابەزی : ﴿ وَكُلُواْ وَاشْرَبُواْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ﴾ هەندێك لە پیاوانی دەورو بەری پێغەمبەر ﷺ ئەگەر بیویستایە بەڕۆژوو بێت دوو پەتی سپی و ڕەشی دەبەستە هەردوو قاچیەوە و بەردەوام دەبوو لە خواردن و خواردنەوە تا ئاشکرا دەبوون ، پاشان خوای پەروەردگار ئایەتی : ﴿ مِنَ الْفَجْرِ ﴾ ی دابەزاندە خوارەوە ، پاش ئەوە زانیان مەبەستی لە ووشەی (**الخيط الأبيض**)

---

[٥٣] أخرجه البخاري : (٤ / ١١٤) رقم : (١٩١٧) ، ومسلم : (١٠٩١) .

ئەم فەرموودەیە ئەوە دەگەیەنێت کە (**عدي**) خۆی ئامادە بووە لە کاتی دابەزینی ئەم ئایەتەدا ، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ لەو کاتەدا (**عدي**) موسوڵمان بووە ، بەڵام ئەو شتە وانییە ، چونکە فەرز بوونی ڕۆژوو لە ساڵی دووەمی کۆچیدا بوو ، کەچی موسوڵمان بوونی (**عدي**) لە ساڵی نۆیەمی کۆچیدا بوو هەر وەکو لە کتێبی : (**الإصابة**) دا : (٢ / ٤٦٨) هاتووە ، یان ئەبێ بووترێت : دابەزینی ئایەتەکە کە دواکەوتووە ، بەڵام ئەم ووتەیە زۆر دوورە ، یان ئەبێ ووتەکەی (**عدي**) کە دەفەرمووێت : (**لما نزلت**) بەم شێوەیە تەفسیر بکرێت کە : کاتێك موسوڵمان بووم و ئەم ئایەتەم بەسەردا خوێنرایەوە ، ئەمەیش باشترین بۆچوونە لەبەر ئەوەی کە لە ڕیوایەتی ئیمامی (**أحمد**) دا : (٤ / ٣٧٧) هاتووە : " **علمني رسول الله ﷺ الصلاة والصيام ، قال : صل كذا و كذا ، وصم فإذا غربت الشمس فكل واشرب حتى يتبين لك الخيط الأبيض من الخيط الأسود ، وصم ثلاثين يوما إلا أن ترى الهلال قبل ذلك ، فأخذت خيطين من شعر أسود وأبيض ... الحديث " ا . هـ .** بەهەندێ گۆڕانکاریەوە لە کتێبی (**فتح الباري**)ەوە : (٤ / ١٣٢ – ١٣٣) وەرگێڕاوە .

و (**الخيط الأسود**) سپیایی ڕۆژو و تاریکی شەوە .

پاش ئەم ڕوون کردنەوە قورئانیە ، و بەرەکەتە بێ پایانەی خوای پەروەردگار ، دەبینین پێغەمبەری خوا ﷺ بەشێوەیەك ، کە هیچ جێگای گومان نەبێ ، ئەو کارەی بۆ هاوەڵانی ڕوون کردووەتەوە و باسی بۆ کردوون ، وە ڕەحمەتی خوا لە شاعیر بێ کە فەرموویەتی :

وليس يصح في الأذهان شيءٌ إذا احتـاج النهار إلى دليل

٢ ـ فەجر دوو جۆرە :

یەکێك لەو حوکمانەی کە پێغەمبەری خوا ﷺ بە باشترین شێوە بۆ هاوەڵانی ڕوونی کردووتەوە ئەوەیە : فەجر دوو جۆرە .

یەکەم : فەجری درۆزن یان درۆزنە فەجر (الفجر الكاذب) :

دەرکەوتنی ئەم جۆرەیان کردنی نوێژی بەیانی حەڵاڵ ناکات (واتە : دروست نییە نوێژی فەرزی بەیانیان لە کاتی دەرکەوتنی دا بکرێ ، بەڵکو دەبێ دوا بخرێت تا دەرکەوتنی جۆری دووەمی فەجر) ، وە خواردنیش لەسەر ڕۆژوان حەرام و قەدەغە ناکات (واتە : ئەو کەسەی کە نیەتی ڕۆژووی هەیە بۆی ڕەوایە خواردن و خواردنەوە بخوات و بخواتەوە با ئەم فەجرەش دەرکەوتبێ تاوەکو جۆری دووەمی فەجر دەردەکەوێ ئەو کاتە خۆی دەگرێتەوە لە خواردن و خواردنەوە) .

دووەم : فەجری ڕاست گۆ یان فەجری ڕاستەقینە (الفجر الصادق) :

ئەم جۆرەی فەجر خواردن لە ڕۆژوان قەدەغە دەکات و نوێژی بەیانی حەڵاڵ دەکات (واتە : بەدەرکەوتنی کاتی نوێژ دێت) .

لە (**ابن عباس**)ەوە رضي الله عنه دەگێڕنەوە فەرموویەتی : " **الفجر فجران : فأما الأولُ فإنه لا يحرم الطعام ، ولا يحِل الصلاةَ ، وأما الثاني : فإنه يحرم الطعام ، ويحِل الصلاةَ** " [٥٤].

واتە : فەجر دوو فەجرە ، جۆری یەکەم : خواردن حەرام و قەدەغە ناکات لە ڕۆژووان ، وە کردنی نوێژیش حەڵاڵ ناکات ، بەڵام جۆری دووەم : خواردن حەرام و قەدەغە دەکات لە ڕۆژووان و نوێژیش حەڵاڵ دەکات .

باش بزانە برای موسوڵمان کە :

١ - **فەجری درۆزن :** بریتییە لە سپیایی یەکی لاکێشەیی لەبەرەی ڕۆژهەڵاتەوە بەرز دەبێتەوە بۆ ماوەیەکی کەم پاشان نامێنێ .

٢ - **فەجری ڕاستگۆ :** بریتییە لە سوراییەکی تیشک دەر لە بەرەی ڕۆژهەڵاتەوە بەسەر دۆڵ و شاخەکاندا دەردەکەوێت ، پاشان زیاد دەکات و دەگاتە سەر ڕێگەو ناوماڵان ، ئەم جۆرەی فەجر حوکمەکانی ڕۆژووی پێوە بەندە .

لە (**سمرة**) وە رضي الله عنه دەگێڕنەوە فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : " **لا يغرنكُم أذآنُ بلال ، ولا هذا البياض لعمودِ الصبح حتى يستطير** " [٥٥].

---

[٥٤] أخرجه ابن خزيمة : (٣ / ٢١٠) ، والحاكم : (١ /١٩١ و ٤٩٥) ، و الدارقطني : (٢ / ١٦٥) ، والبيهقي : (٤ / ٢٦١) من طريق سفيان ، عن جرير عن عطاء عن ابن عباس ، وسنده صحيح . ولـه شاهد عن جابر : أخرجه الحاكم : (١ / ١٩١) ، و البيهقي : (٤ / ٢١٥) والدارقطني : (٢ / ١٦٥) واختلف في وصله و إرساله ، وشاهد آخر عن ثوبان : أخرجه ابن أبي شيبة : (٣ / ٢٧) .

[٥٥] أخرجه مسلم : (١٠٩٤) .

واتە : بەئاگا بن نەکەونە هەڵەوە بە بانگی بیلال (واتە : بانگی یەکەمی بەیانیان) و سپیایی سبەینان - واتە : فەجری درۆزن - کە بەدرێژای ئاسمان بەرز دەبێتەوە ، تا وای لێدێت تیشك دەردەچێ - واتە : تا کاتی دەرکەوتنی فەجری ڕاست گۆ - .

وە لە (**طلق**) ی کوڕی (**علي**) ەوە رضي الله عنه دەگێڕنەوە فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : **" كُلُوا واشربوا ولا يغـرنكم السـاطع المصعد ، وكُلُوا واشربوا حتى يعترض لكم الأحمر "** [٥٦].

واتە : بخۆن و بخۆنەوە ، بەئاگا بن لەوەی بکەونە هەڵەی فەجری درۆزنەوە کە بەرز دەبێتەوە و پاش کەمێك نامێنێ ، بەڵکو بەردەوام بن لەخواردن و خواردنەوە تا تیشکی فەجری ڕاستگۆ ڕێگرتان دەبێت .

ئەوەش بزانە - برای سەرکەوتوو بۆ گوێڕایەڵی خوای پەروەردگار - کە سیفەتەکانی فەجری ڕاستگۆ لەگەڵ ئەم ئایەتە پیرۆزەدا یەك دەگرنەوە : ﴿ وَكُلُواْ وَاشْرَبُواْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ﴾ چونکە ڕووناکی فەجر کە دەرکەوت لەبەرەی ڕۆژهەڵاتەوە لە دۆڵ و سەر شاخەکان لەسەر شێوەی پەتێکی سپی دەبێت لەسەریشەوە پەتێکی ڕەش دەردەکەوێت بریتی‌یە لە پاشماوەی تاریکی شەو کە پشتی هەڵکردوەو دەڕوات ، بۆیە ئەگەر ئەوەت بۆ ڕوون بووە خۆ بگرەوە لە خواردن و خواردنەوەو جووت بوون لەگەڵ خێزانەکەت ، وە ئەگەر پەرداخێکی ئاوت

---

[٥٦] أخرجه الترمذي : (٣ / ٧٦) ، أبو داود : (٢ / ٣٠٤) ، وأحمد : (٤ / ٢٣) ، وابن خزيمة : (٣ / ٢١١) من طريق عبد الله بن النعمان . وثقه ابن معين وابن حبان والعجلي ، ولم يعرف عدالته ابن خزيمة ، وقال ابن حجر : مقبول .

بەدەستەوە بوو یان هەر خواردن و خواردنەوەیەكی تر ، ئەوا دایمەنێ و بیخۆرەوە نۆشی گیانت بێ ، چونكە رێپێدانی (میهرەبانترینی میهرەبانەكانە) بەرامبەر بەندەی رۆژووانانی با لەو كاتەیشدا گوێبیستی دەنگی بانگدەر بێت .

پێغەمبەری خوا ﷺ لەو بارەیەوە دەفەرمووێت : "**إذَا سَمِعَ أحدكُم النداءَ والإناءُ** في **يدِهِ فلا يضعهُ حتى يقْضِي حاجته مِنهُ** " [٥٧].

واتە: ئەگەر یەكێك لە ئێوە گوێی لە بانگ بوو و پەرداخێكی بەدەستەوە بوو با دای نەنێت تاوەكو پێویستی خۆیی پێ تەواو دەكات .

مەبەست بە بانگ بانگی فەجری دووەمە كە فەجری ڕاست گۆیە ، بەو بەڵگەیەی كە ئیمامی (**أحمد**) : (٢ / ٥١٠) ، وە (**ابن جرير الطبري**) : (٢ / ١٠٢) ، وە جگە لەمانیش دەیگێڕنەوە لەدوای فەرموودەكەی سەرەوە : " **وكَانَ المُؤذنُ يؤذنُ إذَا بزغَ الْفَجر** " [٥٨] واتە : بانگدەر بانگی دەدا لە كاتی ئاشكرا بوونی فەجر .

وە ئەو فەرموودەیەی كە (**أبو أمامة**) ﷺ دەگێڕێتەوە شایەتی بۆ ئەم مانایە دادات كە دەفەرمووێت : " **أُقيمتِ الصلاةُ ، والإناءُ** في **يدِ عمـر ، قـالَ : أشربها يا رسولَ اللهِ ؟ قالَ : نعم ، فَشربها** " [٥٩].

---

[٥٧] أخرجه أبو داود: (٢٣٥) ، وابن جرير: (٣١١٥) ، والحاكم: (٤٢٦/١) ، والبيهقـي (٢١٨/٢) ، وأحمـد: (٤٢٣/٢) من طريق حماد عن عمرو عن أبي هريرة ، وسنده حسن ، وله طريق آخر أخرجـه أحمـد : (٥١٠/٢) ، والحاكم : (٢٠٣/١ ، ٢٠٥) من طريق حماد ، عن عمار بن أبي عمار ، عن أبي هريرة وسنده صحيح .

[٥٨] هذه الزيادة تبطل ما علقه الشيخ حبيب الرحمن الاعظمى الحنيفي علي (مصنف عبـدالرزاق) : (٤ / ١٧٣) حيث قال : (وهو محمول علي النبي ﷺ كان ينادي قبل طلوع الفجر) !! والحمد الله وحده .

[٥٩] أخرجه ابن جرير : (٢ / ١٠٢) من طريقين عنه .

واتە : قامەت کرا بۆ نوێژ و پەرداخێك بە دەستی (**عُمَر**) ەوە بوو رضي الله عنه ، فەرمووی : ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ بیخۆمەوە ؟ فەرمووی : بەڵێ ، ئەویش خواردیەوە .

کەوا بوو سەلمێنرا خۆگرتنەوە لە خواردن پێش فەجری ڕاستەقینە بەناوی (**ئیمساك**) و بەناوی (**خۆپاراستنەوە ـ الاحطیاط**) بیدعەیە .

ئیمامی (**الحافظ بن حجر**) ـ ڕەحمەتی خوای لێ بێت ـ لە کتێبی : (**فتح الباري**) دا (٤ / ١٩٩) دەفەرمووێت : ((یەکێك لەو بیدعە خراپانەی کە لەم کاتەدا داهێنراوە :

ئەنجام دانی بانگی دووەمی بەیانیانە پێش فەجر بە سێیەکی کاتژمێرێك لە ڕەمەزاندا وە کوژاندنەوەی چراکان کە کراوەتە بەڵگە لەسەر قەدەغە کردنی خواردن و خواردنەوەو لەو کەسەی کە دەیەوێت بە ڕۆژوو بێت ، بە گومانی ئەوەی ئەم کارەیان بۆ بە ئاگا بوونە لە پەرستنەکەیدا . کەسیش بەو کارەیان نازانێت جگە لە هەندێ کەس نەبێت ، ئەم کارەیان بەرەو ئەوەی ڕاکێشان : کە بانگ نەدەن تا دوای خۆر ئاوا بوون (بە ئەندازەیەك) بۆ دڵنیا بوون لە هاتنی کات بە تەواوی . بە گومانی خۆیان . بەوەیش بەربانگیان دوا خست و پەلەیشیان کرد لە پاشێو کردندا و پێچەوانەی سوننەت بوونەوە ❁ . بۆیە دەبینین چاکەیان کەم بووەو خراپەیان تێدا زۆر بوو ، تەنها خواش یارمەتی دەرە)) .

❁ **تێبینی** : بەداخەوە ئێستا لە کوردستانی خۆشماندا (**بانگی یەکەم**) ی بەیانی هەر نەماوە و ئەو بانگەیش کە ئێستا دەدرێت بۆ نوێژی بەیانی بە ئەندازەی (**نیو**

سەعات کەمتر یان زیاتر) پێش دەرکەوتنی فەجری ڕاستگۆ پێش خراوەو هەموو خەڵکی موسوڵمان نوێژی بەیانیان لە کاتێکدا دەکەن کە لەڕاستیدا ئەو کاتە کاتی شەو نوێژە و کاتی ئیستغفار و پارشێو کردنە نەك کاتی نوێژی بەیانیان ! ! ! ئەمە جگە لەمانگی ڕەمەزان ، بەڵام لە مانگی ڕەمەزاندا زیاد لەمە بیدعە بەناو (**ئیمساك**) یش زیادی کردووە و هەندێك لە موسوڵمانان بێ بەش و مەحروم دەکەن لە پارشێو کردن و بەم کردارە دوور لە قورئان و حەدیسە ئەوانەیش کە پارشێو دەکەن پێچەوانەی سوننەتی پێغەمبەری خوا ﷺ دەکەن چونکە سوننەت وایە پارشێو دوا بخرێت ، هەروەکو لەم پەرتوکەدا ئاماژەی بۆ دەکرێت ، و لەوەش خراپتر نوێژی بەیانیان لەکاتی خۆیدا ناکەن ! ! !

سوودێك : لە پەرتوکی (**نظم الفرائد مما في سلسلتي الألباني من فوائد** ، جمع وترتيب : **عبداللطيف بن محمد بن أبي ربيع** (١ / ٥٠٧ ـ ٥٠٩) طبعة مكتبة المعارف بالرياض) دا ، و (**باب / صفة الفجر الذي يوجب الإمساك**) هاتووە :

((عن طلق بن علي رضي الله عنه : أن النبي ﷺ قال : " **كُلُوا واشربوا ، ولا يهيدنكم الساطع المُصعد ، فكلوا واشربوا حتى يعترض لكُم الأحمر** " (حديث حسن ، الصحيحة ، برقم : (٢٠٣١) .

غريب الحديث :

قوله : (**ولا يهيدنكم**) : أي لا تنزعجوا للفجر المستطيل فتمنعوا به عن السحور : فإنه الصبح الكاذب ، وأصل (الهيد) : الحركة . " نهاية " .

فائدة (القول للألباني ـ رحمه الله ـ) : واعلم أنه لا منافاة بين وصفه ﷺ لضوء الفجر الصادق بـ(الأحمر) ، ووصفة ـ تعالى ـ إياه بقوله : (الخيط الأبيض ..) : لأن المراد ـ والله اعلم ـ بياض مشوب بالحمرة ، أو تارة يكون أبيض ، وتارة يكون أحمر ، يختلف ذلك بـاختلاف الفصول والمطالع . وقد رأيت ذلك بنفسي مرارا من دارى في (جبل هملان) جنوب شرق (عمان) ، ومكنني ذلك من التاكد من صحة ما ذكره بعض الغيورين علي تصحيح عبادة المسلمين ، أن أذآن الفجر في بعض البلاد العربية يرفع قبل الفجر الصادق بزمن يتراوح بين العشرين و الثلاثين دقيقة ، أي قبل الفجر الكاذب أيضا ! وكثيرا ما سمعت إقامة صلاة الفجر من بعض المساجد مع طلوع

الفجر من بعض المساجد مع طلوع الفجر الصادق ، وهم يؤذنون قبلها بنحو نصف ساعة ، وعلي ذلك فقد صلوا سنة الفجر قبل وقتها ، وقد يستعجلون بأداء الفرريضة أيضا قبل و قتـها في شـهر رمضان ، كما سمعتة من إذاعة دمشق وأنا أتسحر رمضان الماضي (١٤٠٦هـ) ، وفي ذلك تضييق علي الناس بالتعجيل بالإمساك عن الطعام ، وتعرض لصلاة الفجر للبطلان ، وما ذلك إلا بسـبب اعتمادهم علي التوقيت الفلكى ، وإعراضهم عن طريق الشرعى : ﴿ وَكُلُواْ وَاشْرَبُواْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ﴾ ، " **فكلوا واشربوا حتى يعترض لكـم الأحمر**" ، وهذه ذكرى ، والذكرى تنفع المؤمنين)) ا . هـ .

وه بڕوانـه : (سلسلة الاحاديث الصحيحة) للإمام الألباني ـ رحمة الله ـ (٥ / ٥٠ – ٥١) حديث رقم : (٢٠٣١) .

وه هـەر بەمەیشـەوە نەوەسـتاون : بـەڵكو هەنـدێك كـۆت و زنجـیر و بیدعـەی ڕەشـیان داهێناوە و بەستویانە بە بانگی بەیانیانەوە وەك :

١ ـ ووتنـی (**الإمساك ، الإمساك ، يا أمة محمد**) ، بـە ماوەیـەك پـێش ئـەو بانگـەی كەلـە كاتی خۆیدا نایدەن بە مەبەست خۆگرتنەوە لە خواردن ، وە ئەم بیدعەیە تایبەتە بـە مـانگی ڕەمەزانەوە .

٢ ـ ووتنی : (**أستغفر الله ، سبحان الله ، والحمد الله ، ولا إلـه إلا الله ، والله اكـبر ، ولا حول ولا قوة إلا بالله**) چەند جارێك پێش ئەو بانگەی كە لە كاتی خۆیدا نادرێت .

٣ ـ ووتنی (**الصلاة والسلام عليك يا رسول الله ...**) وە چەند سـەڵەواتێكی تـری بیدعـە ئامێز لەو چەشنەدا (**بەدەنگی بەرز**) دوای ئەو بانگەی كە لە كاتی خۆیـدا نادرێـت ، چـونكە ووتنی سەڵاوات لەسەر پێغەمبەر ﷺ بەو شێوازە بیدعەیـە ، لەبـەر ئـەوەی پێغەمبـەری خـوا ﷺ بەو شێوازە صەحابەی فێر نـەكردووە ، و نەیشـی فـەرمووە دوای بـانگ بـەدەنگی بـەرز سەڵاوات لە سەرم بـدەن ، بـەڵكو فەرموویـەتی : " **إذا سمعتم المؤذن ، فقولوا مثل ما يقول ،** ثم **صلوا علي ، فإنه من صلى علي صلاة ، صلى الله عليه عشراً ،** ثم **سلوا** لي **الوسـيلة ...**" هتـد فەرموودەكە ، كە لە (**صحيح مسلم** ، برقم : ١٩٨) دا هاتووە .

ئێمەش دەڵێین : تاکو ئێستا ئەو بیدعەیە کە بەناوی (**الإمساك**) ەوە دەکرێ پێش دەرکەوتنی فەجر و هاتنی کات ، وە هەر بەردەوامە تا کاتی ئێستای خەڵکی ... ئەو گلەییەشمان بۆ لای خوا بەرز دەکەینەوە .

واتاکەشی ئەوەیە : ئەگەر گوێتان لە بانگدەر بوو بانگی دا ئەوا ئێوەش وەکو ئەو بانگەکە بڵێنەوە ، ئەنجا سەڵاوات لەسەر من بدەن ، چونکە هەر کەسێ سڵاوات لەسەر من بدات ئەوا خوای گەورە دە جار سڵاواتی لەسەری دەدات ، ئەنجا داوای پلەی وەسیلەم بۆ بکەن ... ، لەم فەرموودەیە ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە : تەنها ئەوانی کە بانگ دەبیسن داوایان لێ کراوە سەڵاوات بدەن نەك بانگ دەر ، وە شێوەی سەڵاوات دان لەسەر سوننەت لەم فەرموودەیەدا ڕوون کراوەتەوە کە لە (**كعب**)ی کوڕی (**عجرة**) ەوە ﷺ دەگێرنەوە کە فەرموویەتی :

" **قلنا يا رسول الله قد علمنا أو عرفنا كيف السلام عليك ، فكيف الصلاة ؟ قال : قولوا : اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على إبراهيم إنك حميد مجيد** " (صحيح البخاري رقم : ٦٣٥٧ ، وصحيح مسلم رقم : ٤٠٦) .

وە هەر بەم سەرپێچیانەوە کە لە بانگی بەیانیاندا دەکرێت نەوەستاون ! بەڵکو بانگی مەغریبیش دوا دەخەن بەئەندازەی (١٠) دەقیقە کەم تر یان زیاتر بەناوی (**دڵنیا بوون** و **إحطياط**) ەوە ، بەمەش دەکەونە ناو سەرپێچیەکی ترەوە دەر حەق بە سوننەتەکانی پێغەمبەرەوە ﷺ ، چونکە پێغەمبەری خوا ﷺ لەگەڵ دیار نەمانی بازنەی خۆردا (**قرص الشمس**) ڕۆژووەکەی دەشکاند ، وە چاوەڕوانی دیار نەمانی سوورایی یان دەرکەوتنی ئەستێرەی نەدەکرد، و پاشان یەکسەر دەستی بە نوێژ دەکرد و هیچ دوای نەدەخست . عن (**سلمة**)ی کوڕی (**الأكوع**)ەوە ﷺ قال : " **أن رسول الله** ﷺ **كان يصلي المغرب إذا غربت الشمس و توارت بالحجاب** " (صحيح البخاري رقم : ٥٦١ ، وصحيح مسلم رقم : ٦٣٦) .

ئەم بابەتەش زیاتر ڕوون کراوەتەوە لە خاڵی سێیەمدا کە لەمەو دوا باسی لێوە دەکرێت - وەرگێڕ - .

٣ ـ پاشان ڕۆژووەکەی تا کاتی هاتنی شەو تەواو دەکات :

ئەگەر شەو لەبەرەی ڕۆژهەڵاتەوە دەرکەوت ، و خۆریش لە بەرەی ڕۆژ ئاواوە پشتی لێ هەڵکردین و خۆریش ئاوا بوو : ئەو کاتە ڕۆژووان ڕۆژووەکەی دەشکێنێت .

لە (**عمر**)ی کوڕی (**الخطاب**) ەوە ﷺ دەگێڕنەوە فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : " **إذَا أقْبَلَ الليلُ مِن هاهنا ، وأدبر النهار مِن هاهنا ، وغَربت الشمس : فَقَد أفْطَر الصائِم** " [٦٠].

واتە : ئەگەر شەو لێرەوە دەرکەوت و ڕۆژیش لە ئێرەوە پشتی لێ هەڵکردین و خۆریش ئاوا بوو : ئەوا ڕۆژووەکەتان بشکێنن .

ئەم فەرمانەی پێغەمبەری خوایش ﷺ یەکسەر پاش ئاوا بوونی بازنەی خۆر دەبێت بە جێ بهێنرێت با ڕووناکی یەکەیشی هەندێ مابێ ، چونکە یەکێکە لە سوننەتەکانی پێغەمبەر ﷺ ئەوە بوو کاتێك بە ڕۆژوو دەبوو فەرمانی بەیەکێك لە صەحابە دەکرد کە بچێتە سەر شتێك و لە کاتی دیار نەمانی بازنەی خۆر دەیفەرموو : خۆر ئاوا بوو ، پێغەمبەریش ﷺ ڕۆژووەکەی دەشکاند [٦١].

---

[٦٠] أخرجه البخاري : (٤ / ١٧١) رقم : (١٩٥٤) ، ومسلم رقم : (١١٠٠) ، و مەبەستی لە ووتەی : " أفطر الصائم " واتە : لە ڕووی واقعەوە ، چونکە کاتی بەر بانگ هاتووە و چوەتە ناو ئەو کاتەوە کە کاتی ڕۆژوو شکاندنە .

[٦١] أخرجه الحاكم : (٤٣٤/١) ، وابن خزيمة رقم : (٢٠٦١) ، وصححه الحاكم على شرط الشيخين . ووتەی : " **أوفى** " واتە : چونە سەر شتێك و ڕوانین بۆ شوێنێك . =

وە هەندێك لە خەڵك وا گومان دەبەن كەوا شەو نایەتەدی بە خۆر ئاوا بوون ، بەڵكو ئەو كاتە بە شەو دادەنێن كە تاریكی بڵاو دەبێتەوە بە لای ڕۆژهەڵات و ڕۆژ ئاواوە ، وە ئەم گومانەیش ڕوویداوە بۆ هەندێك لە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ ، وە بەڵام تێگەیەنرا كەوا خۆر ئاوا بوونی خۆر بەسە بۆ هاتنی شەو كە سەرەتای تاریكی لە بەرەی ڕۆژهەڵاتەوە دەركەوێت دوای نەمانی بازنەی خۆر یەكسەر .

سوودێك : پێشەوا و فەرموودەناسی سەردەم **(العلامة محمد ناصر الدين الألباني)** ـ بەڕەحمەت بێت ـ لە (**سلسلة الاحاديث الصحيحة**) : (٥ / ١١٨) دا ، و لە ژێر ناونیشانی **(مراقبة غروب الشمس لتعجيل الافطار)** : (٢٠٨١) فەرموویەتی : ((كان النبي ﷺ إذا كان صائما أمر رجلاً فأوفى علي نشز ، فإذا قال : قد غابت الشمس أفطر)) أخرجه الحاكم : (٤٣٤/١) عن محمد بن أبي صفوان الثقفي ثنا عبد الرحمن بن مهدي : ثنا سفيان عن أبي حازم عن سهل بن سعد رضي الله عنه مرفوعا . وقال : (صحيح علي شرط الشيخين ، لكن ابن مهدي ليس من شيوخهما) .

قوله (نشز) أي : مرتع من الارض .

قلت : وفي الحديث اهتمامه ﷺ بالتعجيل بالإفطار بعد أن يتاكد ﷺ من غروب الشمس ، فيأمر من يعلوا مكانا مرتفعا ، فيخبره بغروب الشمس ليفطر ﷺ ، وما ذلك منه إلا تحقيقا منه لقوله ﷺ : " لا يزال الناس بخير ما عجلوا الفطر " متفق عليه ، وهو مخرج في (الإرواء) رقم : (٩١٧) .

وأن من المؤسف حقا أننا نرى الناس اليوم ، قد خالفوا هذه السنة ، فإن الكثيرين منهم يرون غروب الشمس بأعينهم ، ومع ذلك لا يفطرون حتى يسمعون أذان البلد ، جاهلين :

أولا : أنه لا يؤذن فيه على رؤية الغروب ، وإنما على التوقيت الفلكي .

وثانيا : أن البلد الواحد قد يختلف الغروب فيه من موضع إلى آخر بسبب الجبال و الوديان ، فرأينا ناسا لا يفطرون وقد رأوا الغروب ! وآخرين يفطرون و الشمس بادية لم تغرب ، لأنهم سمعوا الأذان ! والله المستعان !) ا . هـ ـ وەرگێڕ ـ .

لە (**عبد الله**)ی کوڕی (**أبي أوفى**) ەوە ﵁ دەگێڕنەوە فەرمووی : " لە سەفەرێکا لە گەڵ پێغەمبەری خوادا بوون ﷺ ، وە بە ڕۆژوو بووین لە مانگی ڕەمەزاندا ، کاتێك خۆر ئاوا بوو فەرمووی : ئەی فلان ، وە لە ڕیوایەتی ئیمامی (**أبو داود**) دا : ئەی **بلال** هەستە ئاومان بەرێ ، ئەویش فەرمووی : ئەی پێغەمبەری خوا ئەگەر چاوەڕێ بکەی شەوت بەسەردا بێت لە ڕیوایەتی ئیمامی (**البخاري**) دا : " **لو انتظرت حتى تمسي** " ، وە لە ڕیوایەتێکی تردا : " **... الشمس** ... " ، پاشان فەرمووی : دابەزە ئاومان بەرێ ، ئەویش فەرمووی هێشتا ڕۆژت بەسەرەوەیە ! فەرمووی : دابەزە ئاومان بەرێ ، پاش جاری سێیەم دابەزی و ئاوی پێدان و پێغەمبەریش خواردیەوە و فەرمووی : ئەگەر یەکێك بیەوێ بەسەر ووشترەکەیەوە بیبینێ ئەوا دەیبینێ ـ واتە : خۆر دەبینێ ـ پاشان ئاماژەی کرد وە لە ڕیوایەتی ئیمامی (**البخاري**) دا : بە دەستی ئاماژەی کرد ، وە لە ڕیوایەتی (**البخاري و مسلم**) دا : بە پەنجە ئاماژەی بۆ بەرەی ڕۆژ ئاوا کرد ، پاشان فەرمووی : "**إذا رأيت الليلَ قد أقبلَ من هاهنا فقد أفْطر الصائم** " (٦٢).

---

(٦٢) أخرجه البخاري : (٤ / ١٩٩) رقم : (١٩٥٥) ، ومسلم رقم : (١١٠١) ، واحمد : (٤ / ٣٨١) ، وأبو داود رقم : (٢٣٥٢) . والزيادة الأولى لمسلم رقم : (١١٠١) . والثانية لعبد الرزاق : (٤ / ٢٢٦) .

ئەم فەرموودەیە سودێکی زۆری تێدایە بۆ زانینیان سەیری کتێبی (فتح الباری : ٤ / ١٩٨) بکە .

ووتەی : " **إجدح لنا** " ، واتە : خواردن و خواردنەوەمان بۆ ئامادە بکە . (**وأصل الجدح : تحريك السويق واللبن بالماء بعود**) ، واتە : بنەڕەتی ئەم ووشەیە تێکەڵ کردنی (سەویق) و شیر و تێکدانی بە چیلکە دارێك دەگەیەنێت .

واتـە : ئەگـەر بينيـت شـەو لـە بـەرەی ڕۆژئـاواوە هـەڵهات ئـەوا بـا ڕۆژووان ڕۆژووەکـەی بشـکێنێت . ئـەوەشمان پێگەيشـتووە کـە هـاوەڵانی پێغەمبـەر ﷺ شـوێنی ووتـەی پێغەمبـەر ﷺ کـەوتوون بۆيـە کردەوەيـان جـووت بـووە لـە گـەڵ ووتـەکانی پێغەمبـەر ﷺ بـۆ نموونـە : (**أبـو سـعيد الخدري**) ﷺ پاش ئاوا بوونی بازنەی خۆر ڕۆژووەکەی دەشکاند [٦٣].

بيرخستنەوەيەك :

ئەو حوکمانەی ڕۆژوو کە لە پێشەوە باسمان لێ وە کـرد پـەيوەنـدە بـە بينينـی بينـای (واتـە : بينينـی چـاوی مـرۆڤ) و نـابێ (تەکـەلوف) و زيادەڕەويان تێدا بکرێت و بە (ئامێری گەردوونی و فەلەکی) تازە سـەيری مانگ بکرێت يان بەو ئامێرانەی سەيری فەجر بگرێت ، چونکە ئەم شتە وای لە موسوڵمانان کردووە دوور بکەونەوە لە سوننەتەکانی پێغەمبەر ﷺ بۆيە دەبيـنين چـاکەيان تێـدا کـەم بووەتـەوە و خراپـەيان تێـدا زوو بـووە [٦٤] ، خواش زاناترە .

---

[٦٣] علقه البخاري : (٤ / ١٩٦) ، ووصله ابن أبي شيبة في (المصنف) : (٣ / ١٢) ، وسعيد بن منصـور كما في (الفتح) : (٤ / ١٩٦) و (عمدة القاري) : (٩ / ١٣٠) وانظر : (تغليق التعليق) : (٣ / ١٩٥) .

[٦٤] هەر کەسێك بيـەوێت زيـاتر شـتەکەی لا ڕوون بێـت و درێـژەی باسـەکە بزانێـت بـە چاکی ئەوا دەستی دەکەوێت لە دوو توێی ئەم کتێبانەدا :

أ / (مجموع فتاوى) : (٢٥ / ١٢٦ ـ ٢٠٢) لشيخ الإسلام ابن تيمية .

ب / (المجموع شرح المذهب) : (٦ / ٢٧٩) للنووي .

ج / (التلخيص الحبير) : (٢ / ١٨٧ - ١٨٨) لابن حجر .

بیرخستنەوەیەکی تر :

لـە هەنـدێك لـە وڵاتـانی ئیسـلامدا بـانگ دەران پشـت دەبەسـتن بـە ڕۆژمێری وا کە زیاد لە (٥٠) پەنجا ساڵ بەسەر دانانیاندا ڕۆیشتووە ، بۆیە بەر بـانگ (**إفطـار**) دوا دەخـەن و پارشـێویش (**سحور**) پـێش دەخـەن ، بـەوەش ئەکەونـە نـاو پێچـەوانە کردنـی سـوننەتەکانی پێغەمبـەر ﷺ ، دەبینین لە هەندێ لەو وڵاتانەدا کۆمەڵانێکی پابەند بـوون بـە سـوننەتەکانی پێغەمبەر ﷺ هەڵدەستن بە بەربانگ کردنی بە پـێی خـۆر و پارشێویشـیان بە پـێی فەجر دەکەن ، بۆیە کاتێ خۆر ئاوا بوو ڕۆژوو دەشکێنن و لە کاتی دەرکەوتنی فەجری ڕاستگۆدا هەر وەکو لە پێشدا باس کرا واز لە خواردن و خواردنـەوە دێـنن ، کـردەوەی ئـەم کۆمەڵەیـە کردەوەیـەکی شـەرعی‌یە و ڕەوایشە بە بێ گومان ، ئەو کەسەیش بـە هەڵـەیان دەزانێـت : لـە ڕاسـتیدا خۆی بە هەڵەدا چووە هەڵەیەکی ئاشکرا ، وە (لا حول ولا قوة إلا بـالله) .

شـاراوەیش نیـیە ئـەم پەرسـتنە پەیوەسـتە بـە خـۆر و فـەجری ڕاستگۆوە ، جا ئەگەر کۆمەڵێك پێچەوانەی هەستانە : ئـەوا خۆیـان هەڵـەن نەك ئەوانەی کە پابەنـد بـە (**أصل**) و بنچـینەوە و لەسـەری بـەردەوامن ، چونکە بانگ دان بریتی‌یە لە ئاگەدار کردنەوەی موسوڵمانان بە هاتنی کـاتی نوێژ ، جا ئەگەر کاتی نوێژ هات و بانگ نـەدرا ، یـان بـانگ دراو کـاتی نوێـژ نەبوو ، مانـەوە لەسـەر (**أصل**) و بنچـینە پێویسـتە نـەك شـتی تـر . ئـەم خاڵەت لەیاد بێ و باش بیری لێ بکەرەوە .

پارشێو (واتە : السُّحور)

١ـ حیکمەت لە پارشێو :

خوای پەروەردگار ڕۆژووی لەسەر فـەرز کـردووین هـەر وەکـو چـۆن لەسەر ئوممەتانی خاوەن پەڕتوك (**أهل الکتاب**) ی لە پێشدا فەرز کردووە ، خوای پایە بەرز دەفەرمووێ : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾ [البقرة : ١٨٣].

بەشـێوەیەك کـە ڕۆژووەکـەمان لـەکات و حوکمـدا لەگـەڵ ڕۆژووی ئوممـەتانی خـاوەن پـەڕتوك (**أهـل الکتـاب**) دا یـەکیان دەگرتـەوە ، کـە پێویست بوو خواردن و خواردنەوە و جـووت بـوون لەگـەڵ خێزانـدا نـەکرێت دوای خەوتن : واتە ئەگەر یەکێك لێیان خەوی لێ بکەوتبایە ئـەوا بـۆی ڕەوا نەبوو خواردن بخوات تـا شـەوەکەی تـری بەسـەردا دێـت ، ئـەویش لەسـەر موسوڵمانان فەرز کرا هەر وەکو چۆن پێشتر باسمان کرد [٦٥] ، بـەڵام کـاتێ (**نەسخ**) کرایەوە ، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی کرد بە پارشێو کردن بـۆ جیا کردنەوەی ڕۆژووی موسوڵمانان لە ڕۆژووی ئوممەتانی خـاوەن پـەڕتوك (**أهل الکتاب**) .

---

[٦٥] بۆ زانینی زیاتر بڕوانە ئەم کتێبە تەفسیرانەی خوارەوە :

أ / (زاد المیسر) : (١ / ١٨٤) لابن الجوزي .

ب / (تفسیر القران العزیم) : (١ / ٢١٣ ـ ٢١٤) لابن کثیر.

جـ / (الدر المنثور) : (١٢٠١ ـ ١٢١) للسیوطي .

لە (**عَمر**)ی کوڕی (**العاص**) ەوە ﷺ دەگێڕنەوە فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : **" فَصلُ ما بين صيامِنا وصيامِ أهل الكِتابِ : أكْلَةُ السحرِ "** (٦٦).

واتە : جیا کەرەوەی ڕۆژووی ئێمە و ڕۆژووی ئوممەتانی خاوەن پەڕتوك (**أهل الكتاب**) : خواردنی پارشێوە .

٢ ـ چاكەكانی پارشێو (فضل السحور) :

أ / پارشێو كردن بەرەكەتی تیایە :

لە (**سلمان**) ەوە ﷺ دەگێڕنەوە فەرموویەتی : پێغەمبەر ﷺ فەرمووی : **" البركةُ في ثَلاثةٍ : الجَماعة ، والثريد ، والسحور "** (٦٧).

---

(٦٦) أخرجه مسلم رقم : (١٠٩٦) .

(٦٧) أخرجه الطبراني في (الكبير) رقم : (٦١٢٧) ، وأبو نعيم في (ذكر أخبار أصـفهان) : (٥٧/١) عـن سلمان الفارسي . قال الهيثمي في (المجتمع) : (١٥١/٣) : (وفيه أبو عبدالله البصري ، قـال الـذهبي : لا يعرف ، وبقية رجاله ثقات) . وله شاهد عن أبي هريرة : أخرجه الخطيب في (موضح أوهام الجمع والتفريق) : (١ / ٢٦٣) ، وسنده حسن في الشواهد .

برای موسوڵمان : زۆر لە كەسانی بیر تەسك و نەزان و دەمارگێڕ لە كۆمەڵە ئیسلامیەكان كە ئێستا لە گۆڕەپانی جیهاندا بە گشتی و گۆڕەپانی كوردستانی خۆشمان بە تایبەتی هەن : ئەم ووشەیەی (**الجماعة**) بە شێوەیەكی ناڕەوا لێك دەدەنەوە و تەفسیری دەكەن ، و دەڵێن : ئەو كەسەی كە لە كۆمەڵێك لەو كۆمەڵانەدا نەبێت ئەوا بەرەكەت لە كایدا نییە !!! وە مردنەكەشی مردنێكی نەفامی (واتە : **جاهلي**) یە !!! یان پێی دەڵێن : (**لا جماعة**) !!!!! بەڵام لە ڕاستیدا ئەم ووشەیە (**الجماعة**) مەبەست پێی :

١ / (**أهل الحديث**) ە هەروەك پێشەوا (**علي**) كوڕی (**مديني**) ، و پێشەوا (**أحمد**) ی كوڕی (**حنبل**) ـ بەڕەحمەت بن ـ فەرموویانە .

واتە : بەرەکەت لە سێ شت دایە : جەماعەت ، و ترید ، و پارشێو کردن .

وە لە (**أبو هريـرة**) وە ﷺ دەگێڕنـەوە فەرموویـەتی : پێغەمبـەر ﷺ فەرموویەتی : "**إن الله جعلَ البركةَ في السحور والكَيل**" [٦٨].

واتە : خوای پەروەردگار بەرەکەتی خستووەتە پارشێو و پێوانەکردنەوە .

---

٢ / یان (**أهل العلم**) ە هەروەك هەندێك لە زانایان فەرموویانە .

٣ / یان هاودەنگی و هاوكۆك بوونە لە گەڵ حەقـدا (**موافقـة الحـق**) ە ، هـەروەكو (**ابـن مسعود**) فەرموویەتی : " **الجماعة ما وافق الحق ولو كنت وحدك** " .

٤ / یان (كۆمەڵی گەورەی موسوڵمانان)ە كە پێیان دەوترێت : (**أهل السنة والجماعة**) .

یان هەر ناوێكی تر كە زانایان بە ڕەوای دەزانن ، نەك ئەو كۆمەڵـە چەواشـە كارانـەی كـە ئێستا بەربڵاون لە جیهان دا .

لەوەش زیاتر هەندێكیان خۆیان بە (**الجماعـة**) دەزانـن و خـەڵكانی موسـوڵمانی تـر بـە سەرپێچـی كـار دادەنـێن ، و بـە تـاوان باریـان دەزانـن بـە گومـانی خۆیـان و هـەموو ئـەو فەرموودانەی لەم بارەیەوە هاتوون بە سەریاندا دەیسەلمێنن .

جا موسوڵمانی ژیر : لەو فریودانەی بە ئاگا بـەو نەكـەی بكەویتـە ئـەو داوەوە ، چـونكە بانگەوازكەرانی ئەو فریودانە زۆرن خوا پەنامان بدات لە حزبایەتی . بۆ زیـاتر بـە ئاگـا بـوون لەم مەسەلەیە بڕوانە : گۆڤاری (ڕێگای ڕاست) :

أ ـ ژمارە یەك : (١٧٩ ـ ١٨٦)

ب ـ ژمارە دوو : (٣٥ ـ ٥١)

ج ـ ژمارە سێ : (٤٩ ـ ٦٥) ـ وەرگێڕ ـ .

[٦٨] أخرجه الشيرازي في (الألقاب) ـ كما في (الجامع الصغير) رقـم : (١٧١٥) ، والخطيـب في (الـموضح) : (١ / ٢٦٣) عن أبي هريرة بالسند السابق نفسه . وهو حسن في الشواهد ، ويشهد له ما قبله ، و بيض له المناوي في (فيض القدير) : (٢ / ٢٢٣) فكأنه لم يقف على سنده !

وە لـە (**عبـد الله**)ی کـوڕی (**الحـرث**)ەوە دەگێڕنـەوە لـە پیاوێـك لـە هـاوەڵانی پێغەمبـەرەوە ﷺ فـەرمووی : خـەریکی پارشـێو کـردن بـووم پێغەمبەر ﷺ هاتە ژوورەوە و پێی فـەرمووم : **" إنها بركةٌ أعطاكُم اللهُ إياها فَلا تدعوه"** (٦٩).

واتە : ئـەم پارشـێوە بەرەکەتـە خـوا پێـی بەخشـیون ، نەکـەن لـە دەستی بدەن .

بەرەکـەتی پارشـێوکردنیش ئاشـکرایە ، چـونکە شـوێن کـەوتنی سوننەتە ، بە هێزکەریشە بۆ بە ڕۆژوو بوون لەبەر سووکی ڕۆژووەکە لەسەر ڕۆژووان ، هـەروەها ئـەنجام دانـی پێچـەوانەی کـاری ئوممەتـە خـاوەن پەڕتوکەکانـە (**أهـل الكتـاب**) ە ، چـونکە ئـەوان پارشـێو ناکـەن ، بۆیـە ئەبینین پێغەمبەری ڕەحمەت ﷺ ناوی لێ ناوە : (**الغذاء المبارك**) واتـە : خواردنی بـە پیت و بەرەکـەت ، هـەروەکو لـە فـەرموودەی (**العربـاض**)ی کوڕی (**سارية**) ەو (**أبي الـرداء**) ەوە رضي الله عنه هـاتووە کـە پێغەمبـەری خـوا ﷺ فەرموویەتی : **" هلُم إلى الغِذَاءِ المُبارك : يعني السحور "** (٧٠).

واتە : وەرن بۆ خواردنی بە پیت و بەرەکەت ، واتە : پارشێو .

---

(٦٩) أخرجه النسائي : (٤ / ١٤٥) ، و أحمد : (٥ / ٢٧٠) ، وسنده صحيح .

(٧٠) أما حديث العرباض : فاخرجه أحمد : (٤ / ١٢٦) ، و أبو داود : (٢ / ٣٠٣) ، والنسائي : (٤ / ١٤٥) من طريق : يونس بن سيف عن الحارث بن زياد عن أبي رهم عن العرباض . وفيه الحارث ، وهو مجهول . وأما حديث أبي الدرداء : فرواه ابن حبان رقم : (٢٢٣ ـ موارد الظمئان) من حديث المقدام بن معديكرب ، رواه أحمد : (٤ / ١٣٣) ، و النسائي : (٤ / ١٤٦) . و سنده صحيح ، إن سلم من بقية ، فإنه صرح بالتحديث عن شيخه ! لكن هل ذلك كاف أم ؟ لا بد من التصريح بالتحديث في كافة طبقات السند ، فهو من مدلسي التسوية ؟! فالحديث صحيح .

ب / خوای پەروەردگار و فریشتەکانی صەلاوات دەدەن لەسەر ئەو کەسانەی پاشێو دەکەن :

لەوانەیە گەورەترین بەرەکەتی پارشێو ئەوە بێ کە ڕۆژووانان لێ خۆشبوونی خوای پایە بەرز و پاك و بێگەرد دەیانگرێتەوە و ڕەحمەتی خۆی بە سەردا ڕشتوون ، وە هەروەها فریشتەکانی ئەو خوا میهرەبان و بەڕەحمە دەپاڕێنەوە و داوای لێ خۆشبوونیان بۆ دەکەن ، بۆ ئەوەی لە کۆمەڵی ڕزگار بووانی خوا بژمێررێن لە مانگی ڕەمەزانی پیرۆزدا .

لە (**أبو سعيد الخدري**)ەوە ﷺ دەگێڕێتەوە فەرموویەتی : پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : **" السحور أكْلَةُ بركَةٍ ، فَلا تَدعوه ، ولَو أنْ يجرع أحدكُم جرعةً مِن ماءٍ ، فَإن الله ، وملائكته يصلونَ على المُتسحرين "** (٧١).

واتە : پارشێو کردن خواردنێکی بە بەرەکەتە ، نەکەن لە دەستی بدەن ، ئەگەر بە خواردنەوەی قومێك ئاویش بۆ بێ ، چونکە خوای پەروەردگار و فریشتەکانی صەلاوات دەدەن لەسەر ئەو کەسانەی پارشێو دەکەن . بۆیە پێویستە هیچ موسوڵمانێك ئەم پاداشتە گەورەیەی خوای بەڕەحم و میهرەبان لە دەست نەدات .

وە باشترین خواردن لە پاشێودا (**خورمایە**) : پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : **"نِعم سحور المؤمن التمر "** (٧٢).

---

(٧١) أخرجه ابن أبي شيبة : (٣ / ٨) ، و أحمد : (٣ / ١٢) و (٣ / ٤٤) من ثلاثة طرق عن أبي سعيد الخدري ، و يشد بعضها بعضا .

(٧٢) أخرجه أبو داود : (٢ / ٣٠٣) ، وابن حبان رقم : (٢٢٣) ، والبيهقي : (٤ / ٢٣٧) من طُرقٍ عن محمد بن موسى عن سعيد المقبري عن أبي هريرة ، وسنده صحيح .

واتە : باشترین خواردنی ئیماندار لە پارشێودا بریتی‌یە لە : خورما ، وە ئەگەر کەسێك هیچ شتێکی دەست نەکەوت ئەوا هیچ نەبێ با قومێك ئاو بخواتەوە لەبەر ئەو شتانەی کە باسمان لێ وە کردن ، وە لەبەر فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ کە فەرموویەتی :" **تسحروا ولو بجرعةِ ماءٍ**"(٧٣).

واتە : پارشێو بکەن ئەگەر بە قومێك ئاویش بێت .

٣ ـ دوا خستنی پارشێو :

سوننەت وایە پارشێو دوا بخرێت بۆ کەمێك پێش دەرکەوتنی فەجری ڕاستەقینە ، چونکە پێغەمبەر ﷺ لەگەڵ (**زید بن ثابت**) رضي الله عنه کاتێك کە لە پارشێوەکەیان بوونەوە ، پێغەمبەر ﷺ هەستا بۆ نوێژ و نوێژی کرد ، ماوەی نێوان لێ بوونەوەیان لە پارشێو کردنەکە و دەست پێ کردنی نوێژەکەیان نزیکەی خوێندنەوەی (٥٠) پەنجا ئایەتی قورئانی پیرۆز دەبوو.

(**أنس**) رضي الله عنه لە(**زید**) ی کوڕی (**ثابت**) ەوە دوگێڕێتەوە کە فەرموویەتی : " **تسحرنا مع النبي ﷺ ثم قام إلى الصلاةِ ، قُلت : كم كـانَ بين الأذان والسحور ؟ قالَ : قَدر خمسين آية** " (٧٤).

---

(٧٣) أخرجه أبو يعلى رقم : (٣٣٤٠) عن أنس ، وفيه ضعف . ويشهد له حديث عبدالله بن عمرو عند ابن حبـان رقم : (٨٨٤) ، وفيه عنعنة قتادة ، فالحديث حسن .

(٧٤) أخرجه البخاري : (٤ / ١١٨) رقم : (١٩٢١) ، ومسلم رقم : (١٠٩٧) .

وە ئیمامی (**الحافظ ابن حجر**) لە کتێبی (**فتح الباري**) دا : (٤ / ١٣٨) : دەفەرمووێت : (ئادابی عەرەب وابوو بۆ دیاری کردنی کات دەیان شوبهاند بە کردەوەیەکیان ، بۆ نمونە : ئەوەندەی مەڕ دۆشینێك ، یان کاتی نێوان دوو دۆشینی ووشترێك ، یان کاتی ووشتر سەربڕینێك ، بەڵام دەبینین (**زید**) لە جیاتی ئەو کردەوانەی ئەو کاتەی شوبهاندووە

واتە : پارشێومان دەکرد لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ پاشان هەستا بۆ نوێژ ، (**أنس**) ﷺ دەفەرمووێ : لێم پرسی : نێوان بانگ دان و نوێژ کردن چەندی خایاند فەرمووی نزیکەی (٥٠) ئایەتی قورئانی پیرۆز بوو .

ئەوەش بزانە ئەی بەندەی خوا - خوای پەروەردگار ڕێنیشاندەرت بێ - : کە خواردن و خواردنەوە و جووت بوون لەگەڵ خێزانت ڕەوایە ئەگەر دوو دڵ بی لە دەرکەوتنی فەجری ڕاستگۆ و ئاشکرا بوونی ، چونکە خوای پایە بەرز پێنوسی تاوانی هەڵگرتووە لەسەر هەڵە کردن و لە بیر چونەوە ، وە خواردن و خواردنەوە و جووت بوونی لەگەڵ خێزان دا حەڵاڵ کردووە تا کاتی ئاشکرابوونی فەجری ڕاستگۆ ، ئەو کەسەش گومانی لە دەرکەوتنی هەبێ ، دەرکەوتنی فەجری لا ئاشکرا نەبووە ، چونکە ئاشکرابوون دڵنیابوونە و ئەبێ گومانی لەو کارەدا نەبێ ، جا باش بزانە .

٤ - حوکمی پارشێو :

لەبەر هەموو ئەو شتانەی کە باس کران دەبینین پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی بە پارشێو کردن کردووە . فەرمانێکی جەخت لەسەر کراو لەو بارەیەوە دەفەرمووێ : " **من أراد أن يصوم فَلْيتسحر بشيءٍ** " [٧٥] ، واتە : ئەو کەسەی کە ئەیەوێت بە ڕۆژوو بێت ، با بە شتێك پارشێو بکات .

بە خوێندنەوەی قورئان ، ئەمەیش ئاماژەیە لە (**زید**) ەوە ﷺ بۆ ئەوەی ئەو کاتە کاتی پەرستنە و کردەوەی ئەوانیش خوێندنەوەی قورئان بووە بەتێفکراندنەوە)) . وەرگێراوە بە هەندێك دەست کاریەوە .

[٧٥] رواه ابن أبي شيبة : (٣ / ٨) ، وأحمد : (٣ / ٣٦٧) ، وأبو يعلى : (٣ / ٤٣٨) ، والبزار : (١ / ٤٦٥) من طريق شريك عن عبدالله بن محمد بن عقيل عن جابر . وشريك ضعيف . لكن له شاهداً مرسلاً عن سعيد بن

وە دەفەرمووێ : " **تسحروا فإن في السحور بركة** " (٧٦).

پاشان نرخی پارشێوی سەبارەت بە ئوممەتەکەی ئاشکرا کردووە ، و دەفەرمووێ : " **فَصلُ ما بين صِيامِنا وصِيامِ أهل الكِتابِ أكْلَةُ السحر**" (٧٧).

وە ئەوەشـی قەدەغـە کـردووە کـە موسـوڵمان وازی لێ بێنێـت و دەفـەرمووێ : " **السحور أكلةُ بركةٍ ، فلا تدعوه ، ولو أن يجرع أحـدكُم جرعةً مِن ماءٍ ، فإن الله** - عز وجل - **وملائكته يصلونَ على المُتسـحِرين** " (٧٨).

وە دەفەرمووێ : " **تسحروا ولو بجرعةٍ مِن ماءٍ** " (٧٩).

ئێمەیش لـــەم بارەیەوە دەڵێین : وا دەبیـنین فـەرمانی پێغەمبـەر ﷺ لێرەدا فەرمانێکی جەخت لەسەر کراوە لە سێ ڕووەوە :

أ / فەرمان پێ کردنی . ب / دروشمی ڕۆژووی موسوڵمانانە ، و جیا کەرەوەی نێوان ڕۆژووی موسوڵمانان و ئوممەتانی ترە .

ج / قەدەغە کردنی واز لێهێنانی .

ئـەم سـێ خاڵـەش نیشـانەی بـە هێـزن و بەڵگـەی ئاشـکران ، بـەڵام سەرەڕای هەموو ئەو شتانە : دەبینین ئیمامی (**الحافظ ابن حجر**) لـە (**فـتح**

منصور في (سننه) بلفظ : " **تسرحوا ولو بلقمة** " . كما قال الحافظ في (الفتح) : (٤ / ١٤٠) ، وله شاهد آخر ، وهو الآتي بعد ثلاثة أحاديث .

(٧٦) أخرجه البخاري : (٤ / ١٢٠) رقم : (١٩٢٣) ، ومسلم رقم : (١٠٩٥) عن أنس رضي الله عنه .

(٧٧) أخرجه مسلم رقم : (١٠٩٦) .

(٧٨) تقدم تخريجه في التعليقة رقم : (٧١) .

(٧٩) تقدم تخريجه - أيضا - في التعليقة رقم : (٧٣) .

الباري) دا : (٤ / ١٣٩) یەك دەنگی و كۆڕای زانایـان (واتـە : **الإجمـاع**) دەهێنێتەوە لەسەر سوننەت بوونی پارشێو ، خواش زاناترە .

ئەو شتانەی كە پێویستە ڕۆژووان لێی دوور بكەوێتەوە :

بزانە - ئەی بەندەی سەركەوتوو بۆ گوێڕایەڵی پەروەردگار پایە بەرز - كە ڕۆژووان ئەو كەسەیە ئەندامەكانی بە ڕۆژوو بن لە تاوان و زمانیشـی لـە درۆكردن و ووتەی پڕو پووچ و ناڕەوا ، وە خۆشـی بگرێتـەوە لـە خـواردن و خواردنەوەو جووت بوون لەگـەڵ خێزانـی ، ئەگـەر قسەیشـی كـرد ووتەیـەك ناڵێ روشێنەری ڕۆژووەكـەی بێـت ، وە كردەوەیـەكیش ناكـات ڕۆژووەكـەی بەتاڵ بكاتەوە ، بەو شێوەیە دەبیـنین ووتـە و كردەوەشـی چـاك دەبێـت . ئەمەیە ئـەو ڕۆژووەیـەی كـە خـوای پـەروەردگار و پێغەمبەرەكـەی ﷺ لـە موسوڵمانان دەیانەوێ ئەنجامی بدەن ، نەك تەنها خۆ گرتنەوە لـە خـواردن و خواردنەوە و ئارەزووەكان ، چونكە ڕۆژوو : ڕۆژوو گرتنی ئەندامەكانـە لـە تاوان و خۆگرتنەوەیە لە خواردن و خواردنەوە ، هەر وەكو چۆن خـواردن و خواردنـــەوە ڕۆژوو بـــەتاڵ دەكاتـــەوە بەهـــەمان شـــێوە تـــاوانكردنیش پاداشـــتەكانی دەبڕێـت و بەرهەمـــەكانی لـەناو دەبـات و وای لـێ دەكـات هاوشێوە بێ لەگەڵ ئەو كەســەی كە ڕۆژووی نەگرتووە . هەروەها دەبینین پێغەمبەر ﷺ موسوڵمانی ڕۆژووانی هانداوە خۆی بڕازێنێتەوە بە جـوانترین و باشترین ڕەوشت و ، دوریش بكەوێتەوە لە ووتەی بێ نرخ و خراپ و هاوار كردن و درێژە دادڕی ، جا ئەگەر ئەم كردەوە خراپانەی كە قەدەغـە كـراون

لەسەر موسوڵمانان لە ڕەمەزاندا و جگە لە ڕەمەزاندا داوایان لێ کراوە لێ یان دوور بکەونەوە لەهەموو کاتێکدا ، بەڵام قەدەغە کردنی لە ڕەمەزاندا و لە کاتی ئەنجامدانی فەرزی ڕۆژوودا زیاتر جەختی لەسەر کراوە .

بۆیە لە سەر هەموو موسوڵمانێکی ڕۆژووان پێویستە دوور بکەوێتەوە لە ئەو کردەوانەی ئەبنە هۆی ڕوشاندنی ڕۆژووەکەی بۆ ئەوەی سوود لە ڕۆژووەکەی وەربگرێت و هۆی لە خوا ترسانی بێ ، ئەو لە خوا ترسانەی کە خوای پەروەردگار باسی لێ وە دەکات و دەفەرمووێ : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ [البقرة : ١٨٣].

چونکە ڕۆژوو ڕێگەیەکە بۆ لە خوا ترسان ، لەبەر ئەوەی ڕێگرە لە بەرامبەر (**نەفس**) بۆ زۆر لەو تاوانانەی کە (**نەفس**) ئەیەوێ ئەنجامی بدات ، پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمووێ : " **الصوم جنةٌ** " [٨٠] ، لە پێشیشدا بە تێرو تەسەلی باسمان لێ وە کردووە لە بەشی (**چاکەکانی ڕۆژوو**) دا .

ئێستایش ــ **برای موسوڵمان** ـ ئەو کارە ناڕەوایانەت بۆ ئاشکرا دەکەین کە پێویستە بە ئاگا بێت لێیان بۆ ئەوەی فەرمان بە نەکردنیان بکەیت و خۆتیش بپارێزیت لەوەی بکەویتە داویانەوە ، خوایش لە شاعیر خۆش بێ کە دەفەرمووێ :

عرفت الشر لا للشر لكن لتوقيه   ومن لم يعرف الشر من الخير يقع فية

١ ـ ووتەی درۆ :

---

[٨٠] تقدم تخريجه : في التعليقة رقم : (٨) .

لە (**أبو هريرة**) وە ﷺ دەگێڕنەوە فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : " **من لم يدع قولَ الزور والعملَ بهِ فليس للهِ** - عز وجل - **حاجةً أنْ يدع طعامه وشرابه** " (٨١) .

واتە : ئەگەر ڕۆژووان واز نەهێنێ لە ووتەی درۆ و کردەوەپێ کردنی ، خـوای بەتواناو گـەورە پێویستی بـەوە نییە واز لـەخواردن و خواردنەوەکەی بێنێت .

٢ - ووتەی پڕ و پوچ و بێسود :

لە (**أبو هريرة**) وە ﷺ دەگێڕنەوە فەرموویەتی : پێغەمبەر ﷺ فـەرمووی : " **ليس الصيام من الأكل والشراب ، إنما الصيام مِـن اللغـو و الرفث ، فإنْ سابك أحد أو جهلَ عليك فقُلْ : إني صائم** " (٨٢).

واتـە : ڕۆژوو تـەنها خۆگرتنـەوە نییـە لـە خـواردن و خواردنـەوە ، بەڵکو ڕۆژوو بریتییە لە خۆگرتنـەوە لـە ووتـەی پڕوپـوچ و بـێ سـوود ، وە ئەگـەر هـاتوو کەسـێك جـوێنی پـێ دای یـان نـەزانینێکی (کردەوەیـەکی نەفامانەی) بەرامبەرت ئەنجامدا (واتە : هەڵەیەکی بەرامبەرت کـرد) ئـەوا پێی بڵێ : من بەڕۆژووم ، من بەڕۆژووم .

بۆیە دەبینین هەڕەشەی توند لە لایەن پێغەمبـەرەوە ﷺ دراوە لـەو کەسانەی ئەم خراپانـە ئـەنجام دەدەن ، پێغەمبـەری ڕاسـتگۆ و بـە ڕاسـت دانراو لەلایەن خـواوە ، ئـەو پێغەمبـەرەی کـە بـەپێی ئارەزووەکـانی هـیچ

---

(٨١) أخرجه البخاري : (٤ / ٩٩) رقم : (١٩٠٣) .
(٨٢) أخرجه ابن خزيمة رقم : (١٩٩٦) ، والحاكم : (١ / ٤٣٠ – ٤٣١) ، وسنده صحيح .

ووتەیەك نـاڵێ ، دەفـەرمووێ : " **رب صائِمٍ حظهُ مِن صِيامِهِ الجُوع والعطش** " [٨٣].

واتە : زۆر ڕۆژووان هەیە تەنها برسێتی و تینویەتی بۆ دەمێنێتـەوە . هۆكاری ئـەوەش ئەوەیـە ئـەو كەسـەی ئـەو كردەوانـە ئـەنجام دەدات لـە ڕاستی ڕۆژوو تێ نەگەشتووە كە خـوای پـەروەردگار فـەرمانی پێكردووە و سزایشـی دەدات بـەو كردەوانـەی بەبێبـەش كردنـی لـە ئـەجر و پاداشـتی ڕۆژووەكەی [٨٤].

هەر لەبەر ئەوەشە زانایانی پێشینە پیاو چاكەكان (**سەلەفی ساڵح**) ی ئەم ئوممەتە جیاوازیان كردووە لە نێوان قەدەغە كردنێك تایبەت بێ بـە خودی پەرستنەكەوە و بەتاڵی بكاتـەوە ، لەگـەڵ قەدەغـە كردنێـك تایبـەت نەبێ بەخودی پەرستنەكەوەو بەتاڵی ناكاتەوە [٨٥].

---

(٨٣) أخرجه ابن ماجه : (١ / ٥٣٩) ، والدارمي : (٢ / ٢١١) ، وأحمـد : (٢ / ٤٤١ و ٢٧٣) ، والبيهقي : (٤ / ٢٧٠) من طريق سعيد المقبري من أبي هريرة ، وسنده صحيح .

(٨٤) وانظر (اللؤلؤ والمرجان فيما اتفق عليه الشيخان) رقم : (٧٠٧) ، و (رياض الصالحين) رقم : (١٢١٥) .

(٨٥) راجع لهذا (جامع العلوم والـحِكم) ص : (٥٨) لابن رجب .

ئەو شتانەی کە حەڵاڵە بۆ ڕۆژووان :

هەر بەندەیەکی گوێڕپەڵ ئەگەر تێگەیشتبێ لە قورئانی پیرۆز و سوننەتەکانی پێغەمبەر ﷺ گومانی نابێ کە خوای پەروەردگار ئەیەوێ کار ئاسان بکات لەسەر بەندەکانی و نایەوێ کاریان لەسەر قورس بکات ، بۆیە ڕێگەی بە ڕۆژووان داوە چەند شتێك ئەنجام بدات ، و تاوانی لە سەر هەڵگرتووە ئەگەر هاتوو بەو کارانە هەستا ، **ئەو کارانەو بەڵگەکانی لەم خاڵانەی خوارەوە دەردەکەوێت :**

١ ـ ڕۆژووان دەتوانێ بە لەش گرانیەوە ڕۆژ بکاتەوە :

یەکێك لە کردەوەکانی پێغەمبەر ﷺ ئەو بووە ، فەجری بەسەردا دەهات و لەشیشی گران بوو لە جووت بوونی لەگەڵ خێزانەکانی و خۆشوشتنی پاش فەجر ئەنجام دەدا و پاشان بە ڕۆژوو دەبوو .

لە (**عائیشة**) و (**أم سلمة**) وە - ڕەزای خوایان لێبێت - دەگێڕنەوە فەرموویانە : " **أن النبي ﷺ كانَ يدركُه الفَجر وهو جنب مِن أهلِهِ ، ثُم يغتسِلُ ويصوم** " [٨٦] .

---

[٨٦] أخرجه البخاري : (٤ / ١٢٣) رقم : (١٩٢٧) ، و مسلم رقم : (١١٠٩) .

واتە : پێغەمبەری خوا ﷺ جاری وا هەبوو فەجری بە سەردا دەهات بە لەش گرانی لە جووت بوونی لەگەڵ خێزانەکانی ، پاشان خۆی دەشوشت و بەڕۆژوو دەبوو .

٢ ـ سیواك کردن :

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمووێ : " **لَولا أنْ أشق على أمـتي لأمـرتهم بِالسواكِ عِند كُل وضوءٍ** " [٨٧].

واتە : ئەگەر بهاتبایە و لەسەر ئومەتەکەم ناڕەحەت و قورس نەبوایە ، ئەوا فەرمانم پێ دەکردن لە کاتی هەموو دەستنوێژێك دا سیواك بکەن .

لێرەدا دەبینین پێغەمبەری خوا ﷺ ڕۆژووانی جیا نەکردووەتەوە لەو کەسەی کە بە ڕۆژوو نییە ، ئەمەش بەڵگەی ئەوەی تێدایە کە سیواك کردن بۆ هەموو کەسێك دروستە ڕۆژووان بێت یان نە لەکاتی هەموو دەستنوێژ و هەموو نوێژێکدا [٨٨].

---

[٨٧] تنبيه : لقد وقع المؤلفان ـ حفظهم الباري من كل سوء ـ في وهم يسير في تخريج هذا الحديث ، حيث عـزوا الحديث إلى صحيح مسلم ، والحديث بهذا اللفظ غير مخرج في مسلم ، وإنما أخرجه البخاري تعليقاً ـ بصيغة الجـزم ـ بهذا اللفظ عن أبي هريرة ، كما في (الفتح : ٤ / ١٨٨) ، وأخرجه ـ أيضاً ـ بهذا اللفـظ الإمـام أحمـد في (مسنده) : (١٧١ / ٢٩٤ / ١) وابن ماجه في (سننه) رقم : (٥٣١٦) وصحيحه (محدث الفقهاء وفقيه المحـدثين في عصره) الإمام الألبانـي في (صحيح ابن ماجه) رقم : (٥٣١٦) ، أما لفظ مسلم : " لَولا أنْ أشق علَى أُمتِي لأمرتهم بِالسواكِ عِند كُل صلاةٍ " فتنبه .

[٨٨] ئەمەش بۆچوونی ئیمامی (**البخاري**) و (**ابن خزيمة**) و جگە لە مانیشە بڕوانە ئەم کتێبانە : (**فتح الباري**) : (٤ / ١٥٨) ، و (**صحيح ابن خزيمة**) : (٣ / ٢٤٧) ، و (**شرح السنة**) : (٦ / ٢٩٨) .

سیواك كردنیش لێرەدا ووتەیەكی گشتییەو كاتێك بۆ دیاری نەكراوە ، بۆیە سیواك كردن دروستە پێش لادانی خۆر لە ناوەڕاستی ئاسمان و دوای ئەوەیش (واتە : پێش نوێژی نیوەڕۆ و دوای ئەوەیش هەر دروستە ڕۆژووان سیواك بەكار بێنێت) ❁ ، خواش زاناترە .

٣ ـ ئاو ڕادانە ناو دەم و لووت :

چونكە پێغەمبەری خوا ﷺ ئاوی ڕاداوە بە ناو دەم و لووتی دا كاتێك كە بە ڕۆژوو دەبوو ، بەڵام زیادەڕەوی (**موبالەغەی**) لەم دوو

❁ لە كتێبی : (نظم الفرائد مما في سلسلتي الألبانى من فوائد) : (١ / ٥٢٨ – ٥٢٩) : (باب / مشروعية الإستياك للصائم في أي وقت شاء : ئەم فەرموودەیە دەگێڕێتەوە ، " **كان يستاك آخر النهار وهو صائم** " ، و دەفەرمووێت : (**باطل**) ە (**الضعيفة** ، برقم : ٤٠٢) پاشان سوودێك دەڵێت :

سوودێك : ويغني عن هذا الحديث في مشروعية السواك للصائم في أي وقت شاء أول النهار أو آخر عموم قوله ﷺ : " **لولا أن أشق على أمتي ، لأمرتهم بالسواك عند كل صلاة** " متفق عليه ، وهو مخرج في (الإرواء ، رقم : ٧٠) . وما أحسن ما روى الطبراني في (الكبير :٢٠ / ٧٠ / ١٣٣) ، وفي (مسند الشاميين:٢٢٥٠) بإسناد يحتمل التحسين عن عبد الرحمن بن غنم قال : " **سالت مغاذ بن جبل : أتسوك وأنا صائم ؟ قال : إن رسول الله ﷺ قال : لخلوف الصائم أطيب عند الله من ريح المسك ؟ فقال : سبحان الله ! لقد أمرهم بالسواك ، وهو يعلم أنه لا بد أن يكون بفي الصائم خلوف وإن استاك ، وما كان بالذي يأمرهم أن ينتنوا أفواهم عمداً ، ما** في **ذلك من الخير شيء ، بل فيه شر ، إلا من ابتلي ببلاء لا** يجد **منه بداً . قلت : والغبار** في **سبيل الله أيضا كذلك : إنما يؤجر من اضطر إليه ، ولا** يجد **عنه محيصا ؟ قال : نعم ، فأما من ألقى نفسه** في **البلاء عمداً ، فما له** في **ذلك من أجر** " . وقال الحافظ في (**التلخيص** : ص ١٩٣) : " إسناده جيد " . ثم قال الزيلعي : " ويدخل فيه أيضا من تكلف الدوران ، وكثرة المشي إلى المساجد ، بالنسبة إلى قوله ﷺ : " **وكثرة الخطا إلى المساجد** " ، ومن يصنع في طلوع الشيب في شعره بالنسبة إلى قوله ﷺ : " **من شاب شيبة** في **الإسلام** " : إنما يؤجر عليها من بلي بهما ") ا . هـ .

کـارەدا قەدەغـە (**مـەنع**) کـردووە لەسـەر ڕۆژووان و فەرموویـەتی : "... **وبالِغْ في الإستنشاق إلا أنْ تكُونَ صائماً** " [٨٩].

واتە : زیادەڕەوی و (**موبـالـەغـە**) بکە لە ئاو وەڕادانە نـاو لـووت دا جگە لەو کاتەی کە بە ڕۆژوو دەبی .

٤ ـ ماچ کردن و دەست بازی بۆ ڕۆژووان :

سـەلمێنراوە لـە(**عـائیشــة**) وە ـ ڕەزای خـوای لێبێـت ـ کـە فەرموویـەتی : " **كانَ رسولُ اللهِ ﷺ يقبّلُ وهو صائم ويباشِر وهو صـائم ، لكِنه كانَ أملككُم لإربِه** "[٩٠].

واتە : پێغەمبەری خوا ﷺ ماچی دەکرد لەکاتی بـەڕۆژوو بـوونی دا و دەسبازیشی لەگـەڵ خێزانەکانیـدا دەکـرد لـە کـاتی بـە ڕۆژوو بـوونی دا ، بەڵام لە هەمووتان زیاتر توانای بە سەر خۆیدا هـەبوو ، بـەڵام : ئـەم کـارە (**مەکروهە**) بۆ لاوان و گەنجان جگە لە پیران :

(**عبد الله**) ی کوڕی (**عمرو**) ی کوڕی (**العاص**) رضي الله عنه دەگێڕێتـەوە فەرموویـەتی : " **كُنا عِند النبي ﷺ فَجاءَ شاب ، فَقالَ : يا رسولَ اللهِ أُقبـلُ**

---

[٨٩] أخرجه الترمذي : (٣ / ١٤٦) ، وأبو داود : (٢ / ٣٠٨) ، وأحمد : (٤ / ٣٢) ، وابن أبي شيبة : (٣ / ١٠١) ، وابن ماجه رقم : (٤٠٧) ، والنسائي رقم : (٨٧) عن لقيط بن صبرة ، وسنده صحيح .

[٩٠] أخرجه البخاري : (٤ / ١٣١) رقم : (١٩٢٧) ، ومسلم رقم : (١١٠٦) .

وأنا صائم ؟ قَالَ : لا ، فَجاءَ شيخ فَقَالَ : أُقَبلُ وأنا صائم ؟ قَالَ : نعم ، قَالَ : فَنظَر بعضنا إلى بعض ، فَقَالَ رسولُ اللهِ ﷺ : إن الشيخ يملِك نفْسه " [٩١].

واتــە : لاوێـك هـات و پرسـی: ئـەی پێغەمبــەری خـوا ﷺ ماچـی خێزانەکەم بکـەم لـە کـاتی بـە ڕۆژوو بـوونم ؟ فـەرمووی : نـەخێر ، پاشـان پیاوێکی پیر هات و پرسی : ئەی پێغەمبەری خوا ماچی خێزانەکەم بکەم لە کاتی بە ڕۆژوو بوونم ؟ فەرمووی : بەڵێ . (**عبد الله**) فـەرمووی : ئێمـەش هەندێکمان سـەیری هەنـدێکی ترمـانی کـرد ، پاشـان پێغەمبـەری خـوا ﷺ فەرمووی : پیاوی پیر توانای بەسەر خۆیدا هەیە .

٥ ـ تاقی کردنـەوەی (تـەحلیل کردنـی) خـوێن و دەرزی لێ دانێك مەبەست لێی خواردن پێدان نەبێت [٩٢] :

چونکە هیچ لەم کردەوانە ڕۆژوو بەتاڵ ناکاتەوە .

٦ ـ کەڵەشاخ کردن (الحجامة) :

یـەکێك بـوو لـەو شـتانەی کـە ڕۆژووی بـەتاڵ دەکـردەوە ، پاشـان (**نەسخ**) کرایەوە ، ئەوەشمان پێگەیشتووە کـە پێغەمبـەر ﷺ ئـەو کـارەی ئەنجام داوە لەکاتی بە ڕۆژوو بوونی .

---

[٩١] أخرجه أحمد : (٤ / ١٨٥ و ٢٢١) من طريق ابن لهيعة ، عن يزيد بن أبي حبيب ، عن قيصر التجيبي عنه ، و سنده ضعيف ، لضعف ابن لهيعة . وله شاهد أخرجه الطبراني في (الكبير) رقم : (١١٠٤٠) من طريق حبيب بن أبي ثابت ، عن مجاهد ، عن ابن عباس ، و حبيب مدلس ، وقد عنعنه . فهو به حسن ، و يراجع له ـ لزاما ـ (الفقيه و المتفقه) ص : (١٩٢ ـ ١٩٣) ، فإن له طرقا أخرى .

[٩٢] انظر : (رسالتان موجزتان في الزكاة والصيام) ص : (٢٣) للشيخ عبدالعزيز بن باز .

لەبەر ئەو فەرموودەیەی کە (**ابـن عبـاس**) ﵁ دەیگێڕێتـەوە : " **أن النبي ﷺ احتجم وهو صائم** " [٩٣].

واتە : پێغەمبەری خوا کەڵە شاخی کردووە لە کاتی بە ڕۆژووو بوونیدا.

٧ ـ چێژ (تام) کردنی خواردەمەنی (ذوق الطعام) :

بەڵام ئەم کارە بە مەرجێك ئەبێ خواردنەکەی نەڕواتە قوڕگەوەوە ، لەبەر ئەو فەرموودەیەی کە (ابن عباس) ﵁ دەیگێڕێتـەوە : " **لا بأس أنْ يذُوق الخلَ أو الشيءَ ما لم يدخلْ حلْقه وهو صائم** " [٩٤].

واتە : ڕۆژووان هیچی لە سەر نییە ئەگەر چێژ (تام) ی سرکە یان هەر شتێکی تر بکات بە مەرجێك نەڕواتە قوڕگێوە ، لە کاتی بە ڕۆژوو بونیدا .

٨ ـ کل (سورمە) کردن و قەترە و هاوشێوەکانی لـەو شتانەی کە دەکرێتە چاوەوە :

ئەو شتانە هیچیان ڕۆژوو بەتاڵ ناکەنەوە ، با ئەو کەسـەش ئـەنجامی دەدات هەست بە چـێژ (**تــام**) ەکـەی لـەدەم دا بکـات . ئـەم بۆچـوونەش بۆچونی (**شيخ الإسلام ابن تيمية**) ەیە لە کتێبـە بـە سـودەکەی (**حقيقـة الصيام**) هەروەها بۆ چـوونی (**ابـن القـيم**) ی قوتابیـیـەتی لـە کتێبـە بـە نرخەکەی (**زاد المعاد**) .

---

[٩٣] أخرجه البخاري : (٤ / ١٥٥) رقم : ١٩٣٨ . وانظر : (ناسخ الحديث و منسوخه) ص : (٣٣٤ ـ ٣٣٨) لابن شاهين .

[٩٤] علقه البخاري : (٤ / ١٥٤) . ووصله ابن أبي شيبة (٣ / ٤٧) ، والبيهقي : (٤ / ٢٦١) مـن طريقين عنه ، وهو حسن وانظر : (تغليق التعليق) : (٣ / ١٥١ ـ ١٥٢) .

ئیمامی (**البخاري**) یش لە (**صحیح**) ە کەیدا هەمان بۆچوونی هەیە و دەفەرمووێت : ((**ولم یرَ أنس** رضي الله عنه **، والحسن ، وإبراهیم ، بالکحل باساً**))[٩٥] .

واتە : ئەنەس رضي الله عنه و حەسەنی بەصری و إبراهیم بۆچوونیان وایە : کە چاو ڕەشتن بە کل (**سورمە**) هیچی تێدا نی‌یە بۆ ڕۆژووان .

٩ ـ ئاوی سارد کردن بە سەر سەردا و خۆشۆردن :

ئیمامی (**البخاري**) لە(**صحیح**) ە کەیدا لە بەشی (**باب اغتسال الصائم**) دەفەرمووێت : ((**وبل**[٩٦] **ابن عمر ـ رضی الله عنها ـ ثوبا فالقاه علیه وهو صائم ، و دخل الشعبي الحمام وهو صائم ، و قال الحسن : لا باس بالمضمضة والتبرد للصائم**))[٩٧] .

واتە : (**ابن عمر**) رضي الله عنه لە کاتی بەڕۆژوو بوونیدا جلێك لە جلەکانی خۆی تەڕ دەکرد وخۆی پێ دادەپۆشی ، وە (**الشعبي**) دەڕۆیشتە حەمامەوە لە کاتی بەڕۆژوو بوونیدا ، وە (**الحسن**) یش دەیفەرموو : هیچی تێدا نی‌یە ئەگەر ڕۆژووان ئاو هەڵداتە دەم و خۆشی فێنك بکاتەوە .

پێغەمبەری خوایش ﷺ لە کاتی بە ڕۆژوو بوونی دا لە تاو تینوێتی و گەرمادا ئاوی دەکرد بەسەر سەریدا [٩٨] .

---

[٩٥] فتح الباري : (٤ / ١٥٣) . قارنه بـ (مختصر صحیح البخاري) رقم : (٤٥١) لشیخنا الألباني ، و (تغلیق التعلیق) : (٣ / ١٥٢ ـ ١٥٣) .

[٩٦] واتە : ئاوی بە سەردا دەپرژاند بۆ فێنك بوونەوە لە بەر تینویەتی بە ڕۆژوو بوونی .

[٩٧] انظر المصادر السابقة .

[٩٨] أخرجه أبو داود رقم : (٢٣٦٥) ، وأحمد : (٥ / ٣٧٦ ، ٣٨٠ ، ٤٠٨ ، ٤٣٠) ، وسنده صحیح .

خوا ئەیەوێ کارتان لەسەر ئاسان بکاتەوە و نایەوێت لەسەرتانی قورس بکات :

١ / بۆ ڕێبواران (المسافر) :

زۆر فـەرموودەی (**صـحیح**) مـان پێگەیشـتووە دەربـارەی ئـەوەی کـە ڕۆژووان ڕێی پێ دراوە بە هەڵ بژاردن لە نێوان ئـەوەی کـە بـە ڕۆژوو بێـت یان بە ڕۆژوو نەبێت لە کاتی ڕێبواری (**سەفەر**) دا ، ئەوەشمان لەیاد نەچێ کـە ئـەم میهرەبانیـە خواوەندیـە لـە قورئـانی پێرۆزیشـدا باسـکراوە خـوای میهرەبان و بەبەزەیی دەفەرمووێ : ﴿ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلاَ يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُواْ الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُواْ اللّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾ [البقرة : ١٨٥] .

واتە : هەریەکێك لە ئێوە نەخۆش بوو یان ڕێبوار و لە سەفەردا بـوو ، بـۆی ڕەوایـە بـە ڕۆژوو نـەبیت ، بـەڵام پـاش ئـەو نەخۆشـی و ڕێبواریـە پێویسـتە بـە

ژمارەی ئەو ڕۆژانە قەزای ڕۆژووەکەی بکاتەوە ، خوای پەروەردگار لەم فەرمانەیدا ئەیەوێت کارتان لەسەر ئاسان بکاتەوە و نایەوێ لەسەرتانی قورس بکاتەوە .

(**حمزة**)ی کوڕی (**عمرو الأسلمي**) ﷺ پرسیاری لە پێغەمبەری خوا ﷺ کرد و فەرمووی : ئایا ڕۆژوو بگرم لە کاتی ڕێبواری و سەفەردا ؟ زۆریش بەڕۆژوو دەبوو ، پێغەمبەری خوا ﷺ پێی فەرموو : **"صم إنْ شئت وافطِر إنْ شئت"** [٩٩].

واتە : بەویستی خۆت ، ئەگەر ویستت بەڕۆژوو بە ، و ئەگەر نا بە ڕۆژوو مەبە.

وە لە (**أنس**) ی کوڕی (**مالك**) ەوە ﷺ دەگێڕنەوە فەرموویەتی : **" سافرت مع رسول الله** ﷺ في **رمضان ، فلم يعب الصائم على المُفطِر ولا المُفْطِر على الصائِم "** [١٠٠].

واتە : لە مانگی ڕەمەزانی پیرۆزدا لە گەڵ پێغەمبەری خوا ﷺ سەفرم کرد ، لەم سەفەرەدا ئەوانەی بە ڕۆژوو بوون لۆمەی ئەوانەیان نەکرد کە بە ڕۆژوو نەبوون ، هەروەها ئەوانەش کە بە ڕۆژوو نەبوون لۆمەی ئەوانەیان نەدەکرد کە بە ڕۆژوو بوون .

ئەم هەموو فەرموودانە ئەوە دەگەیەنن کە ڕۆژووانان بە ویستی خۆیان بوون بەڕۆژوو بن یان نە ، بێ ئەوەی کە یەکێکیان گرتن یان نەگرتن

---

[٩٩] أخرجه البخاري : (٤ / ١٥٦) رقم : (١٩٤٣) ، و مسلم رقم (١١٢١) .
[١٠٠] أخرجه البخاري : (٤ / ١٦٣) رقم : (١٩٤٧) ، ومسلم رقم : (١١١٨) .

بە باشتر بزانێت ، بەڵام ئەتوانرێت بەڵگە بەهەندێ فەرموودەی گشتی بۆ ئەوەی بهێنرێتەوە کە ڕۆژوو نەگرتن باشترە لە کاتی سەفەردا لە گرتنی .

وەکو ئەو فەرموودەیەی پێغمبەری خوا ﷺ کە دەفەرمووێ : **" إن اللهَ يحِب أنْ تؤتى رخصه ، كما يكْره أنْ تؤتى معصِيته "** (١٠١).

واتە : خوای پەروەردگار پیٔ خۆشە ڕێپێدانەکانی (ڕوخسەتەکانی) وەربگیرێت ، هەروەکو چۆن پیٔ ناخۆشە تاوانی بەرامبەر بکرێت .

لە ڕیوایەتێکی تردا هاتووە : **" كما أنْ تؤتى عزائمه "** (١٠٢).

واتە : هەروەکو چۆن پیٔ خۆشە عەزیمەتاکانی وەربگرێت .

بەڵام پێویستە ئەم ووتانە تایبەت بکرێت بە کەسانێك کە هیچ نارەحەتیەکیان لە سەر نییە لە کاتی قەزا کردن و جیٔ بەجیٔ کردنیشدا ، بۆ ئەوەی ڕێپێدانەکەی لەسەر پێچەوانە نەبێتەوە بە پێچەوانەی مەبەست ، ئەم فەرموودەیەش کە لە (**أبو سعيد الخدري**)ەوە ﷺ دەگێڕێتەوە ئەم ووتەیە ڕوون دەکاتەوە بە باشترین شێوە ، فەرموودەکەش : **" وكانوا يرونَ أنه من وجد قُوةً فَصام فَحسن ، ومن وجد ضعفاً فَأفْطَر فَحسن "** (١٠٣).

واتە : هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ ئەوەیان بە باش دەزانی ئەگەر کەسێك بە هێز بێت و توانای ڕۆژووی هەبیٔ لە سەفەردا ، با بە ڕۆژوو بێت و

---

(١٠١) أخرجه أحمد : (٢ / ١٠٨) ، وابن حبان رقم : (٢٧٤٢) عن ابن عمر بسند صحيح .

(١٠٢) أخرجه ابن حبان رقم : (٣٥٤) ، والبزار رقم : (٩٩٠) ، والطبراني في (الكبير) رقم : (١١٨٨١) عن ابن عباس بسند صحيح . وفي الحديث ـ بلفظيه ـ كلام طويل ليس هنا موضع بسطه .

(١٠٣) أخرجه الترمذي رقم : (١٧٦٣) عنه ، وسنده صحيح . وإن كان فيه الجريري ، فرواية الأعلى عنه من أصح الروايات كما قال العجلي وغيره .

کارێکی چاکی ئەنجام داوە . و ئەو کەسەش لاواز بێت و توانای ڕۆژووی نەبێت لە سەفەردا ، با بە ڕۆژوو نەبێ و کارێکی چاکی ئەنجام داوە .

ئەوەش بزانە - **برای باوەڕدارم** - خوای پەروەردگار ڕێنیشاندەرت بێ بۆ ڕێگەی سەرفرازی و هیدایەت و لەخوا ترسان و ڕۆزیشت بدات لە فێربوونی ئایین . کە ڕۆژوو لە سەفەردا چاکەکاری نییە ئەگەر ڕۆژوو گرتنەکەی ڕۆژووان نارەحەت بکات ، بەڵکو ڕۆژوو شکاندن لەو کاتەدا و لای خوای پەروەردگایش خۆشەویست ترە ، بەڵگەش لە سەر ئەم ووتەیە ئەو فەرموودەیەیە کە لە زۆر هاوەڵانی پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : " **لیس من البر الصیام في السفر** " (١٠٤).

واتە: ڕۆژوو گرتن لە سەفەردا لە چاکەکاریەکان نییە .

بیرخستنەوەیەك : لەوانەیە هەندێ کەس گومانیان وابێت کە بەڕۆژوو نەبوون لەم سەردەمەی خۆماندا لەکاتی سەفەردا ڕەوا نییە ، و ڕەخنەش بگرن لەو کەسەی ڕێپێدانی خوای پەروەردگار وەردەگرێ لەم کاتەدا ، یان ئەڵێن : ڕۆژوو گرتن باشترە بەهۆی ئاسان بوونەوەی گواستنەوە و زۆر بوونی ، ئەو جۆرە کەسانە ئەو ووتەیەی خوای پەروەردگاری زانا بە پەنهانی و ئاشکراکانیان بیردەخەینەوە کە دەفەرمووێ : ﴿ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴾ [مريم : ٦٤] ، واتە : پەروەردگاری تۆ هەرگیز شتی لە بیر نەچووە و نا چێتەوە ، هەروەها دەفەرمووێ : ﴿ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ ﴾ [البقرة : ٢٣٢] ، وە ئەویشیان بیر دەخەینەوە کە لەو

---

(١٠٤) أخرجه البخاري : (٤ / ١٦١) رقم : (١٩٤٦) ، ومسلم رقم : (١١١٥) عن جابر ﷺ .

ئایەتەدا هاتووە . باس لە ڕێپێدانی ڕۆژوشکاندن دەکات لە کاتی سەفەردا . کە دەفەرمووێ : ﴿ يُرِيدُ اللّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلاَ يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ ﴾ [البقرة : ١٨٥] .

واتە : خوا ئەیەوێت کارتان لەسەر ئاسان بکات و نایەوێ لەسەرتانی قورس بکاتەوە .

کەواتە : ئاسانکردن و سوکردنەوە لەسەر ڕێبوار کردارێکە ویستی خوای پەروەردگارە و یەکێکیشە لە مەبەستەکانی ئاینی ئیسلامی پیرۆز سەرەڕای ئەوەی کە ئەم ئایینەی دارشتووە بەدیهێنەری کات و شوێن و مرۆڤیشە ، هەر ئەویشە زاناترین کەس بە پێویستیەکانی ئەو کارانەش چاکیان دەکات و ئەو شتانەش بۆیان چاکە ، خوای پەروەردگار دەفەرمووێ : ﴿ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴾ [الـملك : ١١٤] .

باسکردنی ئەم شتانە بۆ ئەوەیە کە موسوڵمانان بە ئاگا بن کە ئەگەر خوای پەروەردگار و پێغەمبەرەکەی ﷺ فەرمانێکیان پێدا ، بۆ هیچ موسوڵمانێك نییە ووتەی خۆی بە باشتر بزانێت لە ووتەی خوا و پێغەمبەرەکەی ﷺ ، بەڵکو پێویستە لەگەڵ بەندە گوێڕایەڵەکانی خوای پەروەردگار دا کە ووتەی خوا و پێغەمبەرەکەی ﷺ ناخەن بلێ : ﴿ وَقَالُواْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴾ [البقرة : ١٨٥] .

واتە : گوێبیستی ووتەکانین و گوێڕایەڵین بۆیان ، جا خوایە لە تاوانەکانمان خۆشبە و گەڕانەوەشمان هەر بۆ لای تۆیە .

٢ ـ بۆ نەخۆشان :

خوای پەروەردگار بە میهرەبانێتی خۆی ڕۆژوو شکاندنی بۆ نەخۆش بە ڕەوا داناوە ، ئەوەش ئاسانکردنەوەکەیە بۆیان ، ئەو نەخۆشیەش کە ڕەوایە ڕۆژووی تێدا بشکێنرێت ئەو نەخۆشیەیە کە لە گەڵ ڕۆژوودا ئەبێتە هۆی زیان لە مرۆڤدا یان زیاد بوونی هۆکارەکانی نەخۆشیەکە ، یان بەبوونی ڕۆژوو چاکبوونەوەی نەخۆشیەکە دوادەکەوێ ، خواش زاناترە .

٣ ـ بۆ ئەو ئافرەتانەی کە لە بێنوێژین یان زەیسانیدا ۞ :

زانایان کۆڕان لەسەر ئەوەی کە ڕۆژوو قەدەغەیە لەسەر ئەو ئافرەتانەی کە لەبێ نوێژیدا یان لە زەیسانیدان ، وە پێویستە بە ڕۆژوو نەبن ، بەڵام پاشان ڕۆژووەکەیان قەزا دەکەنەوە ، بەڵکو ئەگەر بێتوو لەو کاتەیاندا بە ڕۆژوو بن ڕۆژووەکەیان پوچەڵە و فەرزەکەیان لەسەر ناکەوێ " ڕوونکردنەوەی ئەمەش " بەویستی خوا لە لاپەڕەی : (١٠٦)دا دەبێت .

٤ ـ بۆ پیاو ئافرەتی بەتەمەن :

(**ابن عباس**) ، ڕەزای خوا لە هەردووکیان بێت . فەرموویەتی : " **الشيخ الكبير والمرأةُ الكبيرةُ لا يستطيعان أنْ يصوما ، فيطعِما مكانَ كُل يـومٍ مسكيناً** " [١٠٥].

۞ زەیسانی ، واتە : خوێنی دوای منداڵ بوون .

[١٠٥] أخرجه البخاري رقم : (٤٥٠٥) . وانظر (شرح السنة) : (٦ / ٣١٦) ، و (فتح الباري) : (٨ / ١٨٠) ، و (نيل الأوطار) : (٤ / ٣١٥) ، و (إرواء الغليل) : (٤ / ٢٢ ـ ٢٥) . وقد نقل في (الإجماع) رقم : (١٢٩) : الإجماع على ذلك .

واتە : پیاو و ئافرەتی بەتەمەن کە توانای ڕۆژوو گرتنیان نییە با بەرامبەر بەهەر ڕۆژێك لە ڕۆژووەکەیان نانی هەژارێك بدەن ، ئیمامی (**الدارقطني**) یش : (٢ / ٢٠٧) ئەم فەرموودەیە دەگێڕێتەوە بە (**صحيح**) یشی دادەنێ لە ڕێگەی (**منصور**) لە (**مجاهد**) لە (**ابن عباس**) ەوە کاتێك ئەم ئایەتەی خوێندەوە : ﴿ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ ﴾ فەرمووی : " **هو الشيخ الذي لا يستطيع الصيام فَيفْطِر ، ويطْعِم عن كُل يومٍ مسكِيناً ، نصف صاعٍ مِن حِنطَة** " [١٠٦].

واتە : مەبەستی ئایەتەکە ئەو پیاوە بە تەمەنانە دەگرێتەوە کە توانای ڕۆژوو گرتنیان نییە ، ئەو کەسانە بەڕۆژوو نابن و بەرامبەر بە هەر ڕۆژێك لە ڕۆژووەکەی خواردنی هەژارێك دەدات ، ئەویش بریتییە لە نیو (**صاع**) لە گەنم ، هەر (**صاع**) ێك بریتییە لە چوار گوێل گەنم ، کەواتە ، نیوەی (**صاع**) ێك دوو گوێل گەنمە .

وە لە (**أبو هريرة**) وە ﷺ دەگێڕنەوە فەرموویەتی : ((**من أدركه الكِبر فَلم يستطِع أنْ يصوم رمضان ، فَعليهِ لِكُل يومٍ مد مِن قَمح**)) [١٠٧].

واتە : هەر کەسێ گەشتە تەمەنی پیری و نەیتوانی بە ڕۆژوو بێت لە ڕەمەزاندا لە سەری پێویستە بەرامبەر بەهەر ڕۆژێك کە بەڕۆژوو نابێت گوێلێك گەنم ببەخشێت .

---

[١٠٦] انظر التعليق السابق نفسه .

[١٠٧] أخرجه الدارقني : (٢ / ٢٠٨) وفي سنده عبدالله بن صالح ، وهو ضعيف ، لكن له شواهد .

وە لە (**أنس**) ی کوڕی (**مالك**) ەوە رضي الله عنه : ((**أنه ضعف عن الصوم عاماً ، فصنع جفْنةَ ثريدٍ ودعا ثلاثين مسكِيناً ، فأشبعهم**))[١٠٨] .

واتە : (**أنس**) رضي الله عنه ساڵێك لە ساڵەکانی تەمەنی نەی دەتوانی بە ڕۆژوو بێت بەهۆی پیریەوە ، لەو کاتەدا قازانێکی زۆر گەورەی تریتی دروست کردوو سی هەژاری بۆ ئەو خواردنە میوانداریێتی کرد و هەموویانی تێر کرد .

٥ ـ بۆ ئافرەتی سك پڕو شیردەر :

یەکێك لە میهرەبانیەکانی خوای پەروەردگار بەرامبەر بە بەندە لاوازەکانی ئەوەیە کە بۆی ڕەوا کردوون بە ڕۆژوو نەبن ، لەو کەسانەش کە ئەم ڕێپێدانەیان بەر ئەکەوێ ئافرەتی سك پڕو شیردەرە .

لە (**أنس**)ی کوڕی (**مالك**) ەوە رضي الله عنه[١٠٩] دەگێڕنەوە فەرموویەتی : **" غَارت علَينا خيلُ رسول اللهِ ﷺ ، فأتيت رسولَ اللهِ ﷺ فوجدته يتغذى ، فقَالَ : أدنُ فكُلْ " فقُلْت : إني صائم ، فقَالَ : " أدنُ أحدثُك عن الصومِ ، أو الصيامِ : إن اللهَ تبارك وتعالى وضع عن المُسافِر شطْر الصلاةِ ، وعن الحَامِـل**

---

[١٠٨] أخرجه الدارقني : (٢ / ٢٠٧) وسنده صحيح .

[١٠٩] وهو الكعبي ، لا أنس ابن مالك الانصاري ، خادم رسول الله ﷺ ، وإنما هذا رجل من بني عبدالله بن كعب ، وقد نزل البصرة ، وروى عن النبي ﷺ حديثا واحدا فقط ، وهو هذا الحديث . انظر (الإصابة) : (١ / ١١٤ ـ ١١٥) لابن حجر ، و (تجريد أسماء الصحابة) : (١ / ٣١) للذهبي ، وقارن مع (فـيض القدير) : (٢ / ٢٦٨) فبينهما فروق دقيقة !

والمُرضِع الصوم ، أو الصيام . " ، واللهِ لقد قالهمـا الـنبي ﷺ كليهمـا أو أحدهما فيا لهف نفْسي ألا أكون طَعِمت طعام النبي ﷺ (١١٠).

واتـه : سـوار چـاكەكانی پێغەمبـەری خـوا ﷺ هێرشـیان هێنایـە سەرمان ، لـەو كاتـەد هاتمەخزمـەتی پێغەمبـەری خـوا ﷺ بینـیم خـەریكی خواردنە ، پیی فەرمووم : وەرە پێشـەوە خـواردنم لـە گەڵـدا بخـۆ ، منـیش ووتم : من بە ڕۆژووم ، پاشان فەرمووی : وەرە پێشەوە باسـی ڕۆژوو ـ یـان ڕۆژوو گـرتن ـ ت بـۆ بكـەم خـوای پـەروەردگار و پایـە بـەرز نیـوەی نوێـژی لەسەر ڕێبواران لابردووە ، وە لەسەر ئافرەتی سك پڕو شـیردەریش ڕۆژووی لابـردووە. پاشـان (**أنـس**) دەفـەرمووێت : سـوێند بـەخوای پـەروەردگار پێغەمبەری خوا ﷺ ئەم دوو شتەی فـەرموو هـەردووكیان یـان یـەكێكیان ، بەڵام بەڵام ئای چەند پەرۆشم و پەشیمانم خواردنەكەی پێغەمبەرم نەخوارد ﷺ .

بەربانگ كردن (الإفطار) :

١ ـ ڕۆژووان كەی بەربانگ دەكات ؟

خوای پەروەردگار فەرموویەتی : ﴿ ثُمَّ أَتِمُّواْ الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ ﴾ ، پێغەمبەری خواش ﷺ ئەوەی بۆ ڕاڤە و تەفسیر كردووین بە هاتنی شـەو و پشـت هـەڵكردنی ڕۆژ لـە گـەڵ نـەمانی بازنـەی خـۆر لـە گـەڵ ئاسـۆدا ، لـە باسـەكانی پێشوشـدا ئەوەنـدە باسمـان لێـوە كـردووە دڵـی موسـوڵمانانی

(١١٠) أخرجه الترمذي رقم : (٧١٥) ، النسائي : (٤ / ١٨٠) ، وأبو داود رقم : (٧١٥) ، والنسائي : (٤ /١٨٠) ، وأبو داود رقم (٢٤٠٨) وابن ماجه رقم : (١٦٦٧) ، وسنده حسن كما قال الترمذي .

شوێنکەوتوی سوننەتەکانی پێغەمبەر ﷺ ئارام بگرێت لە وەرگرتنی جا ئەی بەندەی خوا ، ئەمە ووتەی پێغەمبەری خوایە ﷺ لە بەر دەستتدایە و خوێندوتنەوە و حاڵەتەکانیشی شاراوە نین لە لات و دەیانزانیت ، کردەوەی هاوەڵکانیش رضي الله عنهم بەچاوی خۆت دەبینی ، کە چۆن شوێنی ئەو سونەتانە کەوتوون هەنگاو بە هەنگاو .

لە (**عمر**)ی کوڕی (**میمون الأودی**)یەوە رضي الله عنه دەگێڕنەوە کە فەرموویەتی : **" كانَ أصحاب محمدٍ ﷺ أسرع الناس إفْطَاراً وأبطأهم سحوراً "** [١١١].

واتە : هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ لە هەموو خەڵکی خێراتر بوون لە بەربانگ کردن و لە هەمووشیان خاوتر بوون لە دواخستنی پاشێودا .

٢ ـ پەلەکردن لە بەربانگ دا :

جا ئەی برای باوەڕدار ، هەوڵی بەربانگ کردن بدە کە خۆر ئاوا بووو ، پەندیش لە وەدا نیە سوراییەکی تۆخ لە ئاسۆدا مابێت ، چونکە ئەو کارەت شوێنکەوتنی سوننەتەکانی پێغەمبەری خوایە ﷺ ، وە پێچەوانە کردنی جولەکە و گاور (**خاچ پەرست**) ەکانە ، چونکە جولەکە و گاورەکان بەربانگ دوا دەخەن بۆ کاتێکی دور و درێژ بەشێوەیەك تاکو ئەستێرە لە ئاسماندا دەردەکەوێت ، ئەوەش بزانە شوێنکەوتنی ڕێبازی پێغەمبەر ﷺ و دواکەوتنی سوننەتەکانی دەرخستنی دروشمەکانی ئایینە ، وە شانازی

[١١١] أخرجه عبدالرزاق في (المصنف) رقم : (٧٥٩١) بإسناد صحيحة الحافظ في (الفـتح) : (٤ / ١٩٩) ، والهيثمي في (مجمع الزوائد) : (٣ / ١٥٤) .

کردنـە بـەو هیدایەتـەی کـە موسـڵمانانی لـە سـەرە ، داواکـارین لـە خـوای پەروەردگار هەموو مرۆڤ و جنۆکەشی لە سەر کۆ بکاتەوە .

فــەرموودەکانی پێغەمبــەر ﷺ لــەم بڕگانــەدا ئــەوەمان بــۆ ڕوون دەکەنەوە کە :

أ / پەلە کردن لە بەربانگ دا هۆکارێکە بۆ چاکە :

لــە (**سـهیل**)ی کـوڕی (**سـعد**)ەوە رضي الله عنه دەگێڕنــەوە فەرموویــەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمووێ :" **لایزالُ الناس بخیرٍ ما عجلُوا الفِطر**"[١١٢].

واتــە : بـەردەوام خـەڵکی لـە چاکەدان ، تـا ئـەو کاتـەی پەلـە لـە بەربانگیاندا دەکەن .

ب / پەلە کردن لە بەربانگ سوننەتی پێغەمبەری خوایە ﷺ :

ئەگەر ئومەتی ئیسلامی پەلـە بکـات لـە بـەربانگی دا ، ئـەوا لەسـەر سوننەتی پێغەمبەر ﷺ مانەتەوە و هان لەسەر ڕێبازی پێشینە پیاوچاکانی ئەم ئوممەتە ، وە هەرگیز گومڕا نابن ـ بەویستی خوا ـ تا ئەو کاتەی دانیان پیـوە گرتـووە بە کاکیلەکانـیان ، ئەوەش ڕەت دەکەنەوە کە ببێـتە هـۆی گۆڕینی ئەو بنەوایانە .

هـەروەها لـە (**سـهل**) ی کـوڕی (**سـعد**) ەوە رضي الله عنه دەفـەرمووێ : پێغەمبەری خـوا ﷺ فەرموویـەتی : " **لا تزالُ أمتي على سنتي ما لم تنتظِـر بِفطرِها النجوم** " [١١٣].

---

[١١٢] أخرجه البخاري : (٤ / ١٧٣) رقم (١٩٥٧) ، ومسلم رقم : (١٠٩٣) .

واتە : بەردەوام ئومەتەکەم لەسەر سوننەتی منن تا ئەو کاتەی بەربانگیان دوا نەخەن بۆ کاتی دەرکەوتنی ئەستێرەکان .

ج / پەلە کردن لە بەربانگ کارکردنە بە پێچەوانەی جولەکە و گاورەکان :

ئەگەر خەڵکی لە چاکەدا بن لەبەر ئەوەی ڕێبازی پێغەمبەرەکەیان گرتبێتە بەرو پارێزگاریان لەسەر سوننەتەکانی کردبێت ، کەواتە ئاینی ئیسلام بە ئاشکرایی و بەتوانایی ئەمێنێتەوە هیچ زیانێکی پێ ناگات لەلایەن ئەو کەسانەوە کە پێچەوانەی دەبن ، لەو کاتەشدا ئوممەتی ئیسلامی وەکو چرایەکی ڕووناک دەبێت لە تاریکی شەوە زەنگ دا دەدرەوشێتەوە و پێشەوایەکی چاکیش دەبێ بۆ لاسای کردنی ، چونکە ئەو کاتە نابێتە کلك و شوێنکەوتەی هیچ ئوممەتێکی ڕۆژهەڵات ، و ڕۆژئاواش ، و ناشبێتە سێبەرەی هیچ بانگەوازێك لەگەڵ بادا بێت و بڕوات .

لە (**أبو هريرة**) وە ﷺ دەگێڕنەوە فەرموویەتی : پێغەمبەی خوا ﷺ دەفەرمووێت : **" لا يزالُ الدين ظاهِراً ما عجلَ الناس الفطر ، لأن اليهود والنصارى يؤخرونَ "** [114] .

---

[113] أخرجه ابن حبان رقم : (٨٩١) بسند صحيح . وأصله كما تقدم في (الصحيحين) .

دەڵێین : کرداری (**شیعەی دوانزە ئیمامی**) لە گەڵ کرداری جولەکە و گاور (**خاچ پەرستان**) دا یەك دەگرنەوە لە دواخستنی بەربانگ کردن تا کاتی دەرکەوتنی ئەستێرە . خوای گەورە پەنای هەمووومان بدات لە گومڕایی یان و بمان پارێزێت .

[114] أخرجه أبو داود : (٢ / ٣٠٥) ، وابن حبان رقم : (٢٢٤) وسنده حسن .

واتــە : بــەردەوام ئــایینی ئیســلام ئاشـکرا و ســەرکەوتووە بەسـەر هەموو ئایینەکان تا ئەو کاتەی کە خەڵکی پەلە بکەن لـە بـەرانگ کردنیانـدا چونکە جولەکە گاورەکان بەربانگ دوا دەخەن . لـەو کۆمەڵـە فەرموودانـەی کە باسکران کۆمەڵێك سـوود و پەنـدیان لـێ بـەدی دەکرێـت ، ئـەوەش بـەم پێیەی خوارەوە :

یەکـەم : مانـەوەی ئیسـلام و شـەکاندنی ئاڵاکـەی بـە شـێوەیەکی ئاشکرا ، بەستراوە بە پێچەوانە کردنی ئەو ئومەتانەی کە لـە پـێش ئیسـلام دا هەبوون و هەن لەوانەی کە کتێبی ئاسمانیان بۆ نێردراوە (**أهل الكتاب**) ، وە لەوەشدا ئەوە ئاشکرا دەبێ بۆ ئوممەتی ئیسلامی کە لە خێردا دەبـێ ئەگەر هـاتوو ئوممـەتێکی خواوەنـدی (**ڕەبـانی**) و جیـاواز بـوو ، واتـە نـە ڕۆژهەڵاتی و نەش ڕۆژئاوایی بن ، وە ئەوەش ڕەت بکەنەوە کە لە ئاسمـانی (**کرملن**) دا بسورێنەوە ، یان ئارامی و خۆشیان دەسکەوێت لە باخچەکانی (**کۆشکی سپی**) دا - خـوای پـەروەردگار ڕەشـی بەسـەردا برێـژێت - ، یـان ڕوویان وەربگرێرن بەوەی (**لندن**) - خوای پەروەردگار بیکات بە کـەلاوە و چـۆڵەوانی - ئەگـەر ئـەو شـتانەی کـرد ئـەو کاتـە وەکـو خـاڵێکی درەوشـاو دەمێنێتەوە لەناو ئوممەتاندا و هەموو خەڵکی چاوی لێ دەبـێ ، دڵـەکانیش ڕووی تـێ دەکـەن ، ئەمـەش هـەرگیز نابێـت جگـە لـەو کاتـە نـەبێت کـە ئەگەڕێتەوە بۆ لای قورئانی پـیرۆز و سـوننەتەکانی پێغەمبـەر ﷺ لـە بـیرو باوەڕ و پرۆگرامیشدا .

دووەم : پابەند بـوون بـە ئیسـلام دەبـێ پابەنـد بـوون بـێ بـەوردوو درشتی ئیسلام ، بەڵگەش ووتەی خوای پەروەردگارە کە دەفەرمووێ : ﴿یَا

أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ ادْخُلُواْ فِي السِّلْمِ كَآفَّةً ﴾ [البقـرة : ٢٠٨] ، واتـە : ئـەی ئـەو کەسانەی کە باوەڕدارن ئایینی ئیسلام وەرگرن بە گشتی .

لەسـەر ئـەم بنەوایـەش دابەشـکردنی ئـایین بـۆ نـاوەڕك و ڕوکـەش بیدعەیە و تازەگەریەکی نەفامانەی سەردەمە ، مەبەست لێی تێکدانی بیری موسوڵمانانە و موسوڵمانان دەخاتە گێژاوەی گرنگی دان بە هەندێك شت کە هیچ بنەوایەکی نیە لە ئاییـنی ئیسلامدا ، بەڵکو ڕەگەکەی درێـژ دەبێتـەوە تا دەگاتە سەر ئەو کۆمەڵەی کە خوای پەروەردگار غەزەبی لێگرتن و تـوڕە بـوو لێیـان (واتـە : **جولەکـەکان**) ئەوانـەی کـە باوەڕیـان بـە بەشـێك لـە کتێبەکـەیان هــەبوو کوفریشـیان بـە بەشــەکەی تـری دەکـرد ، ئەوانــەی فەرمانمان پێ کراوە پێچەوانەیان بین لە وردوو درشتماندا ، ئەوەشـت زانـی کـە بەرهــەمی پێچـەوانە بـوونی جولوکـە و گاورەکـان مانـەوەی ئایینـە بـە ئاشکرا و بە دەسەڵات دارێتی .

سێیەم : بانگەواز کردن بۆ لای خوای پەروەردگار و بیرخسـتنەوەی باوەڕداران ، بنەواکانیان لە یەکتر جیا نابێتەوە ، وە ئـەو ڕوداوە گەورانـەی کە هاتۆتە سەر ئوممەتی ئیسلامی وامان لێ ناکات جیاوازی بکەین لە نێوان دروشمەکانی خوای پەروەردگار ، واشمـان لـێ ناکـات بـە شـێکی بـە باشـتر بزانین لە بەشەکەی تری ، بە مەبەستی بە کەم زانینی هەندێك لـەو بەشـانە وە بڵێین هەروەکو زۆر کەس هەن دەڵێن : ئەم شتانەی ڕوکەشـین و لاوکـین و خـیلافین و هـان لـە پـەراوێزی بابەتـەکان وپێویسـتە وازیـان لـێ بێـنین و تواناکنمان یەکخەین لەسەر بابەتە سەرەکیەکان کە هۆکاری تێکدانی ڕیزی موسوڵمانانن و پەرش و بڵاوی کردووین ! !

کەواتە ، ئەی موسوڵمانی بانگەوازکار بۆ لای خوای پەروەدگار لەسەر بینایی و زانست . ئەوەت زانی لەم فەرمووده پیرۆزانەوە کە مانەوەی ئایین بە ئاشکرایی بەستراوە بە پەلەکردن لە بەربانگ کردن و ئەوەش بە ئاوا بوونی بازنەی خۆر دەبێت ، جا با لە خوای پەروەردگار بترسن ئەو کەسانەی گومانی ئەوە دەکەن کە بەربانگ کردن لە کاتی ئاوابوونی بازنەی خۆر هۆی ئاشوبە ، وە بانگەواز کردن بۆ زیندو کردنەوەی ئەم سوننەتە بانگەوازە بۆ گومڕایی و نەزانین و دور خستنەوەی موسوڵمانان لە ئاینەکەیان ، یان ئەو کارە بانگەشەیە کە هیچ نرخێکی نییە و هەرگیز موسوڵمانانی لەسەر کۆ نابێتەوە ، چونکە بەشێکە لە کردەوە لاوەکیە خیلافیەکان یان بەشێکە لە ڕوکەش !! وە (**لا حول ولا قوة إلا بالله**) .

د / بەربانگ پێش نوێژی مەغریب دەکرێت :

پێغەمبەری خوا ﷺ بەر بانگی دەکرد پێش ئەوەی نوێژی مەغریب ئەنجام بدات (١١٥) ، چونکە پەلە کردن لە بەربانگ لە ڕەوشتی پێغەمبەرانە ، لە (**أبو الدرداء**) ەوە رضي الله عنه فەرموویەتی **" ثَلاثٌ مِن أخلاق النبوةِ : تعجيلُ الإفطار ، وتأخير السحور ، ووضع اليمين على الشمال في الصلاةِ "** (١١٦).

---

(١١٥) أخرجه أحمد : (٣ / ١٦٤) ، وأبو داود رقم : (٢٣٥٦) عن أنس رضي الله عنه بسند حسن .

(١١٦) أخرجه الطبراني في (الكبير) ـ كما في (المجمع) : (٢ / ١٠٥) ـ وقال : (... مرفوعا وموقوفا ، والموقوف صحيح والمرفوع فيه رجاله من لم أجد من ترجمة) . قلنا : والموقوف ـ كما هو ظاهر ـ له حكم الرفع أيضا .

واتــە : ســێ ڕەوشــت لــە ڕەوشــتی پێغەمبەرانــە : پەلــە کــردن لــە بــەربانگ دا ، وە دواخسـتنی پارشـێو ، وە دانـانی دەسـتی ڕاسـت لەسـەر دەستی چەپ لە نوێژدا .

٣ / ڕۆژووان بە چی بەربانگ دەکاتەوە ؟

پێغەمبەری خـوا ﷺ هـانی ڕۆژوووانـان دەدات بـە خـورمـا بـەربانگ بکەن ، ئەگەر خورمایان دەست نەکەوت بە ئاو ، ئەمەش لە تەواوی بەزەیی و سور بوونیەتی ﷺ لەسەر ئوممەتەکەی و ئامۆژگاری کردنیان .

پەروەردگاری هەموو عالەم ئـەو زاتـەی (**محمد**)ی ﷺ نـاردووە ، وەك ڕەحمـەتێك بـۆ خـەڵك دەفـەرمووێ : ﴿ لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ ﴾ [التوبـة : ١٢٨] ، چونکە بە پێدانی شتێکی شیرین بەلەش لەکاتی بەتاڵ بوونی گـەدە ، زیـاتر وای لێ دەکات ئەو خواردنە وەربگرێت و ئەندامەکانی سودی لێ وەربگرن ، بە تایبەت لەشی ساغ ، پێی بەهێز دەبێت بەڵام سەبارەت بـە ئـاو : لەبـەر ئەوەی لەش تووشی جۆرێك لە ووشکی دەبێت بەهۆی ڕۆژووەوە ، ئەگەر بە ئاو تەڕ بێت زیاتر سوود وەردەگرێت لە خواردنەکە .

ئــەوەش بزانــە ئــەی بەنــدەی گوێڕایــەڵ کــە خورمــا بەرەکــەت و تایبەتمەندی هەیـە . هـەروەها ئـاویش . لـە کارکردنـە سـەر دڵـەکان و پـاك کردنەوەیان ، ئەوەش جگە لەو کەسانە نەبێ کە شوێن کـەوتووی سـوننەتن کەسی تر نایزانێت .

لە (**أنس**) ی کوڕی (**مالـك**) ەوە ﭬ دەگێڕنـەوە دەفـەرمووێ :

" كَانَ النبي ﷺ يفْطِر على رطَاباتٍ قَبلَ أنْ يصلي ، فَإنْ لم يكُن رطَابـاتٍ ، فَتمراتٍ ، فَإنْ لم يكُن تمراتٍ حسا حسواتٍ مِن ماء " [١١٧] .

واتە : پێغەمبەر ﷺ بەر بـانگی دەکـرد بـە چـەند خورمایـەکی تـەڕ پـێش ئـەوەی نوێـژ بکـات ، جـا ئەگـەر خورمـای تـەڕ نەبووایـە ، بـە هـەر خورمایـەکی تـر بـەربانگی دەکـرد ، بـەڵام ئەگـەر خورمـای هـەر دەسـت نەکەوتبایە چەند قومێك ئاوی دەخواردەوە .

٤ / ڕۆژووان چی دەڵێن لە کاتی بەربانگ کردندا ؟

برای ڕۆژووان بزانە ـ خـوای پـەروەردگار ئێمـە و تـۆش سـەرکەوتوو بکـات بـۆ شـوێنکەوتنی سـوننەتەکانی پێغەمبەرکـەمان ﷺ ـ کـە پاڕانەوەیەکت بۆ هەیە و وەڵامیش دەدرێتەوە ، جا بە دەسـتی بێنـە وەکـو هەلێك ، بشـپاڕێرەوە و دڵنیابـە بـە وەڵام دانـەوەی ، ئـەوەش بزانـە خـوای پەروەردگار وەڵامی پاڕانەوەی دڵی بـێ ئاگـا و دڵ ڕۆیشـتوو ناداتـەوە ، وە لێی بپاڕێرەوە ئەوەی ئەتەوێ لە پاڕانەوەی چاك ، بـەڵکو چاکەی دونیـا و دوارۆژیشت بە دەست بێنی .

لە (**أبو هريرة**) وە ﭬ دەگێڕنەوە فەرموویەتی : پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ : **"ثَلاثُ دعواتٍ مستجاباتٍ: دعوةُ الصائِم، ودعوةُ المظْلومِ ، ودعوةُ المسافِر"**[١١٨] .

---

[١١٧] أخرجه أحمد : (٣ / ١٦٣) ، وأبـو داود : (٢ / ٣٠٦) ، و ابـن خزيمـة : (٣ / ٢٧٧ ـ ٢٧٨) ، والترمذي : (٣ / ٧٠) من طريقين عن أنس ﭬ ، وسنده صحيح .

[١١٨] أخرجه العقيلي في (الضعفاء) : (٧٢/١) ، وأبو مسلم الكجي في (جزئ) ومن طريقه ابن ماسـي في (جزء الأنصاري) : (ق٩/ب) وسنده صحيح له لا عنعنة يحيى ابن أبي كثير . وله شاهد : وهو الآتي بعده .

واتە : سێ پاڕانەوە هەن وەڵام دەدرێنەوە : پاڕانەوەی ڕۆژووان و پاڕانەوەی ستەم لێکروا و پاڕانەوەی ڕێبوار.

ئەو پاڕانەوەی کە ڕەت ناکرێتەوە لە کاتی بەربانگ دایە لەبەر فەرموودەی (**أبو هريرة**) ﵁ لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە دەفەرمووێ : **"ثَلاثٌ لا ترد دعوتهم : الصائم حِين يفْطِر ، والإمام العادِلُ ، ودعوةُ المظْلُومِ "**(١١٩) .

واتە : سێ کەس پاڕانەوەکانیان ڕەت ناکرێتەوە : ڕۆژووان لە کاتی بەربانگ کردنیاندا ، و پێشەوای دادپەروەر ، و پاڕانەوەی ستەم لێکراو .

وە لە (**عبد الله**) ی کوڕی (**عمر**) ی کوڕی (**عاص**) ەوە ﵁ دەگێڕنەوە فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : **"إن للصائم عِند فِطْرِهِ لَدعوةٌ ما ترد "** (١٢٠) .

واتە : ڕۆژووان لە کاتی بەربانگیدا پاڕانەوەیەکی هەیە ، هەرگیز ڕەت ناگرێتەوە .

وە باشترین پاڕانەوەش ، ئەو پاڕانەوەیە کە لە پێغەمبەرەوە ﷺ

لە کاتی بەربانگ دا دەیفەرموو : **" ذَهب الظمأ وابتلت العروق ، وثبت الأجر إنْ شاءَ اللهُ "** (١٢١) .

---

(١١٩) أخرجه الترمذي رقم : (٢٥٢٨) ، وابن ماجه رقم : (١٧٥٢) ، وابن حبان رقم : (٢٤٠٧) . وفيه جهالة أبي مدله .

(١٢٠) أخرجه ابن ماجه : (١/ ٥٥٧) ، والحاكم : (١ / ٤٢٢) ، وابن السني رقم : (١٢٨) ، والطيالسي رقم : (٢٩٩) من طريقين عنه . وقال البوصري (٢ / ٨١) : (هذا إسناد صحيح رجاله ثقات ...) .

(١٢١) أخرجه أبو داود : (٣٠٦/٢) ، والبيهقي : (٢٣٩/٤) ، والحاكم : (٤٢٢/١) ، وابن السني رقم : (١٢٨) والنسائي في (عمل اليوم والليلة) رقم : (٢٦٩) ، والبيهقي : (١٨٥/٢) وقال : (إسناده حسن).قلنا : وهو كما قال.

واتە : تیونوێتی نەما قورگ تەڕ بوو ، پاشان پاداشتیشمان جێگیر بوو بەویستی خوا .

٥ / خواردن پێدانی ڕۆژووان :

برای خۆم ـ خوای پەروەردگار بەرەکەتی خۆیت بە سەردا بڕێژێت و سەرکەوتووت کات بۆ کاری چاکە و لە خواترسان ـ سوربە لەسەر ئەوەی کە خواردن بدەی بە ڕۆژووانان ، لەبەر ئەو پاداشتە گەورەیەی کە لەو کارەدا هەیە ، لەبەر ئەو چاکە زۆر و فراوانەی کە تێدایە .

پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : **" من فَطر صائِماً كَانَ لَه مِثْلُ أَجـرِهِ ، غَير أَنه لا ينقُص مِن أَجرِ الصائِمِ شيئاً "** [١٢٢] .

واتە : هەر کەسێ خواردن بدات بە ڕۆژووانێك لە کاتی بەربانگ دا ، وەکو پاداشتی ئەو ڕۆژووانەی دەست دەکەوێت بێ ئەوەی لە پاداشتی ڕۆژووانەکەی کەم بێتەوە .

وە ئەگەر ڕۆژووان میوان دارێتی کرا پێویستە لەسەری وەڵامی میوان داریەتەکە بداتەوە ، چونکە ئەو کەسەی وەڵامی میوان داریەتەکە نەداتەوە سەرپێچی لە فەرمانی (**أبو قاسم**) کردووە ﷺ ، وە پێویستە باوەڕی وابێت ئەو میوانداریێتیە هیچ لە حەسەناتەکانی وون ناکات و هیچیش لە پاداشتی کەم ناکاتەوە .

---

[١٢٢] أخرجه أحمد : (٤ / ١١٤ - ١١٥ و ١١٦) و (٥ / ١٩٢) ، والترمذي رقم : (٨٠٤) ، وابن ماجه رقم (١٧٤٦) ، وابن حبان رقم : (٨٩٥) ، وصحيحه الترمذي . وهو كما قال .

وە سوننەتیشە میوان بپاڕێتەوە لە خوا بۆ خاوەن ماڵ ، دوای واز هێنان لە خواردن ، بەو پاڕانەوانەی کە لە پێغەمبەرەوە ﷺ پێمان گەیشتووە ، ئەوەش چەند جۆرێکە لە وانەش فەرموودەی پێغەمبەری خوا ﷺ کە دەفەرمووێ :

أ / " أكَلَ طعامكُم الأبرار ، وصلت عليكُم المَلائكَةُ ، وأفْطَـر عِنـدكُم الصائِمونَ " [١٢٣] .

واتە : پیاو چاکان خواردنتان بخۆن و فریشتەکانی خواش صەڵاواتتان لەسەر بدەن (واتە : بۆتان بپاڕێنەوە) و ڕۆژووانیش لە لاتان بەربانگ بکات.

ب / " اللهم أطْعِم من أطْعمني ، واسق من سقاني " [١٢٤] .

واتە : خوایە خواردن بدە بەو کەسەی خواردنی پێداوم و ئاویش بدە بەو کەسەی ئاوی پێ دام .

ج / " اللهم اغْفر لهم وارحمهم وبارك لهم فِيما رزقْتهم " [١٢٥].

واتە : خوایە لە تاوانەکانیان خۆش بەو ڕەحمیان پێ بکە و بەرەکەتیش بخەرە ڕۆزیانەوە.

بەتاڵکەرەوەکانی ڕۆژوو :

---

[١٢٣] أخرجه ابن أبي شيبة : (٣ / ١٠٠) ، وأحمد : (٣ / ١١٨) ، والنسائي في (عمل اليوم و الليلة) رقم : (٢٦٨) ، وابن السني رقم : (١٢٩) ، وعبد الرزاق : (٤ / ٣١١) من طريق عنه . وسنده صحيح . تنبيه : فما يزيده بعضهم في هذا الحديث : " **وذكركم الله في من عنده** " . مما لا أصل له هنا ، فتأمل .

[١٢٤] أخرجه مسلم رقم : (٢٠٥٥) عن المقداد .

[١٢٥] أخرجه مسلم رقم : (٢٠٤٢) عن عبد الله بن بسر .

زۆر شت هەن پێویستە ڕۆژووان لێیان دوور بکەوێتەوە ، چونکە ئەگەر ئەو شتانە لە ڕۆژانی ڕەمەزان دا ئەنجام بدات ڕۆژووەکەی بەتاڵ دەبێتەوە و تاوانەکانی زۆر دەبن ، ئەو شتانە ئەمانەن :

١ ـ خواردن و خواردنەوە بە ئەنقەست :

خوای پایە بەرز دەفەرمووێ : ﴿ وَكُلُواْ وَاشْرَبُواْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ﴾ [البقـرة : ١٨٧] ، لەم ئایەتەوە تێدەگەین کە ڕۆژوو گرتن خۆگرتنەوەیە لە خواردن و خواردنەوە ، واتە: ئەگەر ڕۆژووان خواردن و خواردنەوە بخوات ڕۆژووەکەی بەتاڵ دەکاتەوە .

ئەمەش تایبەتە بە کەسێك ئەو کارە ئەنجام بدات بە ئەنقەست ، چونکە ڕۆژووان ئەگەر لە کاتی لەبیر چوون یان بەهەڵە و ناڕازی پێی کرا ، لەو کاتەدا هیچی لەسەر نییە .

ئەمانەش بەڵگەن لەسەر ئەو ووتەیە :

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمووێ : **"إذا نسي فأكلَ أو شرب فليتم صومه فإنما أطعمه اللهُ وسقاه "** (١٢٦) .

واتە : ئەگەر ڕۆژووان لە بیری چوو کە بە ڕۆژووە و خواردن و خواردنەوەی خوارد ، با ڕۆژووەکەی تەواو بکات ، ئەو کەسە خوای پەروەردگار خواردن و خواردنەوەی پێ داوە .

---

(١٢٦) أخرجه البخاري : (٤ / ١٣٥) رقم : (١٩٣٣) ، ومسلم رقم : (١١٥٥) .

هەروەها پێغەمبەر ﷺ دەفەرمووێ : **"إن الله وضع عن أمتي الخَطأَ والنسيانَ وما استكْرِهوا عليه "** [١٢٧] .

واتە : خوای پەروەردگار قەڵەمی تاوانی لەسەر ئومەتەکەم هەڵگرتووە ، ئەگەر هەڵە بکەن یان لە بیریان بچێتەوە یان کارێکیان بە زۆر پێ بکرێت بێ ڕەزامەندی خۆیان .

٢ ـ خۆڕشانەوەی بە ئەنقەست :

چونکە ئەو کەسەی ڕشانەوە زۆری پێ هێنا و ڕشایەوە هیچی لەسەر نییە .

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : **" من ذَرعه القَيءُ فَليس عليه قَضاءٌ ، ومن استقَاءَ فَليقْض"** [١٢٨] .

واتە : هەر کەسێ ڕشانەوە زۆری پێ هێنا و ڕشایەوە قەزای ڕۆژووی لەسەر نییە ، بەڵام کەسێك بە ئەنقەست خۆی ڕشانەوە با قەزای ڕۆژووەکەی بکاتەوە .

٣ ـ بێ نوێژی و زەیستانی :

ئەگەر ئافرەت بێ نوێژی و زەیستانی بەسەردا هات لە کاتی بە ڕۆژووبوندا ـ سەرەتای ڕۆژ بێت یان کۆتای ـ ڕۆژووەکەی دەشکێنێت و نابێ

---

[١٢٧] أخرجه الطحاوي في (شرح معاني الآثار) : (٢ / ٥٦) ، والحاكم : (٢ / ١٩٨) ، و ابن حزم في (الإحكام) : (٥ / ١٤٩) ، والدارقطني : (٤ / ١٧١) من طريقين عن الأوزاعي عن عطاء بن أبي رباح ، عن عبيد بن عمير ، عن ابن عباس ، وسنده صحيح .

[١٢٨] واتە : زۆری پێهێنا .

بەردەوام بێ ، چونکە ڕۆژووی ئەو ڕۆژەی لەسەر ناکەوێت ئەگەر بە ڕۆژوویش بێ .

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : " **أليس إذا حاضت لم تصل ، وتفْطِر** في **رمضان ، فهذا نقْصانُ دِينها** " [١٢٩] .

واتە : ئایا ئافرەت کە کەوتە بێنوێژییەوە واز لە نوێژ و ڕۆژوویش ناهێنێت ؟ فەرموویان : بەڵێ ، فەرمووی : ئەوەیە کەمی ئایینەکەی .

وە لە ڕیوایەتێکی تردا : چەندەها شەو دەمێنێتەوە نوێژ ناکات و ڕۆژووش ناگرێت لە ڕەمەزان دا ئەوەیە کەمی ئایینەکەی [١٣٠] .

فەرمانی قەزا کردنەوەشی - واتە : ڕۆژووش لە فەرموودەیەك دا لە (**معاذة**) وە هاتووە کە دەفەرمووێ : " پرسیارم لە (**عائيشة**) کرد و ووتم : بۆ چی ئافرەت لە دوای بێ نوێژی دا قەزای ڕۆژووەکەی دەکاتەوە و قەزای نوێژەکانی ناکاتەوە ؟ فەرمووی : ئایا تۆ (**حەروری**) [١٣١] ت ؟!

---

[١٢٩] أخرجه أبو داود : (٣١٠/٢) ، والترمذي : (٧٩/٣) ، وابن ماجـه : (٥٣٦/١) ، وأحمـد : (٢/ ٤٩٨) من طريق هشام بن حسان ، عن محمد بن سيرين عن أبي هريرة ، وسنده صحيح كما قـال شـيخ الإسلام في (حقيقة الصيام) ص : (١٤) .

[١٣٠] أخرجه مسلم رقم : (٧٩) و (٨٠) عن ابن عمر و عن أبي هريرة .

[١٣١] الحروی : نیسبەتە بۆ لای (**حروراء**) شارێکە نزیکەی دوو (**میل**) دوورە لە شاری (**الكوفة**) وە ، بەو کەسەیش بیر و باوەڕی (**خەوارج**) ی هەبێت ئەوترێت : (**حەروری**) چونکە یەکەم کۆمەڵی (**خەوارج**) لەم جێگایەوە سەری هەڵداوە دژ بە - خەلیفەی پێغەمبەری خوا ﷺ - (**علي**) رضي الله عنه ، بۆیە نیسبەت دەدرێنە پاڵ ئەم شارە . ئەمە ووتەی ئیمامی (**الحافظ بن حجر**) ە لە کتێبی : (**فتح الباري**) دا : (٤ / ٤٢٤) . وە بڕوانە : (**اللباب**) : (١ / ٣٥٩) ی (**ابن كثير**) . =

ووتم : نەخێر مـن (**حـەوری**) نـیم ، بـەڵام تـەنها پرسـیار دەکـەم ، فەرمووی : لەسەر دەمی پێغەمبەردا ﷺ دەکەوتینە بێنوێژیەوە فەرمانمان پێ دەکرا قەزای ڕۆژەکانمان بکەینـەوە و فـەرمانی قەزاکردنـەوەی نوێـژمان پێ نەدەکرا [١٣٢] .

٤ ـ دەرزی لێـدانێك مەبەسـت پـێی خـواردن پێـدان بێـت (الحقـن الغذائیة) :

ئەمەش بریتیـیە لە گەیاندنی هەندێ شتی خواردەمەنی بۆ گەدە بـە مەبەستی خواردن پێدانی هەندێك لە نەخۆشـەكان ، ئـەم جـۆرەش ڕۆژووی ڕۆژووان بەتاڵ دەکاتەوە ، چونکە ئەم خواردنە دەکرێتە ناو لەشەوە [١٣٣] ، بـەڵام ئەگـەر دەرزیەکـە نـە دەگەیشـتە گـەدە بـەڵام دەکرایـە خوێنـەوە ، ئەمەشیان هەمان حوکمی هەیە چونکە جێگەی خواردن پێدان و خواردنەوە دەگرێتەوە ، چونکە چەندین نەخۆش بـە هـۆی ئـەم جـۆرە دەرزیانـەوە لـە کاتی بێ ئاگایی و لە هۆش خۆ چـووندا خواردنیـان پـێ دەدرێـت ، وەکـو : (**گلوکۆز**) و (**سلاین**) ، هەروەها ئەو کەسـانەی کـە تووشـی تـەنگە نەفەسـی

ئەو (**حەروریانە**) : وا پێویست دەکەن لەسەر ئافرەت ئەگەر پاك بووەوە لـە بێنوێـژی قەزای ئەو نوێژانەی بکاتەوە کە لە کاتی بێنوێژیەکەیدا لە دەستی چوون بۆیـە (**عـائیشـة**) ـ ڕەزای خوای لێبێت ـ لەوە ترسا کە (**معاذة**) پرسیارەکەی لە (**خەوارج**)ەوە وەرگرتبێت ، ئەو کۆمەڵەی هەموو کاتێ بە بۆچوونەکانیان ڕەخنەیان لە فەرموودەکانی پێغەمبـەر ﷺ دەگـرت ، یان بە پێوانەکانیان (**الأقیسة**) ، نمونەشیان لەم ڕۆژگارەمان دا زۆرە !!! وە بڕوانە بەشی : (**التوثیق عن الله ورسوله**) لە کتێبی : (**دراسات منهجیة في العقیدة السلفیة**) دانانی : **سلیم الهلالي** .

[١٣٢] أخرجه البخاري : (٤ / ٤٢٩) رقم (٣٢١) ، ومسلم رقم : (٣٣٥) .

[١٣٣] انظر (حقیقة الصیام) ص : (٥٥) لشیخ الإسلام ابن تیمیة .

سنگ بوون ، هەندێ شتیان دەدرێتێ ، بەهەمان شێوە ڕۆژووەکەیان بەتاڵ دەکاتەوە .

٥ ـ جووت بوون لەگەڵ خێزان دا :

ئیمامی (**الشوكاني**) لە کتێبی : (**الدراى المضية**) دا : (٢ / ٢٢) فەرموویەتی : (جووت بوون لە گەڵ خێزان دار ڕۆژوو بەتاڵ دەکاتەوە ئەگەر کەسێك ئەنجامی بدات بە ئەنقەستەوە ، بەڵام ئەگەر لە کاتی لە بیر چووندا ئەنجام بدرێت ، هەندێك لە زانایان دەیخەنە ڕیزی ئەو کەسەی خواردن و خواردنەوەی خواردبێت لە کاتی لە بیر چوون دا) .

هەروەها ئیمامی (**ابن القيم**) لە کتێبی : (**زاد المعاد**) دا : (٢ / ٦٠) فەرموویەتی : ((بەڵگەی قورئان لەسەر ئەوەیە کە جووت بوون لەگەڵ خێزان دا ڕۆژوو بەتاڵ دەکاتەوە ، هەر وەکو چۆن خواردن و خواردنەوە ڕۆژوو بە تاڵ دەکەنەوە ، خیلافیش لەوەدا نیيە)) .

بەڵگەکەشی لە قورئانی پیرۆزدا ئەم ئایەتەیە : ﴿ فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُواْ مَا كَتَبَ اللّهُ لَكُمْ ﴾ [سورة البقرة : ١٨٧] ، لەم ئایەتەدا خوای پەروەردگار ڕێدەدات بە جووت بوون لەگەڵ خێزان دا . ئەوەشمان بۆ دەر دەکەوێت کە ڕۆژوو گرتن خۆگرتنەوەیە لە جووت بوون لەگەڵ خێزاندا و خواردن و خواردنەوە ، وە هەر کەسێك ڕۆژووەکەی بە تاڵ بکاتەوە بە جووت بوون لەگەڵ خێزاندا ، پێویستە لەسەر ڕۆژووەکەی قەزا بکاتەوە و کەفارەتیش بدات ، بەڵگەش لەسەر ئەمە فەرموودەی (**أبو هريرة**) یە رضي الله عنه کە لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە و دەفەرموێت : **"أتاه رجلٌ فقالَ : يا رسـولَ**

اللهِ هلكْت ؟ قالَ : وما أهلكك ؟ قالَ : وقعت علي امرأتي في رمضانَ ، قالَ : هلْ تستطِيع أنْ تعتِق رقبةً ؟ قالَ : لا ، قالَ : هلْ تستطِيع أنْ تصوم شهرينِ متتابِعينِ ؟ قالَ : لا ، قالَ: فهلْ تستطِيع أنْ تطْعِم ستين مِسكِينا ؟ قالَ : لا قـالَ : اجلِـس ، فجلس ، فأتي النبي ﷺ بِعرقٍ فِيهِ تمر ، قالَ : تصدق بِهِ ، قالَ : ما بين لابتيها أحد أفْقر مِنا ، قالَ : فضحِك النبي ﷺ حتى بدت أنيابه ، قالَ : خذْه فأطْعِمه أهلك " [١٣٤].

واتـە : پیاوێـك هاتـە خزمـەتی پێغەمبـەر ﷺ و پـێی فـەرموو : تیاچووم ئەی پێغەمبەری خوا ، ئەویش پێی فەرموو : چی لە ناوی بردیت ؟ فـەرمووی : لەگـەڵ خێزانەکەمـدا جـووت بـووم لـە مـانگی ڕەمەزانـدا ، فەرمووی : ئایا دەتوانیـت کۆیلەیـەك ڕزگـار بکـەیت ؟ فـەرمووی : نـەخێر ، فەرمووی : ئایا دەتوانیت دوو مانگ لە سەر یەك بە ڕۆژوو بیـت ؟ فـەرمووی : نـەخێر ، فـەرمووی : ئایـا دەتوانیـت خـواردنی شەسـت هـەژار بـدەیت ؟ فـەرمووی : نـەخێر ، فـەرمووی باشـە دانیشـە و چـاوەڕێ بکـە ، ئـەویش دانیشت ، لەو کاتەدا سەبەتەیەك خورمایـان هێنـا بـۆ پێغەمبـەری خـوا ﷺ فەرمووی : ئەم خورمایە بەرەو ببیکە بەخێر ، فەرمووی : لە نێوان ئەم پەڕو ئەو پەڕی ئەم شارەدا کەسێکی تر نییە لە ئێمە هەژارتر بێت ، (**أبو هريرة**)

---

[١٣٤] ثبت الحديث بألفاظ مختلفة عن البخاري : (٥١٦/١١) رقم : (٦٧٠٩) و (١٩٣٦) ، ومسلم رقم : (١١١١) ، والترمذي رقم : (٧٢٤) ، والبغوي : (٢٨٨/٦) ، وأبي داود رقم : (٢٣٩٠) ، والدارمي : (١١/٢) ، وابن ماجه رقم : (١٦٧١) ، وابن أبي شيبة : (١٨٣/٢ ـ ١٨٤) ، وابن خزيمة : (٣ /٢١٦) ، وابن الجارود رقم : (١٣٩) ، والشافعي رقم : (٢٩٩) ، ومالك : (١ / ٢٩٧) ، وعبدالرزاق : (٤ / ١٩٦) . وأرسله بعضهم ، ووصله جلـهم ، وصحت عند بعضهم زيادة : " **اقضي يوما مكانه** " وقد صححها الحافظ ابن حجر في (الفتح) : (٥١٦/١١) ، وهو كما قال ، **والعرق** : زنبيل منسوج من بسائج الخوص . واتە : زەمبیلێکی چنراو لە شوڵی دار.

ﷺ دەفەرمووێت : پێغەمبەری خوا ﷺ پێکەنی تا دانەکانی دەرکەوت و فەرمووی : بیبە ، بە خواردنی خێزانەکەتی دە .

قەزا کردنەوە :

١ - موسوڵمانی خواناس - خوای پەروەردگار زانستی شەرعیمان فێرکات - بزانە کە قەزاکردنەوەی لە دەست چووەکانی ڕەمەزان پێویست نیە ڕاستەوخۆ پاش ڕەمەزان بێ ، بەڵکو پێویستە لە سەرخۆ بێ پەلە کردن بێ ، لە بەر ئەو فەرموودەیەی کە لە دایکە (**عائشة**) وە - ڕەزای خوای لێبێت - دەگێڕنەوە فەرموویەتی : **" كَانَ يكُونَ علَي الصـومِ مِـن رمضان فَما أَستَطِيع أَنْ أَقْضِيه إِلا** في **شعبان "** [١٣٥] .

واتە : قەزای ڕەمەزانم لە سەر ئەمایەوە و نەم دەتوانی قەزای بکەمەوە لە شەعباندا نەبێ .

ئیمامی (**الحافظ**) - ڕەحمەتی خوای لێ بێت - لە کتێبی (**الفتح**) دا : (٤ / ١٩١) فەرموویەتی : (فەرموودەکە بەڵگەیە لە سەر دواخستنی قەزاکردنەوەی ڕەمەزان ، جا ئەو دواخستنە لە بەر عوزرێك بێ یان بێ عوزر بێ) .

ئەوەش ئاشکرا و بەڵگە نەویستە زوو قەزاکردنەوەی چاکترە لە دواخستنی ، چونکە زوو قەزاکردنەوەی ئەچێتە ژێر ئاماژەی گشتی ئەو بەڵگانەی کە ئاماژە بە پەلە کردن دەکەن لە کاری خێردا و دوانەخستنی ، بەڵگەی ئەوەش لە قورئانی پیرۆزدا : ﴿وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ

---

[١٣٥] أخرجه البخاري : (٤ / ١٦٦) رقم : (١٩٥٠) ، ومسلم رقم : (١١٤٦) .

﴾ [آل عمران : ١٣٣] ، واتە : پێش بڕکێ بکەن بۆ بەدەست هێنانی لێ خۆش بوونی پەروەردگارتان .

هەروەها ووتەی خوای بە توانا و پایە بەرز : ﴿ أُولَئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴾ [الـمؤمنون : ٦١] .

٢ - پێویست نییە قەزاکردنەوەکە لە دوای یەك بن ، بەوەی کە چۆنێتی قەزاکردنەوەی بشوبهێنرێت بە چونێتی ئەدا کردنی ، لە بەر ووتەی خوای پایە بەرز : ﴿ فعِدَّةٌ من أيامٍ أُخَر ﴾ [البقرة : ١٨٥] .

وە (**ابن عباس**) ـ ڕەزای خوا لە خۆی و باوکیشی بێت ـ فەرموویەتی : ((**لا بأس أنْ يفَرق**)) (١٣٦) .

واتە : نکوڵی و هیچ لەوەدا نییە ئەگەر جیا بکرێنەوە .

وە (**أبو هريرة**) رضي الله عنه فەرموویەتی : ((**يواتره إنْ شاءَ**)) (١٣٧) .

واتە : ئەگەر بیەوێت ئەتوانی تاکی بکات ، واتە لێك جیا بکرێتەوە .

بەڵام سەبارەت بەو فەرموودەیەی کە لە (**أبو هريرة**) وە رضي الله عنه دەیگێڕنەوە بە (**مرفوع**) ی : " **من كانَ عليهِ صوم مِن رمضان فليسـرده ولا يقطعه** " (١٣٨) .

---

(١٣٦) علقَه البخاري : (٤ / ١٨٩) ، ووصله عبدالرزاق ، والدارقطني ، وابن أبي شيبة ، بسندٍ صحيح . وانظر : (تغليق التعليق) : (٣ / ١٨٦) .

(١٣٧) راجع له (إرواء الغليل) : (٤ / ٩٥) .

(١٣٨) وقد زدنا هذا بياناً بالاستفسار مشافهةً من شيخنا (الألباني) نفع الله به ، فَذَكَر نحواً مِما كتبنا ، و الحمد لله حق حمده .

واتە : ئەو کەسەی ڕۆژووی ڕەمەزانی لە سەرە با لە سەر یەك بن و نێوانیان نەخات .

ئەم فەرموودەیە لاوازە (واتە : **ضعیف**) ە .

پوختەی ووتەش ئەوەیە کە هێچ فەرموودەیەکی (**مرفوع**) ی (**صحیح**) نییە ـ لە سنوری زانستماندا ـ لە سەر جیاکردنەوە یان لە دوای یەك بوون ، نزیك ترین و ئاسان ترینیان ئەوەیە کە هەر دوو شێوەکە ڕەوایە ، ئیمام و پێشەوای ئەهلی سوننە (**أحمد بن حنبل**) یش ـ ڕەحمەتی خوای لێبێت ـ ئەمەی فەرمووە ، ئیمامی(**أبو داود**) لە (**مسائل**)ە کەیدا : (**ص : ٩٥**) فەرموویەتی : ((بیستم پرسیار کرا لە (**أحمد**) دەربارەی قەزای ڕەزمەان ؟ فەرمووی : ئەگەر ویستی جیا یان دەکاتەوە ، وە ئەگەر ویستی لە سەر یەك دەیگرێ)) خواش زاناترە .

لە بەر ئەوە ، ڕەوا بوونی لێك جیا کردنەوەیان ، نەفی لە سەر یەك بوونیان ناکات .

٣ ـ زانایان کۆ ڕان لە سەر ئەوەی کە ئەگەر کەسێك مرد و نوێژی لە دەست چوویی لە سەر بوو وەلییەکەی (کەسوکاری) لە جیاتی قەزای ناکاتەوە ، نەخۆی و نە جگە لە ویش ، هەروەها هەر کەس توانای ڕۆژووی نەبێ کەس ڕۆژوو ناگرێت لە جیاتیدا تا لە ژیاندا ما بێ بەڵکو بەرامبەر بە هەر ڕۆژێك نانی هەژارێك دەدات ، هەر وەکو چۆن (**أنس**) ﷺ ئەنجامی دا لەو (**أثر**)ەی کە پێش کەمێك هێنامانەوە .

بەڵام ئەو کەسەی بمرێت و ڕۆژووی نەزری لە سەر بێ وەلییەکەی لە جیاتی ڕۆژوو دەگرێت ، لە بەر ئەو فەرموەدەیەی پێغەمبەر ﷺ کە تێیدا فەرموویەتی : " **من مات وعليه صوم صام عنه وليه** " (١٣٩) .

واتە : هەر کەسی مرد و ڕۆژووی لە سەر بوو وەلییەکەی لەجیاتی ڕۆژوو دەگرێت .

وە لە (**ابن عباس**) ەوە ـ ڕەزای خوا لە خۆی و باوکیشی بێت ـ فەرموویەتی : " **جاءَ رجلٌ إلى النبي ﷺ فَقَالَ : يا رسولَ اللهِ إن أمي ماتـت وعليها صوم شهرٍ فَأَقْضِيه عنها ؟ قَالَ : نعم ، فَدين اللهِ أحق أنْ يقْضى**" (١٤٠).

واتە : پیاوێك هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا ﷺ و فەرمووی : ئەی پێغەمبەری خوا ، دایکم مردووە و ڕۆژووی مانگێکی لە سەرە ، ئایا لە جیاتی قەزای بکەمەوە ؟ فەرمووی : بەڵێ قەرزی خوا لە پێشترە بۆ ئەوەی قەزا بکرێتەوە .

ئەم فەرمووده گشتی‌یانە ئاشکران لەوەی کە ڕۆژوو گرتنی وەلی (کەسوکار) لە جیاتی مردوو ڕێی پێ دراوە بە هەموو جۆرەکانی‌یەوە ، ئەمەش ووتەی هەندێکە لە شافعی مەزهەبەکان ، و بۆچوونی (**ابن حزم**) ە : (٧ / ٢ ، ٨) .

بەڵام ئەم فەرموودانە لەو فەرمووده گشتی‌یانەن کە تایبەت کراون ، کەواتە : هیچ وەلی‌یەك ڕۆژوو ناگرێت لە جیاتی مردوو جگە لە ڕۆژووی

---

(١٣٩) أخرجه البخاري : (٤ / ١٦٨) رقم : (١٩٥٢) ، ومسلم رقم : (١١٤٧) .

(١٤٠) أخرجه البخاري : (٤ / ١٦٩) رقم : (١٩٥٣) ، ومسلم رقم : (١١٤٨) .

(نەزر) نەبێ ئەمەش ووتەی پێشەوا (**أحمد**) ە هەر وەکو چۆن لە (**مسائل الإمــام أحمــد**) دا هــاتووە لــە ڕیوایــەتی (**أبــو داود**) : (ص ٩٦) : فەرموویەتی : (بیستم (**أحمد بن حنبل**) فـەرمووی : ڕۆژوو ناگیرێت لـە جیاتی مردوو جگە لە ڕۆژووی نەزر (**صوم النذر**) نـەبێ ، ئیمامی (**أبـو داود**) دەڵێ ووتم بە (**أحمد**) : ئەی مانگی ڕەمەزان ؟ فەرمووی : خواردن دەدرێ لە جیاتیدا) .

ئـەم بۆچوونەشـە کـە نـەفس پـێی ئـارام دەبـێ ، دڵـیش پـێی دەکرێتەوە ، سنگیش فێنك دەکاتـەوە ، و فیقهی بەڵگـەش (**فقه الدليل**) هەڵی دەبژێرێت ، چونکە ئـەم بۆچوونە کـار کردنی تیایە بـە هـەموو ئـەو فەرموودانەی کە لەم بارەوە هاتوون ، بە بێ ڕەتکردنەوەی هـێچ یـەکێکیان لە گەڵ تێگەیشتنی ڕاست بۆیان ، بەتایبەتی یەکەمیان ، چونکە (**عائشة**) ـ ڕەزای خـوای لێبێـت ـ بـەو ڕەهـایی (**مُطلق**) یـە لێی تـێ نەگەیشـت کـە ڕۆژووی ڕەمـەزان و جگـە لـەویش بگرێتـەوە ، بـەڵکو بـۆ ئـەوە دەچـوو کـە خـواردن بـدرێت و ئەمەشـی لـێ دەگێڕنـەوە بـەو بەڵگەیـەی کـە (**عمرة**) دەیگێڕێتەوە : ((کە دایکی مردوو هەندێ ڕۆژووی ڕەمەزانی لە سـەر مـابوو ، بە (**عائشة**) ی فەرموو : قەزای بکەمەوە لە جیاتیدا ؟ فەرمووی : نەخێر ، بەڵکو بەرامبەر بە هەر ڕۆژێك نیو (**صاع**) بدە بە هەژارێك)) [١٤١] .

---

[١٤١] أخرجه الطحاوي في (مشكل الآثار) : (٣ / ١٤٢) ، و ابن حزم في (المحلى) : (٧ / ٤) ـ واللفظ له ـ بسندٍ صحيح .

واش بڕیــار دراوە کــە ڕاوی فــەرموودە (واتــە : ئــەو کەســەی فەرموودەکە دەگێڕێتەوە) لە هەموو کەس شارەزاترە بە واتای ئـەوەی کـە دەیگێڕێتەوە .

(**حبر الأُمَّة**) ە واتە : (**ابن عباس**) یش - ڕەزای خـوا لـە خـۆی و باوکیشــی بێــت - هــەمان بۆچــوونی هەیــە و فەرموویــەتی : (ئەگــەر مــرۆڤ نەخۆش کەوت لە ڕەمەزاندا ، پاشان مرد و ڕۆژووی نەگرت ، لە جیاتی ئەوە خواردن دەدرێت و قەزای لە سەر نییە ، وە ئەگەر قەزای نەزر (**صومُ النذر**) ی لە سەر بوو وەلییەکەی لەجیاتی ئەودا قەزای دەکاتەوە) [١٤٢] .

ئــەوەیش ئاشـکرایە کـە (**ابــن عبــاس**) ـ ڕەزای خـوا لـە خـۆی و باوکیشــی بێــت - خــۆی ڕاوی فــەرموودەی دووەمــە ، بەتایبــەت کــە فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوە بەڵگەیە لە سەر ئەوەی وەلی لە جیـاتی مـردوو ڕۆژووی نەزر (**صومُ النذر**) دەگرێت ، فەرموودەکەش : " **أن سعد بن عبادة** ﷺ **استفْتى رسولَ اللهِ** ﷺ **فَقَالَ : إن أُمي ماتت وعليها نذْر ؟ فَقَالَ : اقْضِهِ عنها** " [١٤٣] .

واتە : (**سعد بن عبادة**) ﷺ پرسیاری کرد لەپێغەمبەری خـوا ﷺ و فەرمووی : دایکم مـردووە و ڕۆژووی نـەزری لـە سـەرە ؟ فـەرمووی : لـە جیاتی قەزای بکەرەوە .

---

(١٤٢) أخرجه أبو داود بسندٍ صحيح ، وابن حزم في (المحلى) : (٧ / ٧) وصحح إسناده .

(١٤٣) رواه البخاري ومسلم وغيرهما .

ئەم لێـك دانـەوەش دەگـونجێ لـە گـەڵ بنـەواكانی شـەریعەتدا هـەر وەكو چۆن (**العلامة ابن القيم**) لـە كتـێبی (**إعـلام المـوقعين**) يـدا ڕوونـی كردۆتەوە ، وە زیاتر ڕونكردنەوە و توێژینەوەی (**التوضيح و التحقيق**) لەو بارەیەوە كردووە لە (**تهذيب سـنن أبـي داود**) دا : (٣ / ٢٧٩ - ٢٨٢) ، جا بۆی بگەڕێرەوە چونكە گرنگە .

٤ - ئەگەر كەسێك بمرێت و ڕۆژووی نەزری لە سەر بێ ، ئەوا ڕەوایـە كۆمـەڵێك پیـاو ڕۆژوو بگـرن بـە ژمـارەی ئـەو ڕۆژانـەی كـە لـە سـەریەتی ، **حەسەنی بەصری** فەرموویەتی : (ڕەوایە ئەگەر سی پیاو لە جیاتی كەسێك هەر یەكێك ڕۆژێك ڕۆژووی بۆ بگرێت) [١٤٤] .

سەبارەت بە خواردن ، ڕەوایە ئەگـەر وەلیەكـەی بـە ژمـارەی ئـەو ڕۆژانەی كە لە سەریەتی هەژار كۆ بكاتـەوە و تێـر خواردنیـان بكـات ، هـەر وەكو چۆن (**أنس بن مالك**) ﷺ ئەم كارەی ئەنجام داوە .

---

(١٤٤) أخرجه البخاري : (٤ / ١١٢) معلقاً ، ووصله الدارقطني في (كتاب المُدبج) وصـحح سـنده شيخنا الألباني في (مختصر صحيح البخاري) : (١ / ٥٨) . وانظر : (تغليق التعليق) : (٣ / ١٨٩) .
(**تنبيـه**) : تحرف اسم كتاب (المُدبج) في بعض المراجع إلى كتاب (الذبح) ! و هو تحريـف قبيح فتذكر .

کەفارەت دان :

١ ـ فەرموودەی (**أبو هريـرة**) رضي الله عنه دەربـارەی ئـەو پیـاوەی کـە لـە نیوەڕۆی ڕەمەزاندا لەگەڵ خێزانەکەی دا جووت بوو بوو لە پێشدا بـاس کـرا کـە چۆن قەزاکردنـەوە و کـەفارەتی لـە سـەرە ، ئـەوەیش : ڕزگـار کردنـی کۆیلەیەکە ، ئەگەر دەستی نەکەوت ڕۆژووگـرتنی دوو مـانگی لـە سـەریەك ، ئەگەر نەیتوانی خواردن پێدانی شەست هەژار .

وە ووتراوە : کە کەفارەتی جووت بوون بە هەڵبژاردنـە (**التخيير**) نـەك بـە لـەدوا یـەك (**الترتيب**) ، بـەڵام ئەوانـەی ڕیوایـەتی لـە دوای یـەك دەگێڕنـەوە زۆر تـرن و ڕیوایەتەکـەیان هەڵبـژاردەتر (**أرجح**) ە ، چـونکە ژمارەیان زیاترە ، و زیادەی زانستیان پێیە . لـە کاتێکدا کۆ ڕان لـە سـەر ئەوەی کە جووت بوون ڕۆژوو بەتاڵ کرەوەیە ، کە چـی ئەمـە ڕوی نـەدا لـە ڕیوایەتەکانی تردا ، ئەو کەسەش کە زانستی پێبێ بەڵگەیە لە سەر ئـەوەی کە زانسـتنی پـێ نیـیە ، هـەروەها لـەو هۆکارانـەی کـە تـەرجیحی لـە دوای یەکەکە (**الترتيب**) دەدەن ئەوەیە کە ئەمەیان باشترە ، وە لە بەر ئەوەی کـە کـار پێکردنـی بـەتاڵ نیـیە ئەگـەر بڵـێین بـە هەڵبژاردنـە یـان نـە ، بـە پێچەوانەی دژەکەی .

٢ ـ ئەو کەسەی کـەفارەت دان بیگرێتـەوە و توانـای نـەبێ بـە سـەر ڕزگار کردن و ڕۆژوو و خواردندا کەفارەتەکـەی لـە سـەر دەکـەوێ ، چـونکە داواکـاری (واتـە : **التكليف**) بەسـتراوە بـە توانـاوە ، خـوای پایـە بـەرز فەرموویـەتی : ﴿ لاَ يُكَلِّفُ اللّهُ نَفْسًا إِلاَّ وُسْعَهَا ﴾ [البقـــرة : ٢٨٣] ، وە بـە

بەڵگەی کرداری پێغەمبەر ﷺ کە کەفارەتی لە سەر پیاوەکە لادا کاتێ دەست کورتی خۆی پێ ڕاگەیاند ، وە سەبەتەیەك خورمای پێ بەخشی بۆ ئەوەی بە خواردنی خێزانەکەی بدات .

٣ ـ هیچ کەفارەتێك ئافرەت ناگرێتەوە ، چونکە پێغەمبەر ﷺ کردەوەیەکی پێ ڕاگەیەنرا ڕوویدا بوو لە نێوان پیاوەکە و خێزانەکەیدا ، دەبینین پێغەمبەر ﷺ یەك کەفارەت زیاتری پێویست نەکرد . خواش زاناترە .

فیدیەدان :

١ ـ ٢ / ئافرەتی سك پڕ و شیردەر ئەگەر لەخۆیان و منداڵەکانیان بترسن بە ڕۆژوو نا بن و هەموو ڕۆژێك خواردنی هەژارێك دەدەن ، بەڵگەی ئەوەیش لە کتێبی خوای پەروەردگار دا : ﴿وَ عَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ﴾ ، ڕووی هەڵێنجاندی بەڵگەش (**وجه الإستدلال**) ئەوەیە کە ئەم ئایەتە تایبەتە بە پیاو و ئافرەتی پیر و نەخۆشێك کە هیوای چاك بوونەوەی لێ نەکرێ و شیردەر و سك پڕ ئەگەر لە خۆیان و منداڵەکانیان بترسن ، هەر وەکو باسەکە ئاشکرا دەکرێت لە ڕیوایەتەکانی (**ابن عباس**) و (**ابن عمر**) ەوە رضي الله عنهم .

٣ ـ برای باوەڕدار ـ لەوەی کە ڕۆیشت ـ ئەوەت بۆ دەرکەوت کە ئەم ئایەتە (**نەسخ**) کراوتەوە ، لە بەر هەردوو فەرموودەی (**ابن عمر**) و (**سلمة بن الأكوع**) رضي الله عنهم بەڵام لە (**ابن عباس**) ەوە دەگێڕنەوە کە (**نەسخ**) نەکراوەتەوە و تایبەتە بە پیاو و ژنی پیرەوە کە توانای ڕۆژوو گرتنیان

نی‌یە پێویستە هەموو ڕۆژێك خواردن بدەن بە هەژارێك [١٤٥] .

لە بەر ئەمە لەوانەیە گومانی ئەوە ببرێت کە (**ابن عباس**) پێچەوانەی زۆربەی هاوەڵانە ، یان دوو بۆچوونی دژ یەکی هەیە ، بەتایبەت ئەگەر زانیت بەڕاشکاوی لە ڕیوایەتی تردا فەرموویەتی (**مەنسوخە**) ڕیوایەتەکەش ئەمەیە کە دەفەرموێ : ((**رخص للشيخ الكبير والعجوز الكبيرة** في **ذلك وهما يطيقان الصوم أنْ يفطرا إنْ شاءا أو يطعما مكانَ كُل يومٍ مسكينا ولا قضاءَ عليهما ، ثُم نسخ ذلك** في **هذه الآية :** ﴿ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ **، وثبت للشيخ الكبير والعجوز الكبيرة إذَا كانا لا يطيقان الصوم ، والحُبلى والمُرضع إذَا خافتا أفطرتا وأطعمتا كُل يومٍ مسكينا**)) [١٤٦] .

واتە : ڕێدراوە بە پیاو و ژنی پیر لەوەدا کە توانای ڕۆژووشیان هەبێ ڕۆژووکەیان بشکێنن ئەگەر ویستیان ، یان هەموو ڕۆژێك خواردنی هەژارێك بدەن و قەزاشیان لە سەر نی‌یە ، پاشان (**نەسخ**) بووەوە لەم ئایەتەدا : ﴿ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ﴾ ، وە ئەوە جێگیر بوو کە پیاو و ئافرەتی پیر ئەگەر توانای ڕۆژوویان نەبێ و ئافرەتی سك پڕ و شیر دەریش ئەگەر لە خۆیان و منداڵەکانیان ترسان هەموو ڕۆژێك خواردنی هەژارێك بدەن .

ئەو کۆمەڵەیەی سەیری ڕووکەش (**ظاهر**) ی ڕیوایەتی پێشوویان کردووە لە لای (**البخاري**) لە (**كتاب التفسير**) لە (**صحيح**)ە کەیدا کە

---

(١٤٥) أخرجه البخاري : (٨ / ١٣٥ ـ الفتح) .

(١٤٦) أخرجه ابن الجارود رقم : (٣٨١) ، والبيهقي : (٤ / ٢٣٠) ، وأبو داود رقم : (٢٣١٨) ، و سنده صحيح .

ئاشكرایە لە نەفی كردنی (**نەسخ**) دا ، گومانی ئەوەیان برد كە (**حبرُ الأمـة**) پێچـەوانەی زۆربـەی هاوەڵانـە ، بـەڵام كـە پێكـدادانیان كـرد لـە گـەڵ ئـەو ڕیوایەتەی كە بەڕاشكاوی باس لە (**نەسخ**) دەكات ، گومانی ئـەوەیان بـرد كە دوو بۆ چوونی دژ یەكی هەیە ! !

بـەڵام ڕاسـتیەك كـە گومـانی تێـدا نـەبێ ئەوەیـە كـە ئایەتەكـە (**مەنسوخە**) بەڵام بە تێگەیشتنی پێشین (**سەلەف**) بۆ (**نەسخ**) ، چونكە پێشـینە پیاوچـاكان ــ ڕەزای خوایـان لێبێـت ــ ووشـەی (**نەسـخ**) یـان دەفەرموو بەرامبەر بە هەڵگرتنی ئاماژەی گشتی و ڕەهـا و ڕوكـەش و جگـە لە مانەشیان هەندی جار بەنەسخ دادەنا ((**فقد كان السلف الصالح يطلقون النسخ على رفع دلالة العام والمطلق والظاهر وغيرها تارةً**)) ، بـۆ نموونـە بـە تایبەت كردن و تەقید كردن و لیكدانەوەی موقەیـەدێك بـە ڕەهایـەك و ڕاڤـە كردن و ئاشكرا كردنیان دەوت نەسخ ، تەنانەت هەندی جار بە (**الاسـتثناء**) واتە : لێدەركردن ، و (**الشرط**) واتە : مـەرج ، و سـیفەش (**الصـفة**) دەڵێن نەسـخ ، چـونكە ئەوانـە هــەڵگرتنی ئامــاژەی ڕوكــەش و ئاشـكرا كردنــی مەبەستی تێدایە .

كەواتە : نەسخ لە زمانی ئەواندا برێتـیە لە ئاشكرا كردنی مەبەست بە شتێكی دەرەكی نەك بەخودی ڕستەكە [١٤٧] .

ئاشكراشە كە هەر كەسێ بڕوانێتـە ووتـەكانیان ووتەیـەكی زۆر ـ كـە نایەتە ژماردن ـ دەبێنێـت لـەو بابەتـەو ، ئـەو ئیشـكالاتەنەی لا نامێنـێ كـە

---

[١٤٧] راجع لذلك : (إعلام الموقعين) : (١ / ٣٥) لابن القـيم ، و (الموافقـات) : (٣ / ١١٨) للشاطبي .

هۆكارەكەی لێكدانەوەی ووتەكانیانە لە ڕوانگەی زاراوەی تازەی دواییینەكان (**اصطلاح المتأخرين**) ، ئەو ووتەیەی كە بریتی‌یە لـە هـەڵگرتنی حـوكمێكی شەرعی پێشوو بە بەڵگەیەكی شەرعی دواتر تایبەت بەداوا لێكراوان ((واتـە : **المكلفون**)) .

٤- ئەوەش پشتگیری ئەم واتایە بكات ئەوەیە كە ئایەتەكە گشتی‌یە بۆ هەموو داوا لیٚ كراوێك ، ئەوانەی توانایان هەبیٚ بە ڕۆژوو بن و ئەوانـەیش توانایان نی‌یە بە ڕۆژوو بن دەیانگرێتەوە ، بەڵگـەی ئـەوەیش لـە سـوننەتدا ئەو فەرموودەیەیە كە ئیمـامی (**مسـلم**) لـە (**سـلمة بـن الأكـوع**) ەوە ﷺ دەیگێڕێتەوە كە فەرموویەتی : " **كُنا في رمضان على عهدِ رسـول اللهِ** ﷺ **من شاءَ صام ، ومن شاءَ أفْطر فَافْتدى بِطَعامِ مسكِينٍ ، حتى نزلت هذِهِ الآية :** ﴿ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ﴾ " .

واتە : ئیمە لە ڕەمەزان دا لە سەردەمی پێغەمبەری خوادا ﷺ هـەر كەسیٚ بیویستایە بە ڕۆژوو دەبوو ، ئەوەش بیویستایە بە ڕۆژوو نە دەبوو و خواردنی هەژارێك فیدیەی دەدا ، تا ئەو كاتـەی ئـەم ئایەتـە : ﴿ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ﴾ هاتە خوارەوە .

لەوانەیە فەرموودەی (**ابن عباس**) كە بەڕاشكاوی باسی (**نەسخ**) دەكات هەندێك ئیشكال دروست بكات كە دەفەرموویٚ : ڕێپێدانەكە بۆ پیـاو و ئافرەتی پیر بوو كـە لـە توانایانـدا بـووە ، بـەڵام ئـەم ئیشـكالە نامێنێـت ئەگەر لات ڕوون بووەوە كە ئەو ووتەیە بۆ بەڵگە هێنانەوەیە نەك بۆ تایبەت كردنی ، بەڵگەی ئەم تێگەیشـتنەش خـودی فەرموودەكەیـە چـونكە ئەگـەر ڕێپێدانەكە بۆ پیاو و ئافرەتی پیر بوو پاشان (**نەسخ**) كراو مایەوە بۆ پیاو

و ئافرەتی پیر ، واتای ئەم ڕێپێدانە کە جارێك رێی پێ دەدرێت و جاریکی تر نەفی دەکرێ ئەگەر مەبەست لە باس کردنی لە لایەنیانەوە ڕێپێدان و بەڵگە هێنانەوە نەبێ نەك تایبەت کردن ؟ واتای چی دەبێ ؟

ئەگەر ئەوەت بۆ ئاشکرا بوو ، پێی دڵنیا بووی ، ئەوەت لاجێگیر دەبێت کەواتای ئایەتەکە (**مەنسوخە**) سەبارەت بە ئەوانەی توانای ڕۆژوویان هەیە ، وە مەنسوخیش نییە سەبارەت بەوانەی کە توانای ڕۆژوو گرتنیان نییە ، حوکمی یەکەم بە ئاماژەی قورئان (**نەسخ**) بوەتەوە ، بەلام حوکمی دووەم جێگیرە بە ئامـاژەی سوننەت و (**نەسخ**) یش نەبووتەوە تا ڕۆژی دوایی .

ئەو ووتەیەی کە (**ابن عباس**) لەو ڕیوایەتەیدا کە بە ڕاشکاوی باس لە (**نەسخ**) دەکات ئەم بۆچوونە پتەو دەکات : ((**وثبت للشيخ الكبير والعجوز الكبيرة ، إذا كانا لا يطيقان الصوم ، والحبلى والمرضع إذا خافتا أفطرتا وأطعمتا كل يوم مسكينا**)) .

وە زیاتر فەرموودەکەی (**معاذ بن جبل**) ئاشکرای دەکات رضي الله عنه کە فەرموویەتی : ((**أما أحوالُ الصيامِ ، فإن رسولَ اللهِ ﷺ قدِم المدينةَ فجعلَ يصوم ثلاثةَ أيامٍ مِن كُلِ شهرٍ ، وصيام عاشوراء ، ثُم إن اللهَ فرض عليهِ الصيام فأنزلَ اللهُ :** ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ ... ﴾ **الآية ، ثُم أنزلَ اللهُ الآيةَ الأخرى :** ﴿ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ ... ﴾ **الآية ، فأثبت**

اللهُ صيامه على المُقيم الصحيح ، ورخص فيه لِلمَـريض والمُسـافِر ، وثَبـت الإطْعام لِلكَبير الذي لا يستطِيع الصيام فَهذان حولان ...)) [١٤٨] .

بەم دوو فەرموودەیەش ئاشكران بۆ ڕوون كردنەوەی ئەوەی كە ئایەتەكە (**مەنسوخە**) سەبارەت بە كەسێك توانای ڕۆژووی هەبێ ، و مەنسوخ نیە سەبارەت بە كەسێك توانای ڕۆژووی نیە ، واتە : ئایەتەكە تایبەت دەكات .

لە بەر ئەوە (**ابن عباس**) هاو دەنگە لە گەڵ هاوەڵان ، فەرموودەكەشی دەگونجێ لە گەڵ فەرموودەی (**عبدالله بن عمر**) و (**سلمة بن الأكوع**) ﷺ هەروەها ووتەكانی دژ یەك نین ، چونكە ووتەی : ((**لَيست بِمنسوخة**)) ڕاڤە (**تەفسیر**) دەكرێت بە ووتەی ((**إنها منسوخة**)) ، واتە : ئایەتەكە تایبەت دەكات ، بەمەش ئاشكرا دەبێت كە زاراوەی (**النسخ**) لە تێگەیشتنی هاوەڵاندا بەرامبەرە بە زاراوەی : (**التخصيص**) یان (**التقيد**) لە تێگەیشتنی (**الأصوليين المتأخرين**) واتە : زانا دوانیەكانی (**الأصول**) ، وە ئیمامی (**القرطبي**) ئاماژەی بەمە كردووە لە (**تفسير**)ە كەیدا [١٤٩] .

٥ ـ برای موسوڵمان لەوانەیە گومانی ئەوە ببەی ئەوەی كە لە (**ابن عباس**) و (**معاذ بن جبل**) دەیگێڕنەوە ﷺ تەنها (**رأي واجتهاد وإخبار**) : ئیجتهاد و بۆچوونی خۆیان بێ و گێڕانەوە بێ ، و ناگاتە پلەی فەرموودەی (**المرفوع**) كە حوكمی گشتی (**عام**) ی قورئانی پێ تایبەت

---

[١٤٨] أخرجه أبو داود في (سننه) رقم : (٥٠٧) ، و البيهقي في (سننه) : (٤ / ٢٠٠) ، و أحمد في (المُسند) : (٥ / ٢٤٦ ـ ٢٤٧) ، و سنده صحيح .
[١٤٩] المُسمى: (الجامع لأحكام القرآن) : (٢ / ٢٨٨) .

(**تخصيص**) دەکرێ ، یان ڕەها (**مُطلق**) کانی قورئان پێ قەید (**تقيد**) دەکرێ ، و گشتی (**مُجمل**) ەکانی قورئان پێ ڕاڤە دەکرێت ، وەڵامی ئەوەش ئەمەیە :

أ / ئەم دوو فەرموودەیە حوکمی (**الرفع**) یان هەیە ، بەکۆڕای زانایانی زانستی فەرموودەکانی پێغەمبەر خوا ﷺ بۆیە نا بێت هیچ باوەڕدارێك ـ کە خوا و پێغەمبەری ﷺ خۆش دەوێ ـ ئەگەر ئەم دوو فەرموودیەی لە لا جێگیر بو پێچەوانەیان بکات ، چونکە ئەم دوو فەرموودەیە دەربارەی ڕاڤە (**تفسير**) یەك هاتوون پەیوەندە بە هۆکاری هاتنە خوارەوەوە (واتە : **أسباب النزول**) .

واتە : ئەم دوو هاوەڵە کە ئامادەی هاتنە خوارەوەی (**وەحی**) و دابەزینی ئایەتەکان بوون ، وە هەواڵیان دەربارەی یەکێك لە ئایەتەکانی قورئانی پیرۆز دابێ کە لە ئەو شتە دابەزیووە ، بێ گومان ئەم ووتەیە فەرموودەیەکی (**مُسْنَد**) ە [(١٥٠)] .

ب / (**ابن عباس**) ئەم حوکمەی داوە بۆ ئافرەتی سك پڕ و شیردەر ، باشە لە کوێوە ئەم حوکمەی داونەتێ ؟ گومان لەوە دا نی‌یە کە لە سوننەتەوە ، بە تایبەت خۆی بە تەنها ئەمەی نەفەرمووە ، بەڵکو (**عبدالله بن عمر**) هاو دەنگە لە گەڵی دا کە دەگێڕێتەوە ئەم ئایەتە (**مەنسوخە**) .

---

(١٥٠) انظر: (تدريب الراوي) : (١ / ١٩٢ ـ ١٩٣) للسيوطي ، و (علوم الحديث) ص : (٢٤) لابن الصلاح .

لە (**مالك**) ەوە دەگێڕنەوە ئەویش لە (**نافع**)ەوە کە (**ابن عمر**) پرسیاری لێ کرا دەربارەی ئافرەتی سك پڕ ئەگەر لە منداڵەکەی ترسا ، فەرمووی : " **تفْطِر وتطْعِم مكَانَ كُل يومٍ مسكِيناً مداً مِن حنطة** " [١٥١] ، واتە : ڕۆژوو ناگرێت و بەرامبەر بە هەر ڕۆژێك خواردنی هەژارێك دەدات (**مُدّ**)یك لە گەنم .

وە لە (**ابن عمر**)ەوە دەیگێڕینەوە کە فەرموویەتی : " **الحَامِلُ والمُرضِع تفْطِر ولا تقْضي** " [١٥٢] ، واتە : ئافرەتی سك پڕ و شیردەر ڕۆژوو ناگرێت و قەزاشی ناکاتەوە.

وە لە ڕێگەیەکی ترەوە : " **أن امرأته سألته وهي حبلى ، فقَالَ : أفْطِري وأطْعِمي عن كل يومٍ مسكِيناً ولا تقْضي** " (**إسناد**)ە کەشی (**جيد**)ە ، وە لە ڕێگەی سێیەمەوە هەر لەوەوە رضي الله عنه : " **أن بنتاً له كانت تحت رجلٍ مِن قُريش ، وكَانت حامِلاً ، فَأصابها عطَش في رمضان ، فَأمرها أنْ تفْطِر وتطْعِم عن كُل يومٍ مسكِيناً** ".

ج / هێچ لە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ پێچەوانەی (**ابن عباس**) نین [١٥٣] رضي الله عنهم.

ئەم ڕوون کردنەوە واتای لا بردنی ڕۆژوومان بۆ دەکات لە سەر ئافرەتی سك پڕ و شیردەر کە لە فەرموودەکەی پێشووی (**أنس بن مالك**

---

(١٥١) أخرجه البيهقي في (سننه) : (٤ / ٢٣٠) من طريق الإمام الشافعي ، و سنده صحيح .
(١٥٢) أخرجه الدارقطني : (١ / ٢٠٧) و صححه .
(١٥٣) كما نص ابن قُدامة في (المُغني) : (٣ / ٢١) .

الكعبي) ەوە هاتووە ، وە ئەوەش کە تایبەتە بە ترسان لە سەر خۆی و منداڵەکەی ، و ئەوەی کە فیدیە دانی لە سەرە نەك قەزاکردنەوە ، لە (**ابن عباس**) ەوە دەگێڕنەوە کە یەکێك ـ لەو کەنیزەکانەی کە منداڵی لێی هەبوو (**أم ولد**) ـ بە سك پڕی یان شیردەری بینی و فەرمووی : " **أنتِ مِـن الذين لا يطِيقُونَ ، عليكِ الجَزاءُ ، وليس عليكِ القضاءُ** " [١٥٤] .

واتە : تۆ لەوانەی کە توانای ڕۆژوویان نیە ، فیدیەدانت لە سەرە نەك قەزا کردنەوە .

هەر کەسێ ووتی لابردنی ڕۆژوو لە سەر سك پڕ و شیردەر وەکو لابردنی ڕۆژووە لە سەر ڕێبوار (**موسافر**) ، و لە سەر ئەوە بڕیاری دا کە پێویستە قەزای ڕۆژووکەی بکاتەوە ، ئەوا ووتەکەی ڕەت دەکرێتەوە و لێی وەرناگیرێت ، چونکە قورئانی پیرۆز واتای لابردنی ڕۆژووی لەسەر ڕێبواران ڕوون کردۆتەوە بە : ﴿ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ﴾ ، هەروەها واتای لابردنی ڕۆژووی لە سەر ئەوانەی کە توانایان نیە ڕوون کردۆتەوە بە : ﴿ وَ عَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ ﴾ ئەوەشت لاجێگیر بووە کە سك پڕ و شیردەر لەوانەن کە ئەم ئایەتە دەیانگرێتەوە ، بەڵکو تایبەتە بەوانەوە .

شەوی قــەدر :

---

[١٥٤] أخرجه الدارقطني : (١ / ٢٠٧) .

ئەم شەوە فەزڵی گەورەیە ، چونکە شەوی هاتنە خوارەوەی قورئانی پیرۆزە ، ئەو قورئانەی ڕێنیشاندەرە بۆ کەسێك دەستی پێوە بگرێت بۆ ڕێگەی سەربەرزی و سەرفەرازی ، بەرزیشی دەکاتەوە بۆ چڵەپۆپەی سەرفەرازی و مانەوەی هەتا هەتایی ئوممەتی ئیسلامیش کە شوێنکەوتووی سوننەتەکانی پێغەمبەرکەیەتی ﷺ شوێن پێ بە شوێن پێ ، لەم شەوەدا ئاڵا هەڵ ناکات ، و کەوان دانانێ ، بەڵکو پێش بڕکێ دەکەن لە زیندو کردنەوەی بە بیر و باوەڕەوە لە گەڵ چاوەڕێ کردنی پاداشت لە لایەن خواوە .

ها بگرە برای موسوڵمان ئەمەش ئەو ئایەتە قورئانیانە و ئەو فەرموودانەی پێغەمبەرە ﷺ کە لێی وە دەیگێڕنەوە و دەربارەی ئەم شەوە هاتووە ، **ئەوەش بەم شێوەیە :**

١ـ فەزڵی شەوی قەدر :

بەسە بۆ پایەی شەوی قەدر کە چاکترە لە هەزار مانگ ، خوای بە توانا و پایە بەرز فەرموویەتی: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَ مَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ تَنَزَّلُ الْمَلائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ سَلامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ﴾ [القدر : ١ ـ ٥].

وە تیایدا هەموو کردارێکی دانایانە جیا دەکرێتەوە : خوای پایە بەرز فەرموویەتی :﴿ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنْذِرِينَ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ أَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾ [الدخان : ٣ ـ ٦].

٢ ـ کاتی شەوی قەدر :

ئەوەمان پێ گەیشتووە لە پێغەمبەری خواوە ﷺ کە ئەو شەوە شەوی بیست و یەك ، و شەوی بیست سێ ، و شەوی بیست و پێنج ، و شەوی بیست و حەوت ، و شەوی بیست و نۆ ، وە شەوی کۆتایی مانگی ڕەمەزانە [١٥٥] .

ئیمامی (**الشافعي**) فەرموویەتی : ((ئەمە لە لای من وەکو ئەوەیە - خواش زاناترە - کە پێغەمبەر ﷺ وەڵامی دەدایەوە بەو پێیەی کە پرسیاری لێ دەکرا لە سەر ئەو شەوە ، پێیان دەفەرموو : ئایا بە دوایدا بگەڕێین لە شەوی ئەوەدا ، دەیفەرموو : بەدوایدا بگەڕێن لە شەوی ئەوەدا)) [١٥٦] .

ووتەی هەڵبژاردەش ئەوەیە کە لە (١٠) دە شەوە تاکەکانی کۆتایی ڕەمەزاندا بێ ، بەڵگەش لە سەر ئەمە فەرموودەی (**عائشة**) یە - ڕەزای خوای لێبێت - کە فەرموویەتی : " **كَانَ رسـولُ اللهِ ﷺ يجـاوِر في العشرِ الأواخِرِ مِن رمضان ويقُولُ : تحروا (وفي روايةٍ : الْتمِسوا) لَيلةَ القَدرِ في (الوترِ مِن) العشرِ الأواخِرِ مِن رمضان** " [١٥٧] .

واتە : پێغەمبەری خوا ﷺ لە دە ڕۆژی کۆتایی ڕەمەزاندا لە مزگەوت دەمایەوە بۆ خوا پەرستی (**الإعتكاف**) ، و دەیفەرموو : لە تاکەکان لە دە شەوی کۆتایی ڕەمەزان دا بگەڕێن بەدوای شەوی قەدر دا .

---

[١٥٥] والأقوال الواردة فيها مختلفةٌ و متغايرةٌ ، و قد صنف الإمام العراقي رسالةٌ مفردةٌ سماهـا : (شـرح الصدر بذكر ليلة القدر) استوعب فيها كلام العلماء في المسألة ، فلتنظر .

[١٥٦] فيما نقله عنه البغوي في (شرح السنة) : (٦ / ٣٨٨) .

[١٥٧] أخرجه البخاري : (٢٢٥/٤) رقم : (٢٠١٧) و (٢٠١٩) و (٢٠٢٠) ، ومسلم رقم : (١١٦٩).

بەڵام ئەگەر مرۆڤ لاواز بوو یان توانای نەبوو با حەوتی کۆتایی لە دەست نەڕوات ، لە بەر ئەو فەرموودیەی کە لە (**ابن عمر**) ەوە دەیگێڕنەوە کە فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : " **التمسوها في العشر الأواخر ، فإنْ ضعف أحدكُم أو عجز فلا يغلبن على السبع البواقي** " [١٥٨] .

واتە : بەدوایدا بگەڕێن لە دە شەوی کۆتایی دا ، ئەگەر یەکێکان لاواز بوو یان توانای نەبوو ، با لە دەستی نەڕوات لەو حەوتەی کە ماون .

ئەمەش ئەو ووتەیەی پێغەمبەر ﷺ ڕاڤە و تەفسیر دەکات کە فەرموویەتی : " **أرى رؤياكُم قد تواطأت فمن كانَ متحريها فليتحرها في السبع الأواخر** " [١٥٩] .

واتە : وا ئەبینم خەونەکانتان پێکهاتوون ئەگەر هەر کەسێ ویستی بەدوایدا بگەڕێت با لە حەوتی کۆتایدا بێ .

ئەوەش زانراوە لە سوننەتەوە کە زانینی ئەو شەوە هەڵگیراوە ، چونکە خەڵکی دوو بەرەکێیان کرد لە سەر ئەو شەوە و بە هۆیەوە هەڵگیرا ، لە (**عبادة بن الصامت**) ﷺ دەگێڕنەوە فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ لە شەوی قەدردا دەرچوو دوو پیاو لە موسوڵمانان دوو بەرەکێیان دەکرد لە سەر شەوی قەدر ، فەرمووی : "**إني خرجت لأخبركُم بليلة القدر**

---

[١٥٨] أخرجه البخاري : (٤ / ٢٢١) رقم : (٢٠١٥) ، ومسلم رقم : (١١٦٥) .
[١٥٩] انظر التعليق السابق .

فَتلاحى ⁽١٦٠⁾ **فُلانٌ وفُلان فَرفِعت ، وعسى أنْ يكُونَ خيراً لَكُم ، فَالْتمِسوها فِي التاسِعةِ والسابِعةِ والخَامِسةِ (وفي روايةٍ : في السبع والتسع والخَمس"** ⁽١٦١⁾ .

واتە : من هاتم بۆ ئەوەی هەواڵی ئەو شەوەتان پێ بدەم ، بەڵام لە بەر ئەوەی فلان و فلان دووبەرەکێیان کرد ، هەڵگیرا ، هیوام وایە ئەو کارە خێر بێ بۆتان ، جا بە دوایدا بگەرین لە نۆیەم ، و حەوتەم ، و پێنجەم (وە لە ریوایەتێکی تردا : لە حەوت ، و نۆ ، و پێنج دا) .

بیر خستنەوەیەك :

هەندێك فەرموودەمان پێ گەشیتووە کە شەوی قەدر لە دە شەوی کۆتایدایە ، وە هەندێکی تر کە لە تاکەکانی دەی کۆتایە ، یەکەمیان گشتیە و دووەمیان تایبەتە ، و تایبەتیش پێش دەخرێ لە سەر گشتی ، هەروەها هەندێك فەرموودە ئاماژە بەوە دەکەن کە لە حەوتەی کۆتایی بێ ، ئەمەش تایبەتە بە نەتوانین و لاوازیەوە و ئیشکالیش نیە لە نێوانیاندا ، لێرەدا فەرموودەکان یەك دەگرنەوە و دژ یەك نین ، وە کۆ دەبنەوە و بڵاوە ناکەن .

پوختەی ووتەیش ئەوەیە کە موسوڵمان بەدوای شەوی قەدردا دەگەڕێت لە تەکاکانی دەی کۆتایی ، شەوی بیست و یەك ، و بیست و سێ ، و بیست و پێنج ، و بیست و حەوت ، و بیست و نۆ ، وە ئەگەر لاواز بوو یان توانای نەبوو ئەوا با لە تاکەکانی ئەو حەوتەی کە ماوە بە دوایدا بگەڕێت : (شەوی بیست و پێنج ، و بیست و حەوت ، و بیست و نۆ) ، خواش زاناترە .

⁽١٦٠⁾ تلاحى : تخاصم ، واتە : دوو بەرەکی کردن .

⁽١٦١⁾ أخرجه البخاري : (٤ / ٢٣٢) رقم : (٢٠٢٣) و (٤٩) .

٣ ـ چۆن موسوڵمان بەدوای ئەم شەوەدا بگەرێت ؟

ئەم شەوە پیرۆزە هەر کەسێك لە دەستی بچێ ، هەموو خێرێکی لە دەست چووە ، کەسیش لە دەستی ناچێ جگە لە بێ بەش نەبێ ، لە بەر ئەوە سوننەتە بۆ موسوڵمانی سور بوو لە سەر گوێرایەڵی خوای پەروەردگار ، ئەم شەوە زیندوو بکاتەوە بە باوەڕەوە بۆ بەدەست هێنانی پاداشتی گەورەی خوای پەروەردگار ، ئەگەر ئەوەی ئەنجام دا خوای پەروەردگار لەو تاوانانەی کردونیەتی خۆش دەبێ .

پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : **" من قَام لَيلةَ القَدرِ إيماناً واحتِساباً غُفِر له ما تقدم مِن ذَنبِهِ "** [١٦٢] .

واتە : هەر کەسێ شەوی قەدر زیندو بکاتەوە و باوەڕی پێی هەبێ و چاوەڕێی پاداشتی خوا بێ ، خوا لە تاوانەکانی پێشووی خۆش دەبێ .

سوننەتیشە لەو شەوەدا پاڕانەوە زۆر بکرێت ، چونکە لە دایکە (**عائشة**) وە ـ ڕەزای خوای لێبێت ـ دەگێڕنەوە کە فەرموویەتی : " ووتم : ئەی پێغەمبەری خوا ئەگەر زانیم چ شەوێك شەوی قەدرە ، چی بڵێم لەو شەوەدا ؟ فەرمووی : بڵێ : **اللهم إنك عفُو تحِب العفْو فَاعف عني** " [١٦٣] .

واتە : خوایە تۆ لێ بوردەیت و لیبوردنت خۆش ئەوێ ، لێم ببورە .

برام ـ خوای پەروەردگار بەرەکەتی خۆیت بەسەردا برێژێت و سەرکەوتووت کات بۆ گوێرایەڵی خۆی ـ کە زانیت ئەم شەوە چ شەوێکی

---

[١٦٢] أخرجه البخاري : (٤ / ٢١٧) رقم : (٢٠١٤) ، و مسلم رقم : (٧٥٩) .

[١٦٣] أخرجه الترمذي رقم : (٣٧٦٠) ، وابن ماجه رقم : (٣٨٥٠) عن عائشة . وسنده صحيح .
وراجع لشرحه : (بغية الإنسان في وظائف رمضان) ص : (٥٥ ـ ٥٧) لابن رجب الحنبلي .

گەورەیە ، کەوابوو دە شەوی کۆتایی هەستە و زیندووی بکەرەوە بە پەرستن و دورکەوتنەوە لە ئافرەتان ، و فەرمان بکە بە خێزانەکەت بەو شتانە و پەرستنی زیاتر بکە لەم شەوەدا .

لە (**عائشة**)وە - ڕەزای خوای لێبێت - دەگێڕنەوە ، فەرموویەتی: **"كانَ النبي ﷺ إذَا دخلَ العشر شد مِئْزره** [١٦٤] **، وأحيى ليْلَه ، وأيقَظَ أهلَه "** [١٦٥].

واتە : پێغەمبەر ﷺ ئەگەر دە شەوی کۆتای بهاتبایە پشتی لێ دەبەست (واتە : دوور ئەکەوتەوە لە جووت بوون لە گەڵ خێزانەکانیدا) و شەوەکانی زیندو دەکردەوە خێزانەکانیشی بە خەبەر دەهێنا .

هەروەها لە (**عائشة**) وە دەگێڕنەوە فەرموویەتی : **" كانَ رسولُ اللهِ ﷺ يجتهد في العشر الأواخِر ما لا يجتهد في غَيرها "** [١٦٦] .

واتە : پێغەمبەری خوا ﷺ لە دە ڕۆژی کۆتایدا زیاتر هەوڵی خواپەرستی دەدا بە شێوەیەك ئەو هەوڵەی لە ڕۆژانی تردا نەدەدا .

٤ - نیشانەکانی ئەم شەوە :

بزانە ئەی بەندەی گوێڕایەڵ - خوای پەروەردگار یارمەتێت بدات بەڕەحمی خۆی و پشتوانیشت بێ بەسەرکەوتنی خۆی - کە پێغەمبەری خوا ﷺ دەمەو بەیانی ئەم شەوەی بۆ وسف کردووین ، بۆ ئەوەی موسوڵمان بزانێت

---

[١٦٤] واتە : دور ئەکەوتەوە لە ئافرەت بە مەبەستی خوا پەرستن ، وە قۆڵی بۆ هەڵ دەکرد و بە دوایدا دوگەڕا .

[١٦٥] أخرجه البخاري : (٤ / ٢٣٣) رقم : (٢٠٢٤) ، و مسلم رقم : (١١٧٤) .

[١٦٦] أخرجه مسلم رقم : (١١٧٤) .

ئەم شەوە چ شەوێکە [١٦٧] :

لە (**أُبَيّ بن كعب**) ەوە ﷺ دەگێڕنەوە کە فەرموویەتی : پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : " **صبيحةُ ليلةِ القَدر تطلُع الشمس لا شعاع لها ، كأنها طست حتى ترتفِع** " [١٦٨] .

واتە : بەرە بەیانی شەوی قەدر خۆر هەڵدێت و تیشکی نییە ، هەروەکو تەشتێك تا ئەو کاتەی بەرز دەبێتەوە .

وە لە (**أبو هريرة**) وە ﷺ دەگێڕنەوە فەموویەتی : باسی شەوی قەدرمان دەکرد لە لای پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : " **أيكُم يذْكُر حِين طلَع القَمر ، وهو مِثْلُ شِق جفْنةٍ** " [١٦٩] .

واتە : کامەتان لە یادێتی کاتێ مانگ دەرکەوت وەکو نیوەی قاپێك بوو.

---

[١٦٧] خەڵکی عەوام (نە شارەزا لە دین) زۆر نیشانەیان هەیە دەربارەی شەوی قەدر و هەمووشی خوراف و بیر و باوەڕی پوچەڵن ، لەوانە : دارەکان سوجدە دەبەن ، وە خانوەکان دەخەون (!) و ... و ... هتد.

منیش دەڵێم : لە کوردستانی خۆشمان هەندێ لەو خورافەت و بیر و باوەڕە پوچەڵانە لە لای خەڵکی عەوام باسی لێ وە دەکرێت ، لەوانە : لەم شەوەدا ئەستێرە داناچۆڕێت و سەگەکان ناوەڕن و ... و ... هتد ، کە هەمووی ووتەی پوچەڵ و بێ بەڵگەن و هیچ بنەوایەکیان نییە لە ئایینی ئیسلامی پیرۆزدا .

[١٦٨] أخرجه مسلم رقم : (٧٦٢) .

[١٦٩] أخرجه مسلم رقم : (١١٧٠) .

وە (شِق جفْنة) : الشِق : واتە : نیو ، الجَفْنة : واتە : قاپ ، وە (القاضي عياض) دەفەرمووێ : (لەم فەرموودەیەدا ئاماژەکراوە بۆ ئەوەی کە لە کۆتای مانگدا ئاوا دەبێت ، چونکە مانگ بەو شێوەیە نابێت لە کاتی دەرکەوتنیدا جگە لە کۆتای مانگ نەبێت) .

وە لە (**ابن عباس**)ەوە ـ ڕەزای خوا لە خۆی و باوکی بێت ـ دەگێڕنەوە فەرموویەتی : پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : **" لَيلَةُ القَدر سمحةٌ ، طَلِقَةٌ ، لا حارة ، ولا بارِدة ، تصبِح الشمس صبِيحتها ضعِيفَةً حمراء "** (١٧٠) .

واتە : شەوی قەدر شەوێکی بێ دەنگ و ڕوونە ، نە گەرمە و نەسارد ، خۆری بەیانیەکەی لاواز و سور دەبێ .

مانەوە لە مزگەوت بۆ خوا پەرستن

((الإعتكاف))

١ ـ حیکمەتی مانەوە لە مزگەوت خوا پەرستنە :

پێشەوا (**العلامة ابن القيم**) فەرموویەتی : ((لە کاتێکدا کە چاك کردنەوەی دڵ و بەردەوام بوون لە سەر ڕێگەی بەرەو خوا چوون (واتە : بۆ خوا سوڵحان) وەستاوە لە سەر کۆ کردنەوەی بەرەو خوا ، و کۆ کردنەوەی بڵاو بووەکانی و بەتەواو ڕوو تێکردنی بەرەو خوای پەروەردگار ، چونکە بڵاوبووەکانی دڵ هێچ کۆی ناکاتەوە جگە لە ڕوو کردنە خوای پەروەردگار نەبێ ، لە بەر ئەوەی زیادەی خواردن و خواردنەوە و زیادەی تێکەڵ بوون لەگەڵ خەلك دا ، و زیادەی ووتن ، و زیادەی خەوتن کردارەکانی دڵیان بەر بەڵاوتر دەکرد ، و بەڵاوەیان پێ دەکرد بە هەموو

(١٧٠) أخرجه الطيالسي رقم : (٣٤٩) ، وابن خزيمة : (٢٣١/٣) ، والبزار : (٤٨٦/١) ، و سنده حسن .

دۆڵەکاندا ، وە دەیبڕی لە ڕۆیشتن بەرەو لای خوای پەروەردگار یان لاوازی دەکات یان کۆسپی دەخاتە ڕێی و لە کاری دەخات .

میهرەبانێتی خوای بە توانا و میهرەبان بەرامبەر بە بەندەکانی ئەوەی کرد ڕۆژووی لە سەر فەرز کردن کە هۆی نەهێشتنی زیادەی خواردن و خواردنەوەیە ، دڵیش بەتاڵ دەکات لە ئارەزووەکانی کە هۆی لە کارخستنێتی لە بەردەوام بوونی لە سەر ڕێگەی بەرەو خوا چوون ، فەرز کردنەکەش بەپێی قازانج بووە بە شێوەیەك بەندە سوودی لێ وەربگرێت لە دونیا و دواڕۆژیش دا ، و زیانیشی پێ نەگەیەنی و نەشی بڕێ لە قازنجە پێش وەخت و دوا خراوەکانی .

هەروەها ڕێی پێدان بەمانەوە لە مزگەوت بۆ خوا پەرستن ، ئەوەی کە مەبەست و ناوەڕۆکەکەی مانەوەی دڵە لەسەر ڕێگەی خوای پایە بەرز و کومەڵ بوونێتی لە سەری و تاك بوونی لەگەڵیدا ، وە بۆ بڕان لە خۆ خەریك کردنی بە خەڵکەوە ، و خۆ خەریك کردنی تەنها بە خوای بێگەردەوە ، بە شێوەیەك یاد کردن و خۆشەویستی و ڕوو کردنە خوا جێگای ویستەکانی دڵ و ساتەکانی دەبێ ، بەوەیش دەست بەسەر دڵدا بگرێت بە هۆی ملکەچی دڵەوە ، بەمەش ویستەکانی هەمووی بە خوایەو هەموو ساتەکانیشی بەیادی ئەوە ، و بیرکردنەوەشی تەنها لە ئەنجام دانی ئەو کردارانەیە کە ڕازی بوونی خوای پێ بەدەست دێ و لە خوا نزیکی دەکاتەوە ، ئەو کاتە هاودەمێتی بە خوا دەبێ لە جیاتی ئەوەی خەڵکی بێ ، دووریشی لەوە لەبەر هاودەمێتییەتی لە ڕۆژی تەنهایی لە ناو گۆڕدا لە کاتێکدا هیچ هاودەمێك نییە ، وە هیچ دڵ پێخۆشکراویك نییە جگە لەو نەبێ ئەمەیە

مەبەست لە مانەوەی گەورە لە مزگەوت)) (١٧١) .

٢ ـ واتـــاكـــەی :

(**الإعتكاف**) : مانەوەیە لە سەر شتێك ، لە بەر ئەمەش بەو كەسەی كە لە مزگەوت دەمێنێتەوە بۆ خوا پەرستی ووتراوە : (**معتكف**) و (**عاكف**) (١٧٢).

٣ ـ ڕێ پێ دانی :

لە هەموو ڕۆژەكانی ساڵ دا سوننەتە لە ڕەمەزان بێ یان جگە لە ڕەمەزان ، چونكە لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕنەوە كە لە دە ڕۆژی كۆتای شەوال دا ماوەتەوە لە مزگەوت بۆ خوا پەرستی (١٧٣) .

وە دەگێڕنەوە لە (**عمر**) ەوە رضي الله عنه بە پێغەمبەری فەرمووە ﷺ : **" يا رسولَ اللهِ إني كُنت نذَرت في الجَاهِلِيَةِ ، أنْ أعتكِف لَيلَـةً في المَسـجِدِ الحَرامِ ؟ قَالَ : فَأوفِ بِنذْرِكَ فَاعتكِف لَيلَةً "** (١٧٤) .

واتە : ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ من لە سەردەمی نەفامیدا نەزرم كرد بوو شەوێك لە مزگەوتی ماڵی خوادا ، واتە : (**مسجد الحرام**) بمێنمەوە ؟ فەرمووی : وەفا بكە بە نەزرەكەت (شەویك لە مزگەوت بمێنەوە) .

وە باشترینی لە ڕەمەزاندا دەبێ ، لە بەر فەرموودەی (**أبو هريرة**) رضي الله عنه كە دەفەرموێت : **" كانَ رسولُ اللهِ ﷺ يعتكِـف في كُل رمضان عشرةَ**

---

(١٧١) زاد المعاد : (٢ / ٨٦ ـ ٨٧) .
(١٧٢) المصباح المنير : (٢ / ٤٢٤) للفيومي ، و (لسان العرب) : (٩ / ٢٥٢) لابن منظور .
(١٧٣) أخرجه البخاري : (٤ / ٢٢٦) رقم : (٢٠٤١) ، و مسلم رقم : (١١٧٣) .
(١٧٤) أخرجه البخاري : (٤ / ٢٣٧) رقم : (٢٠٤٢) ، و مسلم رقم : (١٦٥٦) .

أيامٍ فلما كانَ العام الذي قُبض فيه أعتكف عشرين يوماً " [١٧٥] .

واتـه : پێغەمبـەری خـوا ﷺ لـه هـەموو ڕەمـەزانێك ده ڕۆژ لـه مزگـەوت دەمایەوه ، بەڵام کاتێك ئەو ساڵەی کە تێیدا وەفاتی کرد بیست ڕۆژ مایەوه .

وه باشترینیشی له کۆتایی ڕەمەزاندایـه چـونکه پێغەمبـەر ﷺ : " **كانَ يعتكِف العشر الأواخِر من رمضان حتى توفاه اللهُ عز وجلْ "** [١٧٦] .

٤ ـ مەرجەکانی :

أ ـ دروست نی‌یه جگه له مزگەوتـەکان نـەبێ لـه بـەر ووتـەی خـوای پایه بـەرز : ﴿ وَلاَ تُبَاشِرُوهُنَّ [١٧٧] وَأَنتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ﴾ [البقـرة : ١٨٧].

ب ـ (**المساجد**) : ووشەی مزگەوتەکان بـەڕەهایی (واتـه : **مطلـق**)ی نی‌یه ، چونکه فەرموودەی (**صحيح**) مان له سـوننەت داپێگەشـیتووه بـۆ (**تقيد**) کردنی ، ئەوەش ئەو فەرموودەیەی پێغەمبەره ﷺ کە فەرموویەتی : " **لا اعتِكاف إلا في المساجِدِ الثلاثةِ "** [١٧٨] .

---

[١٧٥] أخرجه البخاري : (٤ / ٢٤٥) رقم : (٢٠٤٤) .

[١٧٦] أخرجه البخاري : (٤ / ٢٢٦) رقم : (٢٠٢٦) ، و مسلم رقم : (١١٧٣) عن عائشة .

[١٧٧] أي : لا تجامعوهن ، كما هو قول الجمهور . انظر (زاد المسير) : (١ / ١٩٣) لابن الجـوزي .

واته : جووت مەبن له گەڵ خێزاندا ، وه ئەمەیش ووتەی زۆرینەی زانایانه .

[١٧٨] وهو حديثٌ صحيح ثابت ، صححه الأئمة والعلماء ، راجع لتخريجه والكلام فيه ، والرد على مـا أثاره (البعض) : رسالة : (الإنصاف في أحكام الإعتكاف) تأليف : علي حسن علي عبد الحميد ، طبع : المكتبة الإسلامية ، وانظر لزيادة البيان (جزء الإعتكاف) للحمامي ، بتحقيقه وتخريجه ، وهو تحت الطبع .

واتە : مانەوە لە هیچ مزگەوتێکدا نییە بۆ خوا پەرستی ، جگە لە سێ مزگەوتەکە نەبێ .

ج - سوننەتیش لە سەر ئەوەیە بۆ ئەو کەسانەی کە لەمزگەوت دەمێننەوە بەڕۆژوو بن هەروەکو لەپێشدا باسکرا لە (**عائشة**) وە - ڕەزای خوای لێبێت - [١٧٩].

٥ - چی ڕەوایە بۆ ئەو کەسەی لە مزگەوت دەمێنێتەوە بۆ خوا پەرستن :

أ - بۆی ڕەوایە دەرچێت بۆ پێویستیەکانی ، یان سەری لە مزگەوتەوە دەرکات بۆ ئەوەی بشۆرڕێت و پرچی دا بهێنرێت ، (**عائشة**) - ڕەزای خوای لێبێت - فەرموویەتی : " **وإن رسولَ اللهِ ﷺ لَيدخِلُ عليّ رأسه وهو [معتكِف] في المَسجِدِ [وأنا في حجـرتي] فَأرجلُـه (وفي روايـةٍ : فَأغْسِلُه) [وإن بيني وبينه لَعتبةُ البابِ][وأنا حائِض] وكانَ لا يدخلُ البيت إلا لِحاجةِ [الإنسان] إذَا كانَ معتكِفاً** " [١٨٠].

واتە : پێغەمبەری خوا ﷺ سەری ئەهێنایە ژوورەوە بۆ لام لە کاتێك دا کە لە مزگەوت دەمایەوە منیش لە ژووری خۆم بووم پرچم بۆ دا دەهێنا یان ئەمشوشت تەنها بەردەرگاکەمان لە نێواندا بوو لە کاتێك دا لە بێنوێژی دەبووم ، و نەدەهاتەماڵەوە جگە لە کاتێکدا نەبێ کە نیازی چونە سەر ئاوی هەبێ .

---

[١٧٩] أخرجه عبد الرزاق في (المُصنف) رقم : (٨٠٣٧) . وروى رقم : (٨٠٣٣) بمعناه عن ابن عمر وابن عباس رضي الله عنهم.

[١٨٠] أخرجه البخاري : (١ / ٣٤٢) ، و مسلم رقم : (٢٩٧) . و انظر (مختصر صحيح البخـاري) رقم : (١٦٧) لشيخنا الألباني ، و (جامع الأصول) : (١ / ٣٤١) لابن الأثير .

ب ـ وە ڕاوەیە بۆ کەسێك کە لە مزگەوت مابێتەوە بە مەبەستی خوا پەرستی یان بۆ هەر شتێکی تر لە مزکەوت دا دەست نوێژ بشوات لە بەر ووتەی پیاوێك کە خزمەتی پیغەمبەری کردووە ﷺ دەفەرمۆی : " **توضـأ النبي ﷺ في المسجد وضوءً خفيفاً** " [181].

واتە : پێغەمبەری خوا ﷺ دەست نوێژێکی سوکی لە مزگەوت دا شوشت.

ج ـ وە بۆی ڕەوایە خێمەیەکی بچوك هەڵدات لە کۆتای مزگەوت دا بۆ ئەوەی تێیدا بمێنێتەوە بۆ خوا پەرستن ، چونکە (**عائشة**) ـ ڕەزای خوای لێبێت ـ (**خباء**) یك [182] ، واتە : خێمەیەکی بۆ پێغەمبەر ﷺ هەڵدەدا ، ئەگەر لە مزگەوت بمایەتەوە بۆ خوا پەرستن ، ئەوەش بەفەرمانی پێغەمبەر بوو ﷺ [183].

د ـ وە بۆی ڕەوایە جێگە خەوەکەی یان تەختی خەوتنەکەی لەو خێمەدا دابنێ ، لە بەر ئەوەی کە لە (**ابن عمر**) ەوە دەیگێڕنەوە ـ ڕەزای خوا لە خۆی و بابی بێت ـ لە پێغەمبەرەوە ﷺ کە ئەگەر لە مزگەوت بمایەتەوە جێگە خەوێکی بۆ دادەنرا یان تەختی خەوتنێکیان بۆ دادەنا لە پاش کۆڵەکەی تەوبەوە (**إسطوانة التوبة**) [184].

---

[181] أخرجه أحمد : (٥ / ٣٦٤) ، بسندٍ صحيح .

[182] الخباء : خێمەیەکی بچوکە لە تووك یان لە صوف دروست دەکرێت ، دوو کۆڵکە یان سێ کۆڵەی هەیە .

[183] كما في (صحيح البخاري) : (٤ / ٢٢٦) رقم : (٢٠٣٣) .

[184] كما في (صحيح مسلم) رقم : (١١٧٣) .

٦ ـ مانەوەی ئافرەت لە مزگەوتدا بۆ خوا پەرستی و سەردانی مێردەکەی لە مزگەوت :

أ ـ ڕەوایە بۆ ئافرەت سەردانی مێردەکەی بکات لە کاتێك دا پیاوەکەی لە مزگەوت دا مابێتەوە بۆ خوا پەرستن ، وە بۆ پیاوەکەشی ڕەوایە ئافرەتەکەی تا دەرگای مزگەوت ڕەوانە بکات [١٨٥] ، (**صفية**) خێزانی پێغەمبەر ﷺ ـ ڕەزای خوای لێبێت ـ فەرموویەتی : **"كانَ النبي ﷺ معتكفاً [في العشر الأواخر مِن رمضان] فأتيته أزوره ليلاً ، [وعنده أزواجه فرحن] ، فحدثته ساعةً ، ثم قمت لأنقلب ، [فقالَ : لا تعجلي حتى أنصرف معكِ] ، فقام معي ليقلبني** [١٨٦] ، **ـ وكانَ مسكنها في دار أسامةَ بن زيدٍ ـ [حتى إذا كانَ عند باب المسجدِ الذي عند بابِ أم سلمة ، فمر رجلان مِن الأنصار ، فلما رأيا النبي ﷺ أسرعا ، فقالَ النبي ﷺ على رِسلِكُما** [١٨٧] **إنها صفيةُ بنتِ حيي ، فقالا: سبحانَ الله يا رسولَ اللهِ ، قالَ : إن الشيطانَ يجري مِن ابن آدم مجرى الدم وإني خشيت أنْ يقْذِف في قُلُوبكُما شراً ـ أو قالَ ـ شيئاً"**[١٨٨].

واتە : پێغەمبەری خوا ﷺ لە دەی کۆتایی ڕەمەزاندا مابووەوە بۆ خوا پەرستی ، منیش بەشەو هاتم بۆ سەردانی ، لەو کاتەدا خێزانەکانی

---

[١٨٥] أخرجه ابن ماجه رقم : (٦٤٢ ـ زوائده) ، و البيهقي ـ كما قال البوصيري ـ من طريقين عن عيسى بن عمر ، عن نافع ، عن ابن عمر .

[١٨٦] واتە : دەمیگەڕاندەوە و خۆیشی لە گەڵمدا دەهات .

[١٨٧] أي : مهلاً ، لا تعجلا في الذهاب ، فليس هذا شيئاً تكرهانه !

واتە : لە سەر خۆ بن ، پەلە مەکەن ، چونکە ئەمە شتێك نییە پێتان ناخۆش بێت .

[١٨٨] أخرجه البخاري : (٤ / ٢٤٠) رقم : (٢٠٣٥) و (٢٠٣٨) و مسلم رقم : (٢١٥٧) ، و الزيادة الأخيرة لأبي داود : (٧ / ١٤٢ ـ ١٤٣ عون المعبود) .

لـەلای بـوون و ڕۆشـتن ، ماوەیـەك لـە گەڵیـدا دووام ، پاشـان هەسـتام بگەڕێمەوە ، فەرمووی : پەلە مەکە بۆ ئەوەی لە گەڵت بیم ، لە کاتێکدا کـە لە لای دەرگای مزگەوت بووین لە لای دەرگای ماڵی (**أم سلمة**) وە دوو پیاو لـە ئەنصـار تێپـەر بـوون ، کاتێـك پیغەمبـەریان بـینی ﷺ پەلـەیان کـرد ، پێغەمبـەر ﷺ فـەرمووی : پەلـە مەکـەن ئـەوە (**صـفية بنـت حيـي**) ە ، فەرموویان : **(سبحانَ الله)** ئەی پێغەمبەری خـوا ! فـەرمووی : " شـەیتان بـەناو ڕێـڕەوی خـوێنی نـەوەکانی ئـادەم دا دێـت و دەڕوات منـیش ترسـام خراپەیەك یان شتێك بخاتە دڵتانەوە " .

ب - وە ڕەوایە بۆ ئافرەت لە مزگـەوت بمێنێتـەوە بـۆ خـوا پەرسـتن لەگەڵ مێردەکەیدا ، یان بە تەنهایی لە بەر فەرموودەی (**عـائشة**) ــ ڕەزای خوای لێبێت ـ کە دەگێڕێتەوە : پێغەمبەری خوا ﷺ لە مزگەوت دەمایـەوە لە دەی کۆتای ڕەمەزاندا تا کاتێ وەفاتی کرد ، پاشان خێزانەکانی لە دوای خۆی لە مزگەوت دەمانەوە [١٨٩].

شـێخمان خـوا پیپـارێزێ ۞ فەرموویـەتی : ((ئـەم فەرموودەیـە بەڵگەیە لە سەر ڕەوایی مانەوەی ئافرەت لە مزگەوت بۆ خـوا پەرسـتن ، وە گومانیش لەوەدا نىیە کە پابەندە بە ڕێپێدانی خاوەنەکانیان بۆ ئەو کارە و

---

[١٨٩] تقدم تخريجه في التعليق رقم : (١٧٥) .

۞ ئەم کتێبە لە کاتێکدا نووسراوەتەوە کە فەرموودە ناسی سەردەم شـێخی (**محمـد ناصـر الدين الألباني**) لە ژیاندا بـووە ، بۆیـە نووسـەرەکان فەرموویانـە : خـوا بیپارێزێـت ، بـەڵام ئێستا کە وەفاتی کردووە دەڵێین : ڕەحمـەتی خـوای لێبێـت و بـە بەهەشـتی پـان و بـەرینی خۆی شادی بکات ، ـ **آمين** ـ

نەبوونی فیتنە ، و نەبوونی خەڵوەت لەگەڵ پیاواندا ، لە بەر ئەو بەڵگە زۆرانەی کە هەن لە سەری ، و بنەوا فیقهیەکەش : [**درءُ المَفاسِدِ مقّدم على جلْبِ المَصالِح**] واتە : پاڵنانی خراپەکان پێش خراوە لە سەر بەدەست هێنانی چاکەکان)) ا. هـ .

نوێژی تەراویح :

١ ـ ڕێپێدانی (مشروعيتهُ) :

کردنی نوێژی تەراویح بە جەماعەت دورستە لە بەر ئەو فەرموودەیە کە (**عائشة**) ـ ڕەزای خوای لێبێت ـ دەیگێڕێتەوە : " **أن رسولَ اللهِ ﷺ خرج في جوفِ الليل فَصلى في المَسجِدِ ، وصلى رجالٌ بصلاتِهِ ، فَأصبح الناس فَتحدثُوا ، فَاجتمع أكْثَر منهم ، فَصلى فَصلوا معه ، فَأصبح الناس فَتحدثُوا فَكثُر أهلُ المَسجِدِ مِن الليلةِ الثالِثَةِ فَخرج رسولُ اللهِ ﷺ فَصلى بصلاتِهِ ، فَلما كانت الليلةُ الرابعة عجز المسجد عن أهلِهِ حتى خرج لِصلاة الصبح ، فَلما قَضى الفَجر أقْبلَ على الناس فَتشهد ثُم قالَ : " أما فَإنه لم يخف علي مكَانكُم ولكني خشِيت أنْ تفْرض عليكُم فَتعجزوا عنها " ، فَتوفي رسولُ اللهِ ﷺ والأمر على ذَلك** [190] .

واتە : پێغەمبەری خوا ﷺ لە ناوەندی شەودا دەرچوو نوێژی لە مزگەوتدا کرد ، هەندی لە پیاوان بە نوێژەکەی ئەوەوە نوێژیان کرد ، کە ڕۆژ بووەوە خەڵکی باسیان لێوە کرد ، لە شەوی دووەمدا لەوان زیاتر کۆ بووەوە ، پێغەمبەر ﷺ نوێژی کرد و خەڵکیش لە گەڵیدا ، کە ڕۆژ بووەوە

---

[190] أخرجه البخاري : (٣ / ٢٢٠) رقم : (٩٢٤) و (٢٠١٢) ، و مسلم رقم : (٧٦١) .

خەڵكی دیسان باسیان لێوە كرد ، و خەڵكی ناو مزگەوتەكە زۆر تر بوو لە شەوی سێیەم ، كە پێغەمبەر ﷺ دەركەوت نوێژیان كرد بە نوێژەكەیەوە ، بەڵام كە شەوی چوارەم بوو مزگەوت ڕێی خەڵكی نەدەكردەوە ، پێغەمبەر ﷺ دەرنەچو لە ماڵ تا كاتی نوێژی بەیانی ئەنجا دەرچو بۆ نوێژی بەیانی ، وە كاتێ نوێژی بەیانی ئەنجامدا ڕووی تێ كردن و شایەتمانی هێناو پاشان فەرمووی : " سەربارەت بە من جێگای ئێوە شاراوە نەبوو لێم (واتە : من ئاگادارم بووم كە ئێوە هاتوون بۆ مزگەوت) ، بەڵام لەوە ترسام لە سەرتان فەرز بێت و پێتان ئەنجام نەدرێ " وە پێغەمبەری خوا ﷺ وەفاتی كرد و كار هەر لە سەر ئەوە بوو .

بەڵام كە پێغەمبەری خوا ﷺ گەڕایەوە بۆ لای خوای پەروەردگار خۆی و شەریعەت جیگیر بوو ، و ترسی فەرز بوونی نەما ، وە ڕێ پێدانی كردنی نوێژەكەی بە جەماعەت مایەوە بە هۆی نەمانی هۆكارەكەی ، چونكە هۆكار دەسورێتەوە لە گەڵ كرداردا بە بوونی و نەبوونی [**العِلةُ تدور مع المَعلُول وجوداً وعدماً**] .

تا خەلیفەی هۆشمەند و كارامە و لێهاتوو (**عمر بن الخطاب**) رضي الله عنه ئەم سوننەتەی زیندو كردەوە هەر وەكو چۆن (**عبد الرحمن بن عبدٍ القاري**)[191] دەگێڕێتەوە و دەفەرمووێ : " لە گەڵ (**عمر بن الخطاب**) دا رضي الله عنه دەرچووم بۆ مزگەوت شەویك لە ڕەمەزاندا بینمیان خەڵكی كۆمەڵ كۆمەڵ جیاوازن ، پیاوی وا هەبوو بۆ خۆی نوێژی دەكرد ، وە پیاوی واش هەبوو كۆمەڵێك لە

---

(١٩١) بتنوين (عبدٍ) ، و (القاري) مشددة الياء - دون إضافة - انظر (اللباب في تهذيب الأنساب) : (٣ / ٦ - ٧) لابن الأثير .

گەڵیدا نوێژیان دەکرد ، جا (**عمر**) : فەرمووی : من وا ئەبینم ئەگەر ئەوانە لە سەر یەك قورئـان خـوێن کـۆ بکرێنـەوە باشـترە ، پاشـان ئەمـە لـە دڵـدا جێگیر بوو و لە سەر (**أُبي بن كعب**) کـۆی کردنـەوە ، پاشـان لـە شـەوێکی تردا لە گەڵیدا دەرچووم و خەڵکیش بە نوێژی قورئان خوێنەکـەیان نوێـژیان دەکرد ، (**عمر**) فەرمووی : ئەمە باشترین بیدعەیە * ، وە ئەو نوێژەی کـە لە سەری دەخەون (واتە : دوای هەستان لـە خـەو نوێـژی تـەراویح بکـات) چاکترە لەوەی کە یەك سەری پێی هەڵ دەستن (دوای نوێژی عیشا) ، جا

---

* **برای موسوڵمان :**

أ - مەبەستی عمر ﷺ لە ڕستەی " **نعمت البدعة هذه** " ئـەوە نـیـە کـە کردارەکـەی عمر ﷺ بیدعە بێت لە زاراوەی شەرعدا ، چونکە هەر وەکو ئاشکرایە بیدعە : شتێکی تازەیە دەخرێتە سەر ئـایینی ئیسـلامی پـیرۆز و هـیچ بنەوایـەکی لـە قورئـان یـان لـە سـوننەتەکانی پێغەمبەردا ﷺ نیە ، بەڵام کردەوەکەی عمر ﷺ بنـەوای هەیـە لـە سـوننەتی پێغەمبـەردا ﷺبەڵام لە ترسی فەرز بوونی وازی لێهێناوە ، وە کە ترسی فەرز بوونی نـەما عمـر ﷺ ئـەو سوننەتەی زیندوو کردەوە .

ب - بە کـار هێنـانی زاراوەی (**بیدعـة**) لـە لایـەن **عمـر**ەوە ﷺ بـەکار هێنـانێکی زمانەوانیە و هیچی تر ، جا بە ئاگە بە لە ووتەی ئەو کەسانەی کە دەڵێن : ئەمـە بەڵگەیـە لـە سەر ئەوەی کە (**بیدعەی حەسەنە**) لە ئاییندا هەیە !!!

چونکە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : " **كُل بدعةٍ ضلالة ، وكل ضلالة في النار** " .

خوای پەروەردگار پارێزەری من و ئێوەیش بێت لە گومڕایی و گومڕا بووان و گومڕاکەران .

بڕوانە کتـێبی : (**علم أصول البدع**) ل : (١٢٦ ـ ١٢٩) نووسـینی : **علـي حسـن الحلبي** ، و (**البدعة وأثرها السيء في الأمة**) ل : (٢٢ ـ ٢٤) نووسینی : **سليم الهلالي** .

خەڵکی لە سەرەتای شەودا (واتە : دوای نوێژی عیشا) هەڵدستان بۆ نوێژی تەراویح [١٩٢] .

٢ ـ ژمارەی ڕکاتەکانی :

خەڵکی جیاوازن لە دیاری کردنی ڕکاتەکانی ، ووتەی گونجا و بۆ ڕێنمووی پێغەمبەر محمد ﷺ ئەوەیە کە هەشت ركات بێ جگە لە ویترەکان ، لە بەر فەرموودەی (**عائشة**) ـ ڕەزای خوای لێبێت ـ کە فەرموویەتی : **" ما كانَ النبي ﷺ يزيد في رمضان ولا في غَيرِه على إحدى عشرة ركْعةٍ "** [١٩٣] .

واتە : پێغەمبەری خوا ﷺ لە یازدە ركات زیاتری نەدەکرد لە ڕەمەزاندا و جگە لە ڕەمەزانیش دا .

ووتەکەی (**عائشة**) ـ ڕەزای خوای لێبێت ـ لە گەڵ فەرموودەی (**جابر بن عبدالله**) دا ﷺ یەك دەگرنەوە ، کە دەگێڕێتەوە : **" أن النبي ﷺ أحيى بالناس ليلةً في رمضان ، صلى ثماني ركعاتٍ وأوتر "** [١٩٤] .

واتە : پێغەمبەری خوا ﷺ شەوێکی ڕەمەزانی زیندوو کردەوە لە گەڵ خەڵکدا هەشت ركات نوێژی کردوو پاشان ویترەکانی کرد .

---

[١٩٢] أخرجه البخاري : (٤ / ٢١٨) رقم : (٢٠١٠) ، والزيادة لمالك : (١ / ١١٤) ، وعبد الرزاق رقم : (٧٧٢٣) .

[١٩٣] أخرجه البخاري : (٣ / ١٦) رقم : (١١٤٧) و (٢٠١٣) ، ومسلم رقم : (٧٣٦) .

قال الحافظ ـ رحمه الله ـ في (الفتح) (٥٤/٤) : ((**هذا مع كونها أعلم بحال النبي ﷺ ليلاً من غيرها**)) .

واتە : ئەمە لە گەڵ ئەوەیشدا کە زاناترین کەسە بە حاڵی پێغەمبەر ﷺ لە شەودا لە جگە لە خۆی .

[١٩٤] أخرجه ابن حبان في (صحيحه) رقم : (٩٢٠) ، والطبراني في (الصغير) ص : (١٠٨) ، وابن نصر في (قيام الليل) ص : (٩٠) . وسنده حسن في الشواهد .

هەروەها کاتێك (**عمر بن الخطاب**) ئەم سوننەتەی زیندوو کردەوە خەڵکی لە سەر یازدە رکات کۆ کردەوە بە پێی سوننەتی (**صحیح**) هەر وەکو ئیمامی (**مالك**) : (١ / ١١٥) بە (**سَنَد**) ێکی (**صحیح**) لە رێگەی (**محمد بن یوسف**) لە (**السائب بن یزید**) دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی : " (**عمر بن الخطاب**) فەرمانی بە (**أُبی بن کعب**) و (**تمیم الداريّ**) کرد کە پێش نوێژی خەڵکی بکەن بە یازدە رکات ، فەرمووی : قورئان خوێنەکان لە سورەتە (١٠٠) سەد ئەیەتیەکانیان دەخویندەوە ، بە شێوەیەك خۆمان بە گالۆکەکانەوە ڕادەگرد لە بەر درێژی وەستان ، و وبلاوەمان لێ نەدەکرد تا کاتی سەرەتای دەرکەوتنی فەجر " .

وە (**یزید بن خصیفة**) پێچەوانە یەتی و فەرموویەتی " بە بیست رکات " بەڵام ئەمە (**شاذة**) چونکە (**محمد بن یوسف**) (**أوثق**) ترە لە (**یزید بن خصیفة**) ، وە بە هاوشێوەکانی ئەمە ناوترێت (**زیادة الثقة**) یە کە وەردەگیرێ ، چونکە (**زیادة الثقة**) پێچەوانە کردنی تێدا نییە ، بەڵکو زیادەی (**علم**) ی تێدایە لە سەر ئەوەی کە (**ثقة**) ی یەکەم گێراویەیتەوە ، هەروەکو لە (**فتح المغیث**) دا : (١ / ١٩٩) هاتووە وە لە (**محاسن الاصطلاح**) دا : (ص ١٨٥) وە لە (**الکفایة**) دا : (ص ٤٢٤ ـ ٤٢٥) هاتووە ، پاشان ئەگەر ڕیوایەتی (**یزید**) (**صحیح**) بێ ئەوا کردەوەیە و ڕیوایەتی (**محمد بن یوسف**) ووتەیە ، ووتەش پێشخراوە لە سەر کردەوە **[القولُ مقدم على الفعل ، كما هو مقرر** في **علم أصول الفقه]** .

هەروەها (**عبدالرزاق**) لە (**المصنف**) دا : (٧٧٣٠) لە (**داود بن قیس**) و وجگە لەویش لە(**محمد بن یوسف**) لە (**السائب بن یزید**) ەوە

دەیگێریتـەوە : " کـە (**عمـر**) خـەڵکی کـۆ کردوەتـەوە لـە ڕەمەزانـدا بـە ئیمامەتی (**أُبَي بن كعب**) وە بە ئیمامەتی (**تميم الداري**) لە سەر بیست و یەك رکات ، وە لەو سورەتانەیان دەخوێند کە لە (١٠٠) سەد ئایەتیـەکان بوون ، وە نزیك دەرکەوتنی فەجر بڵاوەیان لێ دەکرد .

بەڵام ئەم ڕیوایەتە پێچەوانەی ئەوەیە کە (**مالك**) لە (**محمد بن يوسف**) لە (**السائب بن يزيد**) دەیگێڕێتـەوە ، وە ڕواڵـەتی (**إسناد**)ی ڕیوایەتەکـەی (**عبدالرزاق**) (**صحيح**)ە ، چونکە هەموو ، (**رجال**)ەکانی (**ثقات**)ن .

وە هەندێکیان ئەم ڕیوایەتەی کردۆتە بەڵگە بە گومـانی ئـەوەی کـە فەرموودەکـەی (**محمـد بـن يوسـف**) (**مضـطرب**) ە ، ئـەوەش بـۆ بـە لاخستنی (**محمد بن يوسف**) و ڕێگە خـۆش کـردن بـۆ ووتـەیان بـە بیسـت رکاتی فەرموودەکەی (**يزيد بن خصيفة**) .

بەڵام ئەم گومانە ڕەت دەکرێـتەوە ، چونکە فەرموودەی (**مضطرب**) ئەو فەرموودەیەیە کە لە لایـەن یـەك ڕاویـەوە دووجـار یـان زیـاتر ، یـان لـە لایەن دوو ڕاویەوە بە چەند ڕوویەکی جیاواز و نزیـك لـە یـەك و یەکسـان بـێ ئەوەی یەکێکیان لەوی تریان باشتر دابنرێت دەگێڕرێتەوە [١٩٥] .

ئەم مەرجەش بوونی نییە لە فەرموودەی (**محمد بن يوسف**)دا چونکە ڕیوایەتی (**مالك**) (**أرجح**) ترە لە ڕیوایەتی (**عبدالرزاق**) بە هۆی (**حفظ**)ەوە .

ئەم پێشەکییەمان ووتووە بۆ سەلماندنی بێ گەردی (**إسناد**)ی (**عبد الرزاق**) لە (**العلل**) بەڵام کار پێچەوانەی ئەوەیە ، ڕوون کردنەوەشی بەم پێیەیە :

---

[١٩٥] تدريب الراوي : (١ / ٢٦٢) .

أ ـ ئەوانەی کە کتێبی (**المُصَنَّف**) یان گێراوەتەوە لە (**عبدالرزاق**)ەوە زیاد لە یەك کەسن ، یەکێك لەوانە : (**إسحاق بن إبراهيم بن عباد الدَّبَري**) ە .

ب ـ ئەم فەرموودیە لە گێرانەوەی (**الدَّبَري**) یە لە (**عبدالرزاق**) ەوە ، وە ئەوە کتێبی(**الصوم**) ی گێراوەتەوە (١٩٦) .

ج ـ (**الدَّبَري**) کاتێك نووسراوەکانی (**عبدالرزاق**) ی لێوە بیستووە کوڕێکی حەوت ساڵان بووە (١٩٧) .

د ـ (**الدَّبَري**) خاوەنی فەرموودە نەبووە و پیاوی ئەم گۆڕەپانەش نەبوو (١٩٨) .

هـ ـ بۆیە هەڵەی زۆر بووە لە گێرانەوەکانی لە (**عبدالرزاق**)ەوە ، وە زۆر فەرموودەی (**منكر**)ی لە (**عبدالرزاق**) ەوە گێراوەتەوە ، وە هەندێك لە زانایان هەڵەکانی (**الدَّبَري**) و گۆرینەکانی یان (**تصحيفاتهُ**) کۆ کردۆتەوە لە (**المصنف**) ی (**عبدالرزاق**) (١٩٩) .

لەوەی پێشووش ئاشکرا دەبێت کە ئەم ڕیوایەتە (**منكر**)ە چونکە (**الدَّبَري**) پێچەوانەی لە خۆی (**أوثق**) تری کردووە ، وە ئەوەش کە دڵ بۆی ئارام بگریت ئەوەیە کە ئەم فەرموودەیە لە گۆڕینەکانێتی ، لە یازدە رکاتەوە ، ئەوەشت زانی کە گۆرینی زۆرە (٢٠٠) .

---

(١٩٦) المُصنف : (٤ / ١٥٣) .

(١٩٧) ميزان الإعتدال : (١/ ١٨١) .

(١٩٨) ميزان الإعتدال : (١ / ١٨١) .

(١٩٩) ميزان الإعتدال : (١ / ١٨١) .

(٢٠٠) وانظر لزاماً : (تهذيب التهذيب) : (١٠ / ٣١٠) ، و (ميزان الإعتدال) : (١ / ١٨١) .

بۆیە ئەم ڕیوایەتە (**منكر**)ە و گۆڕاوە ، بۆیە کردنە بەڵگەی بەلا دەنرێت ، وە ئەوش جێگیرە لە سوننەتی (**صحيح**) ەوە کە دەگێڕێتەوە لە (**الموطأ**) : (١ / ١١٥) بە (**سند**)یکی (**صحيح**) لە (**محمد بن يوسف**) لە (**السائب بن يزيد**) ەوە ، جا بە ئاگا بە [٢٠١] .

زەکاتی سەرفترە :

١ ـ حوکمەکەی :

زەکاتی سەرفترە فەرزە لە بەر فەرموودەی (**ابن عمر**) ﵁ کە فەرموویەتی: **"فَرض رسولُ اللهِ ﷺ زكَاةَ الفِطْر [مِن رمضان على النـاس]"**[٢٠٢].

واتە : پێغەمبەری خوا ﷺ زەکاتی سەرفترەی فەرز کرد بە سەر خەڵکیدا لە مانگی ڕەمەزاندا .

وە لە بەر فەرموودەی (**ابن عباس**) ـ ڕەزای خوا لە خۆی و بابی بێت ـ کە فەرموویەتی : " **فَرض رسولُ اللهِ ﷺ زكَاةَ الفِطْر** " [٢٠٣] .

وە هەندێك لە زانایان فەرموویانە ئەم فەرموودانە (**مەنسوخ**)ن ، لە بەر فەرموودەی (**قيس بن سعد بن عبادة**) کە فەرموویەتی : " **أمرنـا**

---

[٢٠١] ولزيادة التفصيل و الرد على الشبهات انظر :

أ ـ (الكشف الصريح عن أغلاط الصابوني في صلاة التراويح) ، تأليف : علي حسن علي عبـد الحميد ، وهي تحت الطبع .

ب ـ (المصابيح في صلاة التراويح) للسيوطي ، بتعليقه ، طبع دار عمار .

[٢٠٢] أخرجه البخاري : (٣ / ٢٩١) رقم : (١٥٠٣) ، ومسلم رقم : (٩٨٤) والزيادة له .

[٢٠٣] أخرجه أبو داود رقم : (١٦٢٢) ، والنسائي : (٥٠/٥) ، وفيه عنعنة الحسن ، لكن ما قبله شاهد له.

رسولُ اللهِ ﷺ بِصدقةِ الفِطرِ قبلَ أنْ تنزلَ الزكاةُ فلما نزلت الزكاةُ لم يأمرنا ولم ينهنا ، ونحن نفعلُه " .

ئیمامی (**الحافظ**) بە ڕەحمەت بێت وەڵامی داونەتەوە لە کتێبی (**الفتح**) دا : (٣ / ٣٨٦) و فەرموویەتی : ((کە لە (**إسناد**) ەکەیدا ڕاویەکی (**مجهول**) [٢٠٤] هەیە ، وە لە سەرگریمانی (**صحیح**) بوونی بەڵگەی تێدا نییە بۆ نەسخ کردنەوە ، بە گومانی ئەوەی کە فەرمانی یەکەمی بەس بێت ، وە چونکە فەرز بوونی شتێك پێویست ناکات فەرزێکی تر لا بدات)) .

وە (**الخطابي**) بەڕەحمەت بێت لە (**معالم السنن**) دا : (٢ / ٢١٤) فەرموویەتی : ((ئەوە بەڵگە نییە لە سەر لادانی فەرزێتی ، ئەوەش لە بەر ئەوەی کە زیاد بوونی لە جۆری پەرستنێك وا پێویست ناکات بنەواکە کە زیاد کراوە لە سەری نەسخ بێتەوە ، لە سەر ئەمەش جێگەی زەکات سەروەتو ماڵە ، و جیگەی زەکاتی سەرفترە گەردنەکانە)) .

٢ ـ لە سەر کێ واجب دەبێ ؟

زەکاتی سەرفترە (**واجب**) دەبێ لە سەر هەموو بچووك و گەورە و ، نێرینە و مێینە و سەربەست و بەندەیەك لە موسوڵمانان ، لە بەر فەرمودەی (**ابن عمر**) ـ ڕەزای خوا لە خۆی و بابی بێت ـ کە فەرموویەتی

---

[٢٠٤] ولكنه متابع ، فقد أخرجه النسائي : (٥ / ٤٩) ، وابن ماجه : (١ / ٥٨٥) ، وأحمد : (٦ / ٦) ، وابن خزيمة : (٤ / ٨١) ، والحاكم : (١ / ٤١٠) ، والبيهقي : (٤ / ١٥٩) من طُرقٍ ، وسنده صحيح .

: " **فَرض رسولُ اللهِ ﷺ زكَاةَ الفِطْر صاعاً مِن تمر أو صاعاً مِن شعِيرٍ علـى العبدِ والحر والذكَر والأنثَى والصغِير والكَبِير مِن المُسلمِين** " [٢٠٥] .

واتە : پێغەمبەری خوا ﷺ زەکاتی سەرفترەی فەرز کردووە بە بڕی (**صـاع**) ❁ ێك لـە خورمـا ، یـان (**صـاع**) ێك لـە جـۆ لـە سـەر بەنـدە و سەربەست و نێرینە و مێینە و بچووك و گەورەی موسوڵمان .

وە هەندێك لە زانایان بۆ ئـەوە دەچـن کـە (**واجـب**) یشـە لـە سـەر بەندیَ بیَ باوەر ، لە فەرموودەی (**أبـو هريـرة**) رضي الله عنه کـە دەگێڕێتـەوە : " **ليس في العبدِ صدقَةٌ إلا صدقَة الفِطْر** " [٢٠٦] .

واتە : کۆیلە هیچ زەکاتێکی لە سەر نی‌یە جگە لە زەکاتی سەفترە نەبێ.

بەڵام ئەم فەرموودەیە گشتی‌یە و فەرموودەی (**ابن عمر**) تایبەتـە (واتە : **خاص**)ە ، زانراویشە کە تایبەت گشتی تایبەت دەکات .

کۆمەڵێکی تر فەرموویانە : (**واجب**) نابێ لە سەر کەس جگە لـە ڕۆژووان نەبێ ، لە بەر فەرموودەی (**ابن عباس**) کە دەفـەرمووی : "**فَرض رسولُ اللهِ ﷺ زكَاةَ الفِطْر طُهرةً للصائِم مِن اللغْو والرفَثِ ، وطُعمةً للمساكِين**" [٢٠٧] .

---

[٢٠٥] أخرجه البخاري : (٣ / ٢٩١) رقم : (١٥٠٣) ، و مسلم رقم : (٩٨٤) .

❁ (صاع) : بریتی‌یە لە چوار گوێل بە دەستی پیاوێکی مامناوەند .

[٢٠٦] أخرجه مسلم رقم : (٩٨٢) .

[٢٠٧] تقدم تخريجه في التعليق رقم : (٢٣٠) .

واتە : پێغەمبەری خوا ﷺ زەکاتی سەرفترەی فەرز کرد لەسەر ڕۆژووانان بۆ پاك کردنەوەیان لە قسەی پڕ و پووچ و خراپەکاری ، وە خواردنێکیش بێت بۆ هەژاران .

(**الخطابي**) ـ بەرەحمەت بێت ـ لە (**معالم السنن**) دا : (٣ / ٢١٤) فەرموویەتی : ((زەکاتی سەرفترە (**واجب**)ە لە سەر هەموو ڕۆژوانێك دەوڵەمەندێکی خاوەن سەروەت بێ یان هەژارێك هەی بێ زیادە لە سەر خواردنەکەی ، ئەمە ئەگەر واجب بوونەکەی بە هۆکاری پاك کردنەوە بێ ، و هەموو ڕۆژووانانیش پێویستیان پێیە ، چونکە ئەگەر هەموویان لە هۆکارەکەیدا هاوبەش بن ئەوا لە واجب بوونیش بەشدار دەبن)) .

وە (**الحافظ**) وەڵامی داوەتەوە و فەرموویەتی (٣ / ٣٦٩) : ((باسکردنی پاك کردنەوە دەرچووە لە هۆکارەکان : چونکە سەرفترە واجب دەبێ لە سەر ئەو کەسەی تاوان ناکات ، وەکو پیاوانی جێ بەجێ کەری چاکەکاری یان کەسێك پێش خۆر ئاوا بوون بەساتێك باوەربێنێ)) .

کۆمەڵێکیان بۆ ئەوە دەچن کە سەرفترە (**واجب**)ە لە سەر کۆرپە لە سکی دایکدا بەڵام هیچ بەڵگەیەك بۆ ئەم کۆمەڵەیە نەزانراوە لە سەر ئەو شتە ، چونکە بە کۆرپەڵە ناوترێت بچوك (واتە : **الصغير**) لە زمانەوانی و عورفیشدا .

٣ ـ جۆرەکانی زەکاتی سەرفترە :

زەکاتی سەرفترە بە بڕی (**صاع**) ێك لە جۆ دەبێ ، یان (**صاع**) ێك لە خورما ، یان (**صاع**) ێك لە کەشك ((واتە: **إقط**)) ، یان (**صاع**) ێك

لە مێووژ ، یان جۆی بێ تویك ، (واتە : **سلت**) ، لە بەر فەرمووده‌کەی (**أبو سعيد الخدري**) ﷺ کە دەگێڕێتەوە و دەفەرمووێ : **" كُنا نخرج زكاةَ الفِطر صاعاً مِن طَعامٍ ، أو صاعاً مِن شعيرٍ ، أو صاعاً مِن تمرٍ ، أو صاعاً مِن إقْطٍ ، أو صاعاً مِن زبيبٍ "** [٢٠٨] .

واتە : زەکاتی سەرفترەمان دەردەکرد لە سەردەمی پێغەمبەردا ﷺ بە بڕی (**صاع**) ێك لە خواردەمەنی ، یان (**صاع**) ێك لە جۆ ، یان (**صاع**) ێك لە خورما ، یان (**صاع**) ێك لە کەشك ، یان (**صاع**) ێك لە مێووژ .

وە لە بەر فەرمووده‌کەی (**ابن عمر**) ـ ڕەزای خوا لە خۆی و بابی بێت ـ کە فەرموویەتی : پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : **" فرض صدقة الفِطر صاعاً مِن شعيرٍ أو صاعاً مِن تمرٍ ، أو صاعاً مِن سلْتٍ "** [٢٠٩] .

واتە زەکاتی سەرفترە فەرزکرا بە بڕی (**صاع**) ێك لە جۆ ، یان (**صاع**) ێك خورما ، یان (**صاع**) ێك لە جۆی بێ توێك .

وەزانایان بۆچوونی جیاوازیان هەیە لە ڕاڤە (**تەفسیر**) ی ووشەی (**الطعام**) کە لە فەرمووده‌کەی (**أبي سعيدالخدري**) دا هاتووە رضي الله عنه ووتراوە : کە گەنمە ، وە ووتراوە : جگە لەوەش ، بەڵام ئەوەی کە دڵ پێی ئارامە ئەوەیە کە گشتییە و هەموو شتێکی پێوانە کراوە دەگرێتەوە لە خواردن ، وەکو : گەنم و ئەوجۆرانەش کە لە پێشدا باسکران لە گەڵ ئارد و ئاردەواش

---

[٢٠٨] أخرجه البخاري : (٣ / ٢٩٤) رقم : (١٥٠٦) ، ومسلم رقم : (٩٨٥) .
[٢٠٩] أخرجه ابن خزيمة : (٤ / ٨٠) ، و الحاكم : (١ / ٤٠٨ ـ ٤١٠) .
والسلْت : نوع من الشعير لا قِشر له . واتە : جۆرێکە لە جۆ بەڵام بێ توێکڵە.

کە (**سويق**) ە ، وە هەموو ئەوەش کە لە سەردەمی پێغەمبەری خوادا ﷺ ئەنجام دراوە لە بەر فەرموودەکەی (**ابن عباس**) ـ ڕەزای خوا لـە خـۆی و بابیبێت ـ کە فەرموویەتی : **" أمرنا رسولُ اللهِ ﷺ أنْ نؤدي زكَاةَ رمضـان صاعاً مِن طَعامٍ عن الصغير والكَبير والحُر والمَملُوكِ ، من أدى سلْتاً قُبلَ مِنه ، وأحسبه قَالَ : من أدى دقيقاً قُبلَ مِنه ، ومن أدى سويقاً قُبلَ مِنه "** [٢١٠] .

واتە : پێغەمبـەر خـوا ﷺ فـەرمانی پـێ کـردین زەکـاتی سـەرفترە بدەین بە بڕی (**صاع**) ێك لە خوادەمەنی بـۆ هـەر منـداڵێك یـان گەورەیـەك یان سەربەسێتك یان بەندەیـەك ، هـەر کەسـێ جـۆی بـێ تـویکی بدایـە لێی وەردەگیرا ، وا بزانم فەرمووی : هەر کەسـێ ئـاردی بدایـە لێی وەردەگیرا ، وە هەر کەسێ ئاردەوای بدایە لێی وەردەگیرا .

هەر لەوەوە ﷺ فەرموویـەتی : **" صدقَةُ رمضانَ صاع من طعام ، من جاء بِبر قُبِل منه ومن جاء بشعيرٍ قُبِلَ منه ومن جاء بتمر قُبِلَ منه ، ومن جاء بِسلْتٍ قُبل منه ، ومن جاء بِزبيبٍ قُبِلَ منه ، وأحسبه قال : من جاء بسويق قُبِلَ مِنه "** [٢١١] .

بەڵام ئەو فەرموودانەی کە گەنمی لێ دەردەکات ، یان (**معاوية**) ﷺ وای بینیوە کە دوو گوێل بێ لە گەنمی شام و بەرامبـەر بـە (**صـاع**) ێکـە ، بەوە لێك دەدرێتەوە کە ئەگەر گەنم کەم بوو وە ئەو جۆرە خواردنانـەی تـر زۆر بن ، و زۆربەی خواردنیان لەوانە بێ ، ئەوەش پاڵپشتی ئەم واتایە بکات

---

(٢١٠) أخرجه ابن خزيمة : (٤ / ٨٠) ، بسندٍ صحيح .

(٢١١) أخرجه ابن خزيمة : (٤ / ٨٠) ، بسندٍ صحيح .
و من أجل ذلك ترجم له ابن خزيمة ب (باب إخراج جميع الأطعمة في صدقة الفِطْر) .

ووتەی (**أبو سعيد**) ە کە فەرموویەتی : " **وكَانَ طَعامنا الشعِير والزبيب والأقطُ والتمر** " [٢١٢] .

ئەوەش دەنگی پێچەوانەکار بىڕێ ئەمەیە کە دێت دەربارەی ڕوون کردنەوەی بڕی زەکاتی سەرفترە لەو فەرموودە (**صحيح**) و ڕوونانەی کە گەنمی تێدایە و ئەوەی کە دوو گوێل ـ واتە : (**مُد**) ێك ـ لە گەنم بەرامبەر بە چوار گوێل (واتە : **صاع**) ێك دەبێ بۆ ئەوەی هەموو موسولْمانێك کە ڕێز بۆ هاوەڵانی پێغەمبەری خوا ﷺ دادەنێت بزانێت بۆچوونەکەی (**معاوية**) ئیجتهاد نەبوو بەدیدی خۆی بەڵکو پشت دەپەستێت بە فەرموودەی (**مرفوع**) بۆ لای ڕاستگۆی بەڕاست زانراو لە لای پێغەمبەری خوا ﷺ .

٤ ـ بڕەکەی :

هەموو موسولْمانێك بڕی (**صاع**) ێك لە خواردن دەردەکات لەو جۆرە خواردنانەی کە لە پێشدا باسکراون ، وە جیاوازیش هەیە لە گەنم دا ، ووتراوە : نیو (**صاع**) (واتە : دوو گوێل) ئەمەش بۆچوونی هەڵبژاردەیە و ڕاسترە ، لە بەر فەرموودەی پێعەمبەر ﷺ کە فەرموویەتی : " **أدوا صاعاً مِن بر أو قَمحٍ** بين اثنين **، أو صاعاً مِن تمرٍ أو صاعاً مِن شعِيرٍ عن كُل حر وعبدٍ وصغيرٍ وكبيرٍ** " [٢١٣] .

---

[٢١٢] أخرجه البخاري رقم : (١٥١٠) ، و مسلم رقم : (٩٨٥) .

[٢١٣] أخرجه أحمد : (٥ / ٤٣٢) عن ثعلبة بن صغير ، و سنده رجاله كُلهم ثقات ، و له شاهد عند الدارقطني : (٢ / ١٥١) عن جابر ، بسندٍ صحيح .

واتە : ببەخشن بڕی (**صاع**) ێك لە گەنم لە جیاتی دوو كەس ، یان (**صاع**) ێك لە خورما ، یان (**صاع**) ێك لە جۆ لە جیاتی هەموو ئازاد و بەندە و منداڵ و گەورەیەك .

وە (**صاع**)ە كەش كە بو پێوانە دەشێت (**صاع**)ی خەڵكی مەدینەیە لە بەر فەرموودەی (**ابن عمر**) ـ ڕەزای خوا لە خۆی و بابی بێت ـ كە فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : " **الوزنُ وزنُ أهل مكة والمكيالُ مكيالُ أهل مدينة** " [٢١٤] .

واتە : كێش كێشی خەڵكی مەككەیە ، و پێوانەش پێوانەی خەڵكی مەدینە .

٥ ـ پیاو لە جیاتی كێ دەیدا ؟

موسوڵمان سەرفترە دەدات بۆ خۆی و هەموو ئەوانەی كە نەفەقەیان

لە سەرێتی لە بچووك و گەورە و نێر و مێ و سەربەست و كۆیلە ، لە بەر فەرموودەی (**ابن عمر**) ـ ڕەزای خوا لەخۆی و بابی بێت ـ كە فەرموویەتی : " **أمر رسول الله ﷺ بصدقة الفطر عن الصغير و الكبير و الحر و العبد ممن تمونون** " [٢١٥] .

واتە : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی بە زەكاتی سەرفترە كردووە لەجیاتی بچووك و گەورە و سەربەست و كۆیلە لەوانەی نەفەقەی دەدەن .

---

[٢١٤] أخرجه أبو داود رقم : (٣٣٤٠) ، والنسائي : (٢٨١/٧) ، والبيهقي : (٣١/٦) عن ابن عمر ، بسندٍ صحيح.

[٢١٥] أخرجه الدارقطني : (٢ / ١٤١) ، والبيهقي : (٤ / ١٦١) عن ابن عمر ، بسندٍ ضعيف .
و أخرجه البيهقي: (٤ / ١٦١) من طريق آخر عن علي ، وهو منقطع . وله طريق موقوف عن ابن عمر ، عند ابن أبي شيبة في (المصنف) : (٤ / ٣٧) ، بسندٍ صحيح . فهو ـ بهذه الطُرق ـ حسن .

٦ ـ بە کێ دەدرێت ؟

نادرێت بە جگە لەو کەسانە نەبێ کەشایستەیین ، ئەوانیش هەژارەکانن ، لە بەر فەرموودەی : (**ابن عباس**) ـ ڕەزای خوا لە خۆی و بابی بێت ـ کە فەرموویەتی : **" فرض رسولُ اللهِ ﷺ زكاةَ الفطـر طُهـرةً للصائم من اللغو والرفثِ وطُعمةً للمساكين "** [(٢١٦)] .

هەر ئەم بۆچوونەشە کە (**شَيخُ الإسلام**) لە (**مجموع الفتاوى**) دا : (٢٥ / ٧١ – ٧٨) ، وە قوتابیەکەی (**ابن القيم**) لە کتێبی : (**زاد المعاد**) دا : (٢ / ٤٤) هەڵیان بژاردووە .

وە هەندێك لە زانایان بۆ ئەوە دەچن کە بدرێت بە ئەو هەشت کۆمەڵەیەی کە زەکاتیان پێ دەدرێت ، بەلاّم ئەمە لەو وتانەیە کە هیچ بەڵگەیەکی لە سەر نییە ، و (**شَيخُ الإسلام**) لە سەرچاوەی ناو براوی دا لەوەو پێش ، بەر پەرچی ئەم بۆچوونەی داوەتەوە ، جا بگەڕێوە بۆی چونکە زۆر گرنگە .

وە سوننەتیشە یەکێك تەرخان بکرێت بۆ کۆ کردنەوەی سەرفترەکە لە لایدا ، چونکە پێغەمبەری خوا ﷺ سپاردوویەتی بە (**أبو هريرة**) دا رضي الله عنه کە فەرموویەتی : **" أخبرني رسولُ اللهِ ﷺ أنْ أحفَظَ زكاةَ رمضان "** [(٢١٧)] .

واتە : پێغەمبەری خوا ﷺ پێی ڕاگەیاندم کە زەکاتی سەرفترەی ڕەمەزان کۆ بکەمەوە .

---

(٢١٦) تقدم تخريجه في التعليق رقم : (٢٣٠) .

(٢١٧) أخرجه البخاري : (٤ / ٣٩٦) .

وە (**ابن عمر**) ﵁ دەیبەخشی بەو کەسانەی وەریان دەگرد ئەوانیش ئەو کارمەندانە بوون کە (**ئیمام**) دایدەمەزراندن بۆ کۆ کردنەوەی ، ئەوەیش پێش چەژنی رەمەزان بە رۆژێك یان دوو رۆژ ، ئیمامی (**ابن خُزَيمة**) : (٤ / ٨٣) لە ریگەی (**عبدالرزاق**) ەوە لە (**أيوب**) ەوە دەگێرێتەوە : " **قُلت : متى كانَ ابن عمر يعطي الصاع ؟ قَالَ : إذَا قَعد العامِلُ ، قُلت : متى كانَ يقْعد العامِلُ ؟ قَالَ : قَبلَ الفِطرِ بيومٍ أو يومين** " .

واتە : ووتم : کەی (**ابن عمر**) (**صاع**) ەکەی دەدا ؟ فەرمووی : ئەگەر کارمەندەکان دەستیان بەکار بکردبایە ، ووتم : کەی کارمەندەکان دەستیان بە کار دەکرد ؟ فەرمووی : پێش چەژن بەرۆژێك یان دوو رۆژ .

٧ ـ کاتەکەی :

پێش دەرچوونی خەڵکی بۆ نوێژی چەژن دەبەخشرێت (٢١٨) ، وە نابێ دوابخرێت لە نوێژی چەژن ، یان پێش بخرێت جگە لە رۆژێك یان دوو رۆژ لە بەر ئەو فەرموودەیەی کە لە کرداری (**ابن عمر**) ەوە ﵁ دەگێڕرێتەوە ، لە سەر بنەوای : (**راوي الحديث أدرى** بمعنى **روايته**) ، وە ئەگەر دوا بکەوێ لە کاتی نوێژ بە بەخشینێك (**صدقة**) یەك لە

---

(٢١٨) راجع كتاب (**أحكام العيدين في السنة المطهرة**) ، تأليف : علي حسن علي عبد الحميد ، طبع المكتبة الإسلامية .

تێبینی : سەرنجی خوێنەرانی بەرێز بۆ ئەوە رادەکێشم کە ئەم کتێبە بەنرخە لە لایەن مامۆستا : (**صلاح الدين عبد الكريم**)ەوە وەرگێڕراوەتە سەر زمانی کوردی لە ژێر ناو نیشانی : (**حوکمەکانی هەردوو جەژنەکە لە سوننەتی پاکژ کراودا**) بە هیوای سود لێوەرگرتنی . ـ وەرگێڕ ـ

بەخشینەکان دەژمێر ڕێت ، لە بەر فەرموودەی (**ابن عباس**) ـ ڕەزای خـوا لە خۆی و بابی بێت ـ کـە فـەرموویـەتی : " ... **من أداها قَبلَ الصلاةِ فَهـي زكَاةٌ مقْبولَةٌ ، ومن أداها بعد الصلاةِ فَهي صدقَةٌ مِن الصدقَاتِ** " (٢١٩) .

واتە : ... هەر کەسێك پێش نوێژ ببیەخشێ زەکاتێکی وەرگیراوە ، وە هەر کەسێك دووای نوێژ ببیەخشێ بەخشینێکە لە بەخشینەکان ...

٨ ـ حیکمەت لە سەرفترە :

خوای دانـا زەکـاتی سـەرفترەی فـەرز کـردووە بـۆ پـاك کردنـەوەی ڕۆژووانان لە ووتەی پڕو پووچ و خراپە کاریەکانیان و خـواردنێکێش بـێ بـۆ هەژاران ، بۆ پڕ کردنەوەی کـەم کوڕیـەکانیان لـەو ڕۆژە پرشـنگ دارە ، لـە بەر فەرموودەی (**ابن عباس**) ﷺ کە لە پێشدا باسکرا .

چەند فەرموودەیەکی لاواز (ضیعف)
کە لە ڕەمەزاندا بلاَو دەبێتەوە :

بە باشمان زانی ئەم بەشەش زیاد بکـەین لـە سـەر کتێبەکـەمان بـە هۆی ئەو گرنگی‌یە ئاشکرایەی کە هەیەتی ، بۆ ئاگادار کردنەوەی خـەڵکی و ئاشـکرا کردنـی حـەق ، بۆیـە دەڵـێین : خـوای بـێ گـەرد و پایـە بـەرز هەڵگرانێکی داد پەروەری تەرخان کردووە بۆ سـوننەتەکانی پێغەمبـەر ﷺ بۆ ئەوەی لە گۆڕینی ناڕەوایان (**تحريف المبطلين**) پاکی بکەنەوە ، وە لـە

---

(٢١٩) تقدم تخريجه .

ڕاڤەی زیادڕەوی کەران (**تـأويل الغالين**) بپارێزن ، وە درۆی خراپەکارانی (**تزييف الزائفين**) تێدا ئاشکرا بکەن .

سوننەتەکانی پێغەمبەریش ﷺ بـە درێـژی سـەدەکانی پێشـوو زۆر خڵتەی تێکەڵ کراوە ، لە (**ضعيف**) و (**مكذوب**) و (**مُفْتَرَى**) واتـە لاواز و بەدەمەوە نراو هەڵ بەسترا و هاوشێوەکانی ، ئەو شـتانەی کـە پێشـەوایانی ڕابردوومان ، و زانایانی پێشینمان ئاشکرایان کردووە بە باشترین شـێوە ، و ئاشـکراترین ڕوونکردنـەوە هـەر کەسـێکیش لـەم ڕۆژانـەدا بڕوانێتـە دونیـای نووسەران و ئامۆژگاری کاران ، ئەبینێت ـ ئیللا ئەو کاسانەی نەبێت کە خوا ڕەحمـی پـێ کـردوون ـ هـیچ گرنگی‌یـەکیان نەداوەتـە ئـەم بابەتـە گرنگـە ، سەرەڕای بەر بڵاوی سەرچاوە زانستی‌یەکان کە تایبـەتن بـە دیـاری کردنـی (**صحيح**) و ئاشکرا کردنی زیادکراوەکان .

وەلە نیازماندا نی‌یە درێژە بدین بە باسی ئەم بابەتە و ئەو شتانەش کـە بنیـات دەنرێـت لـە سـەری ، لـە شـوێنەواری خراپـە لـە سـەر زانسـت و خەڵکیش لە گەڵ یەکدا ، بەڵکو تەنها چەند نموونەیەك لـەو فـەرموودە زیـاد کراوانە باس دەکەین کە بە شێوەیەکی گەورە ناسراون لە ناوخەڵکیدا .

بە شێوەیەك تۆ ناتوانی بخوێنیتەوە یان گوێت لـە ڕێنموی‌یـەك بـێ ئیللا وە ئەم فەرموودە (**ضعيف**) انـە جێگایـەکی بڵنـد دەگرنـەوە لێـیان ـ ئەوە زۆر بەداخەوە ـ وە بۆ ئـیش پـێ کـردن بـەو فەرموودەیـەی پێغەمبـەر

ﷺ کە دەفەرمووێ : " **بلغوا عني ولو آية** " [٢٢٠] ، وە بەو فەرموودیەی کە فەرموویەتی : " **الدين النصيحة** " [٢٢١] .

بە پشتیوانی خوا دەڵێین :

ئەو فەرموودە لاوازانەی کە بڵاوبوونەتەوە لە نێوان خەڵکیدا بە هەموو چینەکانیەوە ، زۆر زۆرن ، بە شێوەیەك فەرموودە (**صحيح**) کانیش باس ناکرێت - لە گەڵی ئەوەی چەند زۆریشن - وە وازیش ناهێنن لە باسکردنی لاوازەکان ، ڕەحمەتی خوا لە ئیمامی (**عبدالله بن المبارك**) بێ کە فەرموویەتی : ((فەرموودە (**صحيح**) ەکان بەسن بۆ ئەوەی خۆ خەریك نەکری بە لاوازەکانەوە)) ، با ئەم پێشەوایە سەر مەشقی ئیمە بێ ، و ڕێگەشمان زانستی (**صحيح**) ی هەڵبژێردراو پوخت کراو بێت .

لەو فەرموودە (ضعيف) انە کە باسکردنان بڵاو بووەتەوە ، لە نێوان خەڵکی لە ڕەمەزاندا :

١- ((**لو يعلم العباد ما في رمضان لَتمنت أُمتي أنْ يكونَ رمضـانُ السـنةَ كُلها ، إن الجنةَ لتزين لرمضان من رأس الحول ...**)) [٢٢٢] هتد .

---

[٢٢٠] أخرجه البخاري : (٦ / ٣٦١) رقم : (٣٤٦١) .

[٢٢١] أخرجه مسلم رقم : (٥٥) .

[٢٢٢] هذا الحديث رواه ابن خزيمة رقم : (١٨٨٦) ، وابن الجوزي في (كتاب الموضوعات) : (٢ / ١ / ١٨٩) وأبو يعلى في (مسنده) ، كما في (المطالب العالية) : (ق ٤٦ / أ - ب / النسخة الخطوطة) من طريق جرير بن أيوب البجلي عن الشعبي عن نافع بن بردة عن أبي مسعود الغفاري .
وهذا حديثٌ موضوع ، آفته جرير بن أيوب ، ترجمه ابن حجر في (لسان الميزان) : (٢ / ١٠١) وقال : (مشهور بالضعف) ثُم نقل عن أبي نعيم قوله فيه : (كان يصنع الحديث) وعن البخاري قوله : (منكـر

فەرموودەکەش فەرموودەیەکی درێژە .

هەروەها لەو فەرموودانە :

٢ ـ ((یا أیها الناس قد أظلکم شهر عظیم ، شهر فیه لیلةٌ خیر من ألـف شهر ، جعل الله صیامه فریضة و قیام لیله تطوعاً ، من تقرب فیه بخصلة من الخـیر کان کمن أدی فریضة فیما سواه ... و هو شهر أوله رحمة ، و وسطه مغفـرة ، و آخره عتق من النار ..)) [٢٢٣] متد .

هـەروەها ئـەم فەرموودیـەش فەرموودیـەکی درێـژە ، تـەنها ئـەو ووتانەمان هێناوە کە بڵاو بووتەوە لێی .

هەروەها لەو فەرموودانە :

٣ ـ ((صوموا تصحوا)) .

الحدیث) وعن النسائي : (متروك) !!! وحکم علیه ابن الجوزي بالوضع ، وقال ابن خزیمة بعد أن رواه : (إن صح الخبر ، فإن في القلب من جریر بن أیوب البجلي) .

[٢٢٣] وهذا الحدیث رواه أیضاً ابن خزیمة رقـم : (١٨٨٧) ، والمحـاملي في (أمالیـه) رقـم : (٢٩٣) ، والأصبهاني في (الترغیب) : (ق/١٧٨، ب/النسخة المخطوطة) من طریق علي بن زید بن جدعان عن سعید بن المسیب عن سلمان . وهذا إسناد ضعیف لضعف علي بن زید ، قال ابن سعد : (فیه ضعف ، و لایحتج به) ، وقال أحمد بن حنبل : (لیس بالقوي) ، وقال ابن معین : (ضعیف) ، وقال ابن أبي خیثمة : (ضعیف في کل شي) ، وقال ابن خزیمة : (لا أحتج بِهِ لسوء حفظه) کذا في (تهذیب التهذیب) : (٧ / ٣٢٢ ـ ٣٢٣) . وقال ابن خزیمة بعد روایته له : (إنْ ۞ صح الخبر) وقال ابن الحجر في (الأطراف) : (و مداره علی علي بن زید بن جدعان ، وهو ضعیف) ، کما نقله عنه السیوطي في (جمع الجوامع) رقم : (٢٣١٤ ـ ترتیبه) . ونقل ابن ابي حاتم عن أبیه في (علل الحدیث) : (١/ ٢٤٩) : (حدیث منکر) .

۞ وسقطت (ـإنْ) من بعض المراجع ، ك (الترغیب و الترهیـب) : (٢ / ٩٥) و غـیره ! فأفسـد سقوطُها المعنی !! واغتر بها بعض المتعالمین !!!

ئەمەش پارچەیەکە لە فەرموودەیەکی (**ضعیف**) [٢٢٤] .

وە دوا فەرموودەیش :

٤ ـ " من أفطر يوماً من رمضان من غير عذر ولا مرض لم يقضه صوم الدهر وإن صامه " [٢٢٥] .

وە پاشان ئەم چوار فەرموودەیە کە زانایان بە (**ضعیف**) یان داناوە ، و پێشەوایان بە پوچەڵیان زانیون ، لە گەڵ ئەوەش دا دەیان

---

[٢٢٤] وهو قطعة من حديث ابن عدي في (الكامل) : (٧ / ٢٥٢١) من طريق نهشل بن سعيد ، عـن الضحاك ، عن ابن عباس . ونهشل متروك كان يكذب ، والضحاك لم يسمع من ابن عباس .
والطبراني في (الأوسط) : (١/ ق ، ٦٩/ أ- مجمع البحرين) ، وأبو نعيم) في (الطب النبوي) ـ كما في (تخريج الاحياء) : (٣ / ٨٧) ـ وابن بخيت (جزءه) في (شرح الاحياء) : (٧ / ٤٠١) ـ من طريق محمد بن سليمان بن أبي داود ، عن زهير بن محمد ، عن سهيل بن أبي صالح ، عن أبي هريرة .
وسنده (ضعيف) ، قال أبوبكر الأثرم : (سمعت أحمد ـ وذكر رواية الشاميين عن زهير بن محمد ـ قـال : يروون عنه أحاديث مناكير هؤلاء) ، وقال أبو حاتم : (في حفظهش سوءٌ ، وكان حديثه بالشام أنكر مـن حديثه بالعراق لسوء حفظهش) ، وقال العجلي: (وهذه الأحاديث التي يرويها أهل الشام عنه ليست تعجبني) كذا في (تهذيب الكمال) : (٤١٧/٩) . قلت : ومحمد بن سليمان شامي مترجم في (تاريخ دمشق) : (١٥/ ق ٣٨٦ - النسخة المخطوطة) فروايته عن زهير ـ كما نص الأئمة ـ منكرة ، وهذا الحديث منها !!!
[٢٢٥] وهذا حديثٌ علقه البخاري في (صحيحه) : (٤ / ١٦٠ ـ فتح الباري) دون إسناد .
وقد وصله ابن خزيمة في (صحيحه) رقم : (١٩٨٧) ، و الترمذي رقم : (٧٢٣) ، و أبو داود رقم : (٢٣٩٧) ، وابن ماجه رقم : (١٦٧٢) ، والنسائي في (الكبرى) كما في (تحفة الأشراف) : (١٠ / ٣٧٣) ، والبيهقي: (٤ / ٢٢٨) ، وابن حجر في (تغليق التعليق) : (٣ / ١٧٠) من طريق أبي المطوس ، عن أبيه ، عن أبي هريرة .
وقال ابن حجر في (فتح الباري) : (٤ / ١٦١) : (واختِلف فيه على حبيب بن أبي ثابت اختلافاً كثيراً ، فحصلت فيه ثلاث علل : الإضطراب ، والجهل بحال أبي المطوس ، والشك في سماع أبيه من أأبي هريرة) .
وقال ابن خزيمة بعد روايته : (إنْ صح الخبر ، فإني لا أعرف المطوس و لا أباه) ، فالحديث ضعيف أيضاً .

بیسین و دەیان خوێنینەوە لە هەموو ڕۆژێك لە ڕۆژەكانی مانگی ڕەمەزانی پیرۆز بە تایبەتی و جگە لەویش بە گشتی .

شاراوەش نیە كە هەندێك لەم فەرمودانە واتای ڕاست دەگرنە خۆیان ، كە لە شەرع دا هاتووە لە قورئاندا بێت یان لە سوننەت دا ، بەڵام ئەمە بە تەنها نابێتە هۆكارێك بۆ ئەوەی ووتەیەك بدرێتە پاڵ پێغەمبەر ﷺ كە نەیفەرمووە ، وە بە تایبەت ـ شوكر بۆ خوا ـ تەنها ئەم ئوممەتەیە لە نێوان ئوممەتانی تردا خوای پاك و بێگەرد تایبەتی كردووە بە (**الإسناد**) ، كە بە هۆیەوە فەرموودەی وەرگیراو (**مقبول**) لە زیاد كراو (**المدخول**) دەناسرێتەوە ، وە (**صحیح**) و (**قبیح**) یش لە یەك جیا دەكرێتەوە ، ئەم زانستەش زانستێكی زۆر وردكارە ، وە ڕاستی فەرمووە ئەو كەسەی كە ناوی ناوە بە : **[منطق المنقول ، ومیزان تصحیح الإخبار]** .

كۆتایی

خوای پەروەردگار باشترین كۆتایی مان بە قسمەت بكات ، برای پەرۆش بۆ گوێڕایەڵی پەروەردگاری زیندووی بە توانا ، ئەمەیە ﴿ چۆنێتی ڕۆژووی پێغەمبەر ﷺ ﴾ لە پێش دەستت ، وە ڕێنموویەكانی لە ڕۆژووی

ڕەمەزاندا لات شاراوە نیـیە ، جـا پێشـبڕکێ بکـە بـۆ دەروازەکـانی چـاکە و گوێڕایەڵ بە ، وە ڕای گەیەنە ئەوەی کە خوای پەروەردگار پێی بەخشیوی لە تێگەیشتن بۆ ئەوەی گوانـاە بار نەبیت .

و سبحانك اللّهُمَّ و بحمدك

أشهد أنْ لا إله إلاّ الله أستغفرُك و أتوب إليك

نووسینی :

فێرخوازانی زانستی پێغەمبەرایەتی

سليم الهلالي وعلي حسن علي عبد الحميد

٢٥ ی / ڕەمەزانی خێر / ١٤٠٣ ك

www.ba8.org

ناوەڕۆک

✍ پێشەکی وەرگێڕ ٣

✍ پێشەکی نووسەران ٨

١ / چاکەکانی ڕۆژوو : ١١

١ - ڕۆژوو پارێزەرە ١٢

٢ - ڕۆژوو ڕۆژووان دەخاتە بەهەشتەوە ١٤

٣ - پاداشتی ڕۆژووانان پاداشتێکی دیاری نەکراوە ١٥

٤ - ڕۆژووان دوو خۆشی بۆ هەیە ١٥

٥ - بۆنی دەمی ڕۆژووان لە لای خوا لە بۆنی میسك خۆش ترە ١٥

٦ - ڕۆژوو و قوئان شەفاعەت دەکەن بۆ خاوەنەکەیان ١٧

٧ - ڕۆژوو کەفارتی هەندێ تاوانە ١٨

٨ - دەرگای (**الرَّيان**) تەنها بۆ ڕۆژووانانە ٢١

٢ / چاکەکانی مانگی ڕەمەزان :

١ - مانگی قورئانی پیرۆزە ٢٢

٢ - کۆت کردنی شەیتانەکان و داخستنی دەرگاکانی دۆزەخ و کردنەوەی دەرگاکانی بەهەشت لەم مانگەدا ٢٣

٣ - شەوی قەدر (**ليلة القدر**) ٢٤

٣ / واجب بوونی ڕۆژووی ڕەمەزان :

١ ـ قۆناغی یەکەمی ڕۆژووگرتن ٢٦

٢ ـ قۆناغی دووەمی ڕۆژووگرتن ٢٦

٤ / هاندان بۆ گرتنی ڕۆژووی ڕەمەزان :

١ ـ ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان هۆی لێخۆشبونی گوناهەکانە ٢٩

٢ ـ وەڵامدانەوەی پاڕاننەوەکان و ڕزگار بوون لە ئاگر لە ڕەمەزان دا ... ٣١

٣ ـ لە ڕاسگۆیان و شەهیدان ٣١

٥ / ترساندن لە بە ڕۆژوو نەوونی هەندێك لە ڕەمەزان دا بە ئەنقەست ٣٢

٦ / حوکمەکانی ڕۆژووگرتن ٣٤

٧ / ئەو کارانەی پێش ڕەمەزان دەکرێت ٣٤

١ ـ ژماردنی ڕۆژەکانی شەعبان ٣٤

٢ ـ هەرکەسێك ڕۆژی گومان بە ڕۆژوو بێت سەرپێچی لە فەرمانی پێغەمبەر ﷺ کردووە ٣٥

٣ ـ ئەگەر یەك کەس مانگی بینی بە ڕۆژوو بن بۆ ڕەمەزان ، هەروەها وازیش لە ڕۆژوو بێنن بۆ تەواو بوونی ٣٦

٨ / نیەتی ڕۆژوو :

١ ـ نیەتی ڕۆژووی فەرز دەبێ لە شەودا بێت پێش دەرکەوتنی فەجر ... ٣٨

٢ ـ داوا کاریەکان بەستراون بە بوونی تواناوە ٤٠

٣ ـ هەندێك لە زانایان بۆچوونی پێچەوانەیان لە گەڵ ئەم بۆچوونەدا هەیە و دەڵێن : (بەڵکو ئەبێ قەزای ڕۆژووەکەی بکاتەوە) ٤٢

٩ / **کاتی ڕۆژوو :** ٤٥

١ ـ واتای (**الخيط الأبيض و الخيط الأسود**) ٤٧

٢ ـ **فەجر دوو جۆرە** :

ـ فەجری درۆزن یان درۆزنە فەجر (**الفجر الكاذب**) ٤٩

ـ فەجری ڕاستگۆ یان فەجری ڕاستەقینە (**الفجر الصادق**) ٤٩

٣ ـ پاشان ڕۆژووەکەی تا کاتی شەو تەواو دەکات ٥٧

* **بیر خستنەوەیەك** ٦٠

* **بیر خستنەوەیەکی تر** ٦١

١٠/ **پارشێو** (**واتە: السَّحور**) : ٦٢

١ ـ حیکمەت لە پاشێو ٦٢

٢ ـ **چاکەکانی پارشێو** (**فضائل السحور**) ٦٣

أ ـ پارشێو کردن بەرەکەتی تێدایە ٦٣

ب ـ خوای پەروەردگار و فریشتەکانی صەلاوات دەدەن لە سەر ئەو کەسانەی پارشێو دەکەن ٦٦

٣ ـ دوا خستنی پارشێو ٦٧

٤ ـ حوکمی پارشێو ٦٨

١١ / **ئەو شتانەی پێویستە ڕۆژووان لێی دور بکەوێتەوە :** ... ٧٠

١ ـ ووتەی درۆ ٧١

٢ ـ ووتەی پڕو پوچ و بێ سود ٧٢

١٢ / ئەو شتانەی حەڵاڵە بۆ ڕۆژووان :

١ ـ ڕۆژووان دەتوانێ بە لەش گرانیەوە ڕۆژ بکاتەوە ٧٤

٢ ـ سیواك كردن ٧٥

٣ ـ ئاو ڕادانە ناو دەم و لووت ٧٦

٤ ـ ماچ كردن دەست بازی بۆ ڕۆژووان ٧٧

٥ ـ تاقی كردنەوەی خوێن (**تحليل الدم**) و دەرزی لێدانێك مەبەست لێی خواردن پێدان نەبێت (واتە : **موغەزی نەبێت**) ٧٨

٦ ـ كەڵە شاخ كردن (واتە : الحجامة) ٧٨

٧ ـ چێژ (تام) كردنی خواردەمەنی ٧٨

٨ ـ كل (سورمە) كردن و قەترە و هاو شێوەكانی لەو شتانەی كە دەكرێنە چاوەوە ٧٩

٩ ـ ئاوی سارد كردن بە سەر سەردا یان خۆی بشوات ٧٩

١٣ / خوا ئەیەوێ كارتان لە سەر ئاسان بكات و نایەوێ لە سەرتانی قورس بكات :

١ ـ بۆ ڕێبوار (**المُسافر**) ٨١

٢ ـ بۆ نەخۆش (**المريض**) ٨٥

٣ ـ بۆ ئەو ئافرەتانەی كە لە بێنوێژین یان لە زەیسانی دان ٨٥

٤ ـ بۆ پیاو و ئافرەتی بە تەمەن (**الشيخ الكبير و المرأة العجوز**)......... ٨٦

٥ ـ بۆ ئافرەتی سك پڕ و شیر دەر (**الحامل و المرضع**) ٨٧

١٤ / بەرباگ کردن (الإفطار) : ٨٩

١ ـ ڕۆژووان کەی بەرباگ دەکات ؟ ٨٩

٢ ـ پەلە کردن لە بەربانگ ٨٩

أ ـ پەلە کردن لە بەربانگ دا هۆکارێکە بۆ چاکە ٩٠

ب ـ پەلە کردن لە بەرباگ دا سوننەتی پێغەمبەری خوایە ﷺ ٩٠

ج ـ پەلە کردن لە بەربانگ کار کردنە بە پێچەوانەی جولەکە و گاور و خاچ پەرستان ٩١

د ـ بەربانگ پێش نوێژی مەغریبە ٩٤

٣ ـ ڕۆژووان بەچی بەرباگ دەکاتەوە ؟ ٩٥

٤ ـ ڕۆژووان چی دەڵێ لە کاتی بەرباگ کردن دا ؟ ٩٦

٥ ـ خواردن پێدانی ڕۆژووان ٩٨

١٥ / بەتاڵ کەرەوەکانی ڕۆژوو (مُفْسِدات الصوم) :

١ ـ خواردن و خواردنەوە خواردن بە ئەنقەست ١٠٠

٢ ـ خۆ ڕشانەوەی بە ئەنقەست (**تَعَمُّد القيء**) ١٠١

٣ ـ کەوتنە بێنوێژی و زەیسانی ١٠١

٤ ـ دەرزی لێدانێك مەبەست پێی خواردن پێدان بێت (**الحقن الغذائية**) ١٠٣

٥ ـ جووت بوون لە گەڵ خێزان دا (**الجِماع**) ١٠٤

١٦ / قەزا کردنەوە :

١ ـ دروستە قەزا کردنەوەی ڕەمەزان دوا بخرێت ١٠٦

٢ ـ پێویست نییە لە سەر یەك بن ١٠٧

٣ ـ کەسێك بمرێت و ڕۆژووی نەزری لە سەر بێ ١٠٨

٤ ـ خواردن دان (**الإطعام**) ١١٢

١٧ / کەفارت دان :

١ ـ کەفارتەکانی جووت بوون لە گەڵ خێزان دا لە دوای یەك دەبێ (واتە : **علی الترتیب**) ١١٣

٢ ـ نەتوانین کەفارەت لا دەدات ١١٣

٣ ـ هیچ کەفارتێك لە سەر ئافرەت پێویست نییە ١١٤

١٨ / فیدیە دان :

١ ـ ئافرەتی سك پڕ و شیر دەر ئەگەر لە خۆیان و منداڵەکانیان بترسن بە ڕۆژوو نابن ١١٤

٢ ـ ئایەتی : ﴿و علی الذین یُطیقونَهُ فدیة﴾ مەنسوخە ١١٤

٣ ـ (**نەسخ**) لێرەدا واتای تایبەت (**تخصیص**) کردنە ١١٤

٤ ـ لەو شتانەی کە پاڵ پشتی ئەم واتایە ئەکەن ١١٧

٥ ـ پەیوەندە بەوەی پێش خۆیەوە ١١٩

١٩ / شەوی قەدر (لیلة القدر) :

١ ـ فەزڵی شەوی قەدر ١٢٣

٢ ـ کاتی شەوی قەدر ١٢٤

٣ ـ چۆن موسوڵمان بە دوای ئەم شەوەدا بگەڕێت ١٢٧

٤ ـ نیشانەکانی ئەم شەوە ١٢٨

٢٠ / **مانەوە لە مزگەوت بۆ خوا پەرستن (الاعتكاف) :**

١ ـ حیکمەتی مانەوە لە مزگەوت بۆ خوا پەرستن ١٣٠

٢ ـ واتای (**ئیعتیکاف**) ١٣٢

٣ ـ ڕێ پێدانی (**شەرعیەتی ئیعتیکاف**) ١٣٢

٤ ـ مەرجەکانی ١٣٣

٥ ـ چی ڕەوایە بۆ ئەو کەسەی لە مزگەوت دەمێنێتەوە بۆ خوا پەرستی .. ١٣٤

٦ ـ مانەوەی ئافرەت لە مزگەوت دا بۆ خوا پەرستی وسەردانی مێردەکەی لە مزگەوت ١٣٥

٢١ / **نوێژی تەراویح :**

١ ـ ڕێ پێدانی ١٣٨

٢ ـ ژمارەی ڕکاتەکانی ١٤٠

٢٢ / **زەکاتی سەرفترە :**

١ ـ حوکمەکەی ١٤٥

٢ ـ لە سەر کێ واجب دەبێ ؟ ١٤٦

٣ ـ جۆرەکانی زەکاتی سەرفترە ١٤٨

٤ ـ بڕەکەی ١٥١

٥ ـ پیاو لە جیاتی کێ دەیدات ؟ ١٥١

٦ ـ بە کێ دەدرێت ؟ ١٥٢

٧ ـ کاتەکەی ١٥٣

٨ ـ حیکمەت لە سەرفترە ١٥٤

٢٣ / **چەند فەرموودەیەکی لاواز (ضعیف) کە لە ڕەمەزان دا بڵاو دەبێتەوە :** ١٥٥

١ ـ فەرموودەی یەکەم ١٥٧

٢ ـ فەرموودەی دووەم ١٥٧

٣ ـ فەرموودەی سێیەم ١٥٨

٤ ـ فەرموودەی چوارەم ١٥٨

✍ **کۆتایی** ١٦٠

✍ **ناوەڕۆکی بابەتەکان** ١٦١